

Prof. Dr. Ģedimins Mesonis
(*Gediminas Mesonis*)
Lietuvas Republikas
Konstitucionālās tiesas tiesnesis

Tiesu aktīvisms: Lietuvas Konstitucionālās tiesas prakse

Viena no modernas demokrātiskas valsts un attīstītas sabiedrības neapstrīdamajām iezīmēm ir viedokļu plurālisms. Šim plurālismam var būt dažādas izpausmes, un tas var aptvert daudzējādus diskursus atšķirīgos līmeņos. Nostāju, ideju un vērtējumu daudzveidība ir saskatāma arī saistībā ar tiesu aktīvismu. Jāuzsver, ka jēdziens “tiesu aktīvisms” tiek lietots arvien biežāk un dažkārt tas pat tiek izmantots konstitucionālās tiesvedības definēšanā.

Ir skaidrs, ka jau pats tiesu aktīvisma jēdziens paredz diskusiju par tā izmantojamību tiesas spriešanas kontekstā: proti, vai “aktīvisms” var būt tiesas spriešanas definēšanas kritērijs; vai, aprakstot aktivitāti, līdzīgi var izmantot arī jēdzienu “tiesu pasīvisms”;¹ kāda ir šo divu jēdzienu savstarpējā saikne un kā šie jēdzieni var tikt norobežoti; kurš no šiem jēdzieniem ir saskanīgs ar konstitucionālajiem principiem atbilstošu tiesas spriešanu u.tml.

Ja reiz tiesu aktīvisma terminoloģija tiek izmantota tiesas spriešanas definēšanā, pirmām kārtām jāaplūko jautājumi, kas saistīti ar paša tiesu aktīvisma jēdziena neskaidrībām. Centieni noteikt minētā jēdziena robežas teorētiskajā jomā atklāj, ka tam ir daudzpusīga būtība. Tādēļ polemika par tiesu aktīvismu saistībā ar konstitucionālās tiesas darbu (atsevišķu tiesnešu lomu konstitucionālajā tiesvedībā) ir iespējama tikai pēc tam, kad noskaidroti vismaz

¹ Tiesību zinātnē tiek izmantots arī jēdziens “ierobežotā (atturīgā) tiesas spriešana”. Sk.: Šileikis, E. Aktyvistinė konstitucinė justicija kaip subtili diskrecija inspiruoti teisinius modelius [Active Constitutional Jurisprudence as a Method to Influence Legal Issues]. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2006, 12(90), pp. 51–60: 54.

tiesu aktīvisma jēdziena pamatelementi. Tikai pēc šo elementu apzināšanas ir iespējams novērtēt, vai diskurss par tiesu aktīvismu kā konstitucionālo tiesvedību raksturojošu kritēriju ir iespējams un vai šāds diskurss varētu būt juridisks.

I. Tiesu aktīvisma jēdziens: starp juridiskiem un citu veidu diskursiem

Lai definētu tiesu aktīvisma jēdzienu vai vismaz apzinātu šī jēdziena pamatelementus, ir jāaplūko tā rašanās un attīstības apstākļi. Ar tiesu aktīvisma jēdzienu saistītos diskursus ir ietekmējis tieši pats minētā jēdziena raksturs.

Jāuzsver, ka jēdzienu “tiesu aktīvisms” pirmoreiz lietoja Artūrs Šlesingers (*Arthur Schlesinger Jr.*) rakstā, kas kādā populārā žurnālā tika publicēts 1947. gadā. Šajā rakstā tika raksturoti ASV Augstākās tiesas tiesneši, izskaidrojot viņu kopīgās un atšķirīgās nostājas par tiesas spriešanu. Būtiski, ka persona, kura pirmoreiz lietoja tiesu aktīvisma jēdzienu, nebija jurists un ka raksts, kurā šis jēdziens tika aprakstīts, bija domāts drīzāk vispārējai auditorijai, nevis noteiktas jomas speciālistiem.² Pēc tam minētais jēdziens tika lietots sevišķi plaši. Tas kļuva par daļu no ASV tiesu – tostarp Augstākās tiesas – nolēmumos lietotās terminoloģijas; plašsaziņas līdzekļi un zinātnieki sāka iedalīt ASV Augstākās tiesas tiesnešus tiesu aktīvistos un tajos, kuri īsteno savu varu ierobežotā veidā. Tiesu aktīvisma jēdzienam kļūstot ierastam, tas tika izmantots arī saistībā ar starptautiskajām tiesu institūcijām un arī tiesām citos kontinentos.³

Aplūkojot tiesu aktīvisma jēdzienu, ir sevišķi svarīgi, ka tas radās kā nejuridiska kategorija un ka sākotnēji tas tika izmantots nejuridiskā kontekstā, lai aprakstītu tiesas spriešanu. Turklāt, pēc Šlesingera domām, tiesu aktīvismi ir tie, kuriem tiesības un politika šķiet nešķiramas un kuri tiesu nolēmumus uzskata par vērstiem uz rezultātu, jo neviens nolēmums nav iepriekšnoteikts.

Tādējādi tiesu aktīvisma jēdziena pamatā ir nesaraucamā saite starp tiesībām un politiku. Kaut arī laika gaitā gan tiesu aktīvisma jēdziens, gan tā pielietojums ir mainījies, minētais jēdziens ir palicis tāds, kas nav pavisam juridisks.⁴ Turklāt tiesu aktīvisma jēdzienu kopš pašiem pirmsākumiem ir

² Kmiec, K. D. The Origin and Current Meanings of Judicial Activism. *California Law Review*. Vol. 92, pp. 1441–1477: 1444–1463.

³ Saistībā ar tiesu aktīvismu sevišķa uzmanība tiek veltīta starptautiskajām un pārnacionālajām tiesām, kā, piemēram, Eiropas Savienības Tiesai un Eiropas Cilvēktiesību tiesai. Sk.: Adams, M., Waele, H., Meusen, J., Stratemans, G. *Judging Europe's Judges. The Legitimacy of the Case Law of the European Court of Justice*. Hart Publishing.

⁴ Šo secinājumu nevarētu noliegt, pat ņemot vērā, ka kritiku par tiesu aktīvismu ir paiduši, piemēram, ASV Augstākās tiesas tiesneši Alito (*Alito*), Skalija (*Scalia*) un Tomass (*Thomas*)

raksturojusi tā neskaidrība; pat šobrīd nav vienas visaptverošas šī jēdziena definīcijas, kas atklātu tā īpašās iezīmes vai vispārējo izpratni (teorētiskajā vai praktiskajā jomā).

Līdz ar to tiesu aktīvisms tiek definēts dažādos veidos, izceļot atsevišķus šī jēdziena elementus un vienlaikus atklājot tā dažādo saturu. Piemēram, tiesu aktīvismu var definēt kā:

- tiesu īstenošanās kontroles metodi vai konkrētu tiesas nolēmumu, kurā tiesnesis tiecas izlemt konstitucionālus jautājumus un atzīt par spēkā neesošu likumdevēja vai izpildvaras rīcību;⁵
- tiesas spriešanas filozofiju, kura pieļauj, ka tiesas nolēmumus citstarp noteic tiesnešu personiskie uzskati par tiesīppolitiskiem jautājumiem; parasti tiek norādīts, ka šīs filozofijas piekritēji biežāk atrod konstitūcijas pārkāpumus un ignorē precedentus;⁶
- uzskatu, ka augstāko tiesu un citu tiesu tiesneši drīkst un ka viņiem ir pienākums radoši (pār)interpretēt konstitūcijas tekstu un likumus, lai iedzīvinātu paša tiesneša priekšstatus par šībrīža sabiedrības vajadzībām.⁷

Tiesu aktīvisma raksturošanai tiek izmantoti arī šādi skaidrojumi: “tiesu likumdošana”; likuma interpretācija atbilstoši tiesnešu izvirzītajam mērķim;⁸ “tiesu politika”.⁹ Tiesu aktīvisma izpausmes tiek raksturotas arī kā “tiesu varas arvien pieaugoša ietekšanās tādos jautājumos, kuri būtu jārisina likumdevējam”.¹⁰ Tiesu aktīvisma jēdziens aptver arī tādas uz tiesnešiem

savās atsevišķajās domā lietā “*Obergefell v. Hodges*”. Sk.: The dissenting opinion of US Supreme Court Justice Alito, joined by Justices Scalia and Thomas, in the case *Obergefell v. Hodges*. 76 U.S. (2015). [Interactive]. [Accessed 10-05-2016] <http://www.supremecourt.gov/opinions/14pdf/14-556_3204.pdf>

⁵ Sk.: *Encyclopaedia Britannica*. [Interactive]. [Accessed 10-05-2016] <<http://www.britannica.com/topic/judicial-activism>>

⁶ *Black's Law Dictionary*. Sk. arī: Ribeiro, G. A. Judicial Activism and Fidelity to Law in *Judicial Activism. An Interdisciplinary Approach to the American and European Experiences*. [Interactive]. [Accessed 10-05-2016] <https://books.google.lt/books?id=JK64CQAAQBAJ&pg=PA31&lpq=PA31&dq=black+law+dictionary+judicial+activism&source=bl&ots=T1stv5JF5Y&sig=y6WNvgqojX_gOjjdquxFQZY7lo&hl=en&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=black%20law%20dictionary%20judicial%20activism&f=false>

⁷ Sk.: *U.S. Legal*. [Interactive]. [Accessed 11-05-2016] <<http://definitions.uslegal.com/judicial-activism/>>

⁸ Llorens, A. A. The European Court of Justice, More Than a Teleological Court. *The Cambridge Yearbook of European Legal Studies*. Volume, 1999, pp. 373–398: 373.

⁹ Those “activist” judges. *The Economist*. [Interactive]. [Accessed 10-05-2016] <http://www.economist.com/blogs/democracyinamerica/2015/07/judicial-politics-0>

¹⁰ Šīs idejas autori ir Antonins Skalija (*Antonin Scalia*) un Braiens A. Gārners (*Bryan A. Garner*). Sk.: Franek, M. Judicial Activism. A Tempest or a Tempest in a Teapot? *The Philadelphia Lawyer*. 2014. [Interactive]. [Accessed 10-05-2016] http://www.philadelphiabar.org/WebObjects/PBAReadOnly.woa/Contents/WebServerResources/CMSResources/TPL_Summer14_Teapot.pdf

attiecinātus epitetus kā “politiķi mantijās”;¹¹ saistībā ar konstitucionālo tiesvedību tiek norādīts uz liberāliem tiesnešiem, kuri atkāpjas no konstitūcijas sākotnējās jēgas.¹² Daži autori tiesu aktīvisma jēdzienu saista ar tiesu darbību ārpus kompetences robežām,¹³ kā arī tiem visnotaļ ierastajiem gadījumiem, kad tiesību akti tiek atzīti par spēkā neesošiem, jo tie neatbilst konstitūcijai.¹⁴

Būtībā visi iepriekš minētie piemēri apstiprina, ka tiesu aktīvisms ir kas vairāk nekā tikai ne pilnīgi juridiska kategorija; tas ir starpdisciplinārs jēdziens, kuru vairāk noteic aspekti no politiskās, sociālās vai kādas citas jomas nekā juridiskie aspekti. Var piekrist apgalvojumam, ka visos gadījumos diskurss par tiesu aktīvismu ir starpdisciplinārs, aptverot juridiskos, sociālos, ekonomiskos un politiskos aspektus; tādēļ to nevar aprobežot kā vienas jomas izpētes objektu.¹⁵ Ir acīmredzami, ka tiesu aktīvisms kā sevišķi plašs jēdziens savas neskaidrības dēļ nevar tikt aptverts ar vispārēju virsjēdzienu.

Tādējādi diez vai ir iespējams ne tikai rast vienu vispārpiemērojamu tiesu aktīvisma definīciju, bet arī apzināt kaut vai vienu šī jēdziena elementu, kurš būtu kopīgs visiem diskursiem. Neskatoties uz to, tiesu aktīvisma definīcijas piemēru analīze liecina, ka tiesu aktīvisma jēdzienam ir ar izvērtēšanu saistīta daba, proti, šī jēdziena izmantošanai jebkādā diskursā vajadzētu būt saistītai ar izvērtēšanu. Patiesi, šis jēdziens tiek jo īpaši izmantots nolūkā attiecināt noteiktu vērtēšanas dimensiju uz tiesas spriešanas procesu un iznākumu.

Tāpat tiesu aktīvisma jēdziens ir saistīts ar centieniem nošķirt tiesu funkciju īstenošanu tām piešķirtās rīcības brīvības ietvaros, no vienas puses, un tādu tiesas spriešanu, kas pārsniedz minēto brīvību, no otras puses. Konstitucionālās tiesvedības gadījumā tie ir centieni nošķirt tiesību normu interpretāciju no tā saucamās “tiesu likumdošanas”, proti, no tādas tiesu varas īstenošanas, kas saistīta ne tikai ar normas satura atklāšanu, bet drīzāk ar jaunas normas radīšanu, tādējādi iejaucoties likumdevēja funkcijās vai pat tās pārņemot.

¹¹ Grimm, A. The Court of Justice of the EU and the Myth of Judicial Activism in the Foundational Period of Integration through Law. *European Journal of Legal Studies*. [Interactive]. [Accessed 10-05-2016] <<http://ejls.eu/16/196UK.htm>>

¹² Standler, R. B. Is Judicial Activism Bad? [Interactive]. [Accessed 10-05-2016] <<http://www.rbs0.com/judact.pdf>>

¹³ Sk.: Franek, M. Judicial Activism. A Tempest or a Tempest in a Teapot? *The Philadelphia Lawyer*. 2014. [Interactive]. [Accessed 10-05-2016] http://www.philadelphiabar.org/WebObjects/PBAReadOnly.woa/Contents/WebServerResources/CMSResources/TPL_Summer14_Teapot.pdf

¹⁴ Sk.: Judicial Activism Defined. [Interactive]. [Accessed 10-05-2016] <<http://www.nationalreview.com/corner/352017/judicial-activism-defined-mario-loyola>>

¹⁵ Pollicino, O. Legal Reasoning of the Court of Justice in the Context of the Principle of Equality between Judicial Activism and Self-Restraint. *German Law Journal*. Vol. 05, No. 03, pp. 283–317: 283.

Zinātne laiku pa laikam cenšas novilkt skaidru robežu starp tiesību normu interpretāciju un tiesu aktīvismu, sakot, ka tiesību normu interpretācija esot leģitīma tiesu funkcija, turpretim tiesu aktīvisms esot deģenerācija, kas izpaužas kā tiesu patvaļīga iekļaušanās politiskajā arēnā, dodot priekšroku nevis tiesībās, bet gan citās jomās atrodamajām vērtībām. Tomēr šī diskursa pretējās puses pārstāvji uzskata, ka tiesu funkcija *per se* aptver ne tikai tiesību normu interpretāciju, bet arī tiesību normu radīšanu.¹⁶ Viņi uzsver, ka pastāv tiesnešu rīcības brīvība un tiesnešu radītas tiesības un ka šīs izpausmes atspoguļo nevis tiesu imperiālismu, bet gan tiesībām piemītošo neskaidrību; tiesības nav matemātika.¹⁷ Rīcības brīvība ir tiesību kā tiesību normu kopuma piemērošanas līdzeklis; rīcības brīvība ir tiesību centrālā sastāvdaļa, jo tiesību normu piemērošana ir process, kurš prasa interpretāciju un izvēli.¹⁸

Tomēr, abstrahējoties no šī diskursa pretnostatītajiem viedokļiem un tos pamatojošo argumentu pārliecinātības spēka, šķiet, ka tā centrālais jautājums ir tiesai (šajā gadījumā – konstitucionālajai tiesai) piešķirtās rīcības brīvības izmantošanas izvērtējuma iespējamība.

Diskursus par tiesu varas izmantošanu aktīvā vai pašierobežojošā veidā ir vērsti uz tiesas spriešanā izmantojamo līdzekļu izvērtēšanu. Raugoties vienīgi no juridiskā skatpunkta, izvēle par labu vienai vai otrai alternatīvai izriet no tiesai piešķirtās rīcības brīvības, ja vien netiek pārkāptas tiesību aktos noteiktās šādas rīcības brīvības robežas. Līdzīgi arī konstitucionālā tiesa vienīgi izmanto tai piešķirto rīcības brīvību atbilstoši konstitūcijā paredzētajiem noteikumiem.

Var piekrist prof. Āronam Barakam (*Aharon Barak*), kurš, iestājoties par tiesu rīcības brīvību kā tiesību pastāvēšanas priekšnoteikumu, norāda, ka tiesneša iespēju izvēlēties patiesībā noteic izvēles tiesiskuma juridiskie kritēriji.¹⁹ Tāpēc, kamēr vien tiesa īsteno rīcības brīvību atbilstoši likumam, šādas īstenošanas izvērtējumam vajadzētu būt nevis juridiskā, bet gan politikas zinātnes, socioloģijas vai starpdisciplinārā diskursa elementam.

Raugoties tikai no juridiskā skatpunkta, diskusijas par tiesu aktīvismu konstitucionālajā tiesvedībā, par tiesu aktīvisma atspoguļojumu konstitucionālās

¹⁶ Pollicino, O. Legal Reasoning of the Court of Justice in the Context of the Principle of Equality between Judicial Activism and Self-Restraint. *German Law Journal*. Vol. 05, No. 03, pp. 283–317: 285–286.

¹⁷ Barak, A. Teismo diskrecijās prigimtis ir jos reikšmē vykdant teisingumą [The Nature of Judicial Discretion and Its Significance for the Administration of Justice]. *Justitia*. 2005, No. 3 (57), pp. 22–29: 24.

¹⁸ Gumbis, J. Teisinė diskrecija: teorinis požiūris [Judicial Discretion: Theoretical Approach]. *Teisė*. 2004 (52), pp. 41–51: 50.

¹⁹ Barak, A. Teismo diskrecijās prigimtis ir jos reikšmē vykdant teisingumą [The Nature of Judicial Discretion and Its Significance for the Administration of Justice]. *Justitia*. 2005, No. 3 (57), pp. 22–29: 22, 24.

tiesas praksē vai par tiesas pašierobežošanu nevarētu būt auglīgas. Galu galā, ja reiz konstitucionālā tiesa ir īstenojusi savas pilnvaras konstitūcijā noteiktajās robežās, jebkādam tālākam izvērtējumam tīri juridiskā ziņā nevajadzētu būt svarīgam un principā tam vajadzētu aprobežoties ar to, ka tiek identificēta konstitucionālās tiesas izvēlēta forma tās konstitūcijā paredzēto pilnvaru izmantošanai.

Šajā diskursā acīmredzot nav būtiski nonākt līdz secinājumiem (proti, attiecināt tiesu aktīvisma jēdzienu uz noteiktām konstitucionālās tiesas pilnvaru izmantošanas jomām), jo šādi secinājumi diez vai būtu juridiski nozīmīgi; svarīga ir aizrautība ar pierādīšanu. Jo vairāk šīs aizrautības, jo kvalitatīvāks varētu būt konstitucionālās tiesvedības (procesa un rezultāta) izvērtējums saistībā ar tiesu aktīvisma terminoloģijas pielietojumu konstitucionālajā tiesvedībā; tomēr šāds izvērtējums ir apšaubāms no juridiskā skatpunkta. Tādēļ neatkarīgi no politologa, sociologa, vēsturnieka vai vienkārši laba cilvēka viedokļa par to, vai konstitucionālā tiesa savas pilnvaras īsteno aktīvā vai pašierobežojošā veidā, konstitucionālajai tiesai joprojām būs rīcības brīvība izvēlēties pilnvaru īstenošanas formu, nodrošinot atbilstību cilvēktiesībām un tiesiskas valsts principiem.

Šāda pieeja pilnīgi noteikti nevar radīt un nerada priekšnoteikumus, lai noniecinātu vai apšaubītu konstitucionālās tiesas prakses izvērtējuma iespējamību tikai tādēļ, ka tiesu aktīvisma jēdziens izmantots citos diskursos (politikas zinātnē, socioloģijā vai starpdisciplinārās jomās). Tā arī nerada priekšnoteikumus ar šo jautājumu saistīto diskusiju ignorēšanai. Tomēr, raugoties tīri juridiski, būtu visjēdzīgāk, ja varētu izvairīties no šādas polemikas par konstitucionālās tiesas pilnvaru izmantošanas rezultātu vai pat rezultātu kvalitāti.

II. Akadēmiskajā līmenī apzinātās tiesu aktīvisma izpausmes konstitucionālo tiesu praksē

Lai gan tiesu aktīvisms kā socioloģiska, politiska un starpdisciplināra diskursa jēdziens nav piemērots konstitucionālās tiesas (vai atsevišķu tiesnešu) juridiskās aktivitātes juridiskai raksturošanai, ir vērts pieminēt atsevišķas tiesu aktīvisma izpausmes, kuras Lietuvas Konstitucionālās tiesas praksē apzinājusi tiesību zinātne.

Tiesu aktīvisma piemērus var nosacīti iedalīt šādās grupās.

1. Konstitūcijas un Konstitucionālās tiesas pilnvaru “ekspansīva” interpretācija.
 - 1.1 Konstitucionālās tiesas tiesības neaprobežoties ar Konstitūcijas normu gramatisko interpretāciju un tiesības izvēlēties interpretācijas metodoloģiju.
 - 1.2 Konstitucionālās tiesas tiesības izvērtēt likuma robu konstitucionalitāti.

- 1.3 Konstitucionālās tiesas tiesības izvērtēt vairs spēkā neesošu tiesību aktu konstitucionalitāti.
- 1.4 Konstitucionālās tiesas tiesības izvērtēt tiesību aktu konstitucionalitāti neatkarīgi no to piemērošanas brīža, proti, tiesības izvērtēt vēl nepiemērotu tiesību aktu konstitucionalitāti.
- 1.5 Konstitucionālās tiesas tiesības izvērtēt politikas plānošanas dokumentus, kuri nesatur tiesisko regulējumu (tiesību normas), bet, ja saturētu, tad ietekmētu attiecības ar augstākstāvošiem tiesību aktiem.
2. Lietas izskatīšanas robežu sašaurināšana vai paplašināšana, proti, lietas izskatīšana citādās robežās, nekā norādījis pieteikuma iesniedzējs.
 - 2.1 Pārlicināšanās, vai apstrīdētais tiesiskais regulējums atbilst ne tikai pieteikuma iesniedzēja norādītajām Konstitūcijas vai likuma normām, bet arī citām normām.
 - 2.2 Pārlicināšanās ne tikai par pieteikuma iesniedzēja apstrīdētā tiesiskā regulējuma konstitucionalitāti, bet arī (vai tikai) tāda regulējuma konstitucionalitāti, kurš saistīts ar apstrīdēto regulējumu, proti:
 - citām apstrīdētā tiesību akta normām;
 - citu tiesību aktu normām;
 - tādu tiesību aktu normām, kurus pieteikuma iesniedzējs nav apstrīdējis, bet uz kuriem balstās apstrīdētais akts.
 - 2.3 Pārlicināšanās par apstrīdētā regulējuma konstitucionalitāti citādā apjomā, nekā norādījis pieteikuma iesniedzējs.
3. Konstitucionālās tiesas funkcijas, kas saistītas ar sprieduma izpildes regulēšanu un interpretāciju.
 - 3.1 Konstitucionālās tiesas sprieduma oficiālās publicēšanas atlikšana.
 - 3.2 Skaidrojums Konstitucionālās tiesas spriedumā par noteiktu publisko attiecību tiesiskā regulējuma konstitucionalitātes priekšnoteikumiem.
 - 3.3 Skaidrojums Konstitucionālās tiesas spriedumā par Konstitūcijai atbilstoša tiesiskā regulējuma piemērošanu.

1. Konstitūcijas²⁰ un Konstitucionālās tiesas pilnvaru “ekspansīva” interpretācija.²¹

²⁰ Tiesību zinātnē uzsvērts, ka visas iespējamās Konstitūcijas normu neskaidrības vai šo normu abstraktie formulējumi ir jārisina oficiālajam interpretētājam, kurš raugās uz Konstitūciju kā vienotu kopumu. Sk.: Mesonis, G. Kai kurie Constitution interpretavimo aspektai: *expressis verbis* ribos [Some Aspects of the Interpretation of the Constitution: The Limits of *Expressis Verbis*]. *Jurisprudencija. Mokslo darbai*. 2008, 5(107), pp. 19–27: 20, 21.

²¹ Tiesību zinātnē ir vienprātība, ka Konstitūcijā ietvertais Konstitucionālās tiesas tiesiskais regulējums formulēts ļoti lakoniski, tāpēc tam, tāpat kā citām Konstitūcijas normām, nepieciešama interpretācija. Sk.: Sinkevičius, V. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo

1.1. Konstitucionālās tiesas tiesības neaprobežoties ar Konstitūcijas normu gramatisko interpretāciju un tiesības izvēlēties interpretācijas metodoloģiju.²²

Atbilstoši oficiālajai konstitucionālajai doktrīnai, kura atklāj Konstitucionālās tiesas tiesības interpretēt Konstitūciju:

- vienīgi Konstitucionālā tiesa ir tiesīga oficiāli interpretēt Konstitūciju; tas tiek darīts, Konstitucionālajai tiesai izlemjot, vai tiesību akti ir pretrunā augstākstāvošiem tiesību aktiem (tostarp Konstitūcijai);²³
- Konstitucionālajai tiesai, interpretējot Konstitūciju, ir pienākums ņemt vērā konstitucionālā regulējuma mērķus, kuri citstarp ietver mērķus, uz kuriem balstītas interpretējamās normas funkcijas, un mērķus, kuri izriet no visa konstitucionālā regulējuma kopumā;²⁴ oficiālā konstitucionālā doktrīna citstarp atklāj dažādu konstitucionālo normu savstarpējo saikni un mijiedarbību, līdzsvaru starp konstitucionālajām vērtībām, kā arī visa konstitucionālā kopējo regulējuma būtību;²⁵
- balstoties uz konstitucionālo doktrīnu un pašas veidoto judikatūru, Konstitucionālajai tiesai ir jānodrošina savas prakses pēctecīgums (saskaņotība un konsekvence) un spriedumu paredzamība;²⁶ Konstitucionālajai tiesai ir saistošas pašas radītās judikatūras atziņas un pašas formulētā oficiālā konstitucionālā doktrīna, kura pamato judikatūras atziņas;²⁷
- oficiālās konstitucionālās doktrīnas veidošana (gan kopumā, gan par atsevišķiem konstitucionālā regulējuma jautājumiem) nav vienreizējs akts, bet gan pakāpenisks un saskanīgs process; tas ir nepārtraukts process, kurš

jurisdikcijas ribos [The Limits of the Jurisdiction of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania]. *Jurisprudencija*. 2002, t. 30(22), pp. 132–147: 144.

²² Jāpievērš uzmanība, ka atbilstoši tiesību zinātnē atzītajam Konstitucionālās tiesas rīcības brīvība bija daudz plašāka Konstitūcijas un Konstitucionālās tiesas pirmajā desmitgadē, jo tas bija konstitucionālās doktrīnas rašanās laiks salīdzinājumā ar vēlāko posmu, kurā notiek attīstība jau uz izveidotās doktrīnas pamata. Sk.: Kūris, E. The Constitution, Constitutional Doctrine and Court’s Discretion. *Interpretation and Direct Application of the Constitution. The Baltic-Nordic Regional Conference. 15–16 March 2002, Vilnius*, pp. 10–47: 24.

²³ Sk., piemēram: Konstitucionālās tiesas 2003. gada 30. maija spriedums un 2004. gada 1. jūlija spriedums.

²⁴ Sk., piemēram: Konstitucionālās tiesas 2004. gada 1. jūlija spriedums un 2004. gada 13. decembra spriedums.

²⁵ Sk., piemēram: Konstitucionālās tiesas 2006. gada 14. marta spriedums, 2006. gada 9. maija spriedums un 2010. gada 3. maija spriedums.

²⁶ Sk., piemēram: Konstitucionālās tiesas 2006. gada 28. marta spriedums un 2012. gada 5. septembra spriedums.

²⁷ Sk., piemēram: Konstitucionālās tiesas 2006. gada 28. marta spriedums, 2011. gada 6. janvāra spriedums un 2012. gada 5. septembra spriedums.

nekad nevar tikt pabeigts, jo gan pati Konstitūcija kā tiesību akts ar augstāko juridisko spēku, gan konstitucionālisma ideja paredz, ka Konstitūcijā nevar būt robu vai iekšēju pretrunu;²⁸ interpretējot Konstitūcijas normas un principus, kuri tieši vai netieši ietverti Konstitūcijas tekstā un kuri veido harmonisku sistēmu, Konstitucionālajai tiesai vienmēr ir iespēja, ja tas nepieciešams izskatāmajā lietā, formulēt tādus oficiālās konstitucionālās doktrīnas noteikumus, kuri vēl nav formulēti iepriekšējā Konstitucionālās tiesas praksē;

- Konstitucionālā tiesa bauda tiesības pārinterpretēt oficiālās doktrīnas noteikumus; tomēr, ja nav tikuši pieņemti tādi Konstitūcijas grozījumi, kuru pieņemšanas gadījumā būtu nepieciešams pārinterpretēt oficiālās konstitucionālās doktrīnas noteikumus, šos noteikumus ir atļauts pārinterpretēt vien tad, ja no Konstitūcijas izriet nepieciešamība atkāpties no esošās prakses un radīt jaunu.²⁹

Tādējādi Konstitucionālā tiesa kā vienīgais subjekts ar tiesībām oficiāli interpretēt Konstitūciju drīkst izvēlēties šo tiesību īstenošanas veidu, citstarp izvēloties atbilstošas metodes Konstitūcijas normu interpretēšanai.

Ir skaidrs, ka nejuridiskos diskursos šāda Konstitūcijas normu interpretācija, Konstitucionālajai tiesai izvēloties interpretācijas metodoloģiju, citstarp ņemot vērā citas (tieši noteiktas vai no Konstitūcijas teksta izrietošas) Konstitūcijas normas, var tikt uzskatīta par tiesu aktīvisma izpausmi. Tomēr šādu Konstitucionālās tiesas pilnvaru robežas un daļēji arī to īstenošanas forma joprojām ir pašas Konstitūcijas noteikta. Tādējādi, no juridiskā skatpunkta raugoties, Konstitucionālās tiesas tiesības izvēlēties interpretācijas metodes izriet no pašas Konstitūcijas; turklāt noteiktas metodoloģijas izvēle ir Konstitucionālās tiesas rīcības brīvības forma, kuru tai nodrošina Konstitūcija.

1.2. Konstitucionālās tiesas tiesības izvērtēt likuma robu konstitucionalitāti.

Konstitucionālās tiesas tiesības izvērtēt likuma robu konstitucionalitāti tiek atvasinātas no pašas konstitucionālās tiesvedības būtības. Tādēļ, ja likumi (vai to daļas) neparedz noteiktu tiesisko regulējumu, Konstitucionālajai tiesai ir tiesības izvērtēt šādu likumu (vai to daļu) konstitucionalitāti gadījumos, kuros regulējuma trūkums tieši šajos likumos (vai to daļās) var novest pie Konstitūcijas principu vai normu pārkāpuma.³⁰

²⁸ Sk., piemēram: Konstitucionālās tiesas 2004. gada 25. maija spriedums un 2004. gada 13. decembra spriedums.

²⁹ Konstitucionālās tiesas 2006. gada 28. marta spriedums.

³⁰ Sk., piemēram: Konstitucionālās tiesas 2001. gada 25. janvāra spriedums, kā arī 2003. gada 13. maija spriedums un 2004. gada 16. aprīļa spriedums. Jāpiebilst, ka Konstitucionālā tiesa laika gaitā ir mainījusi savu nostāju par to, vai tā ir tiesīga izvērtēt likuma robu

Piemēram, likuma roba konstitucionalitāte tika vērtēta Konstitucionālās tiesas 2014. gada 11. jūlija spriedumā. Tajā tika lemts par Referendumu likuma konstitucionalitāti, ciktāl minētais likums, pieteikuma iesniedzēja ieskatā, neparedzēja Centrālajai vēlēšanu komisijai noteiktas pilnvaras. Konstitucionālā tiesa interpretēja minētās komisijas pilnvaras, citstarp aplūkojot likuma 6. pantu “Prasības referendumam izvirzītajiem likumprojektiem, citiem aktu projektiem un lēmumu projektiem”. Konstitucionālā tiesa atzina, ka Referendumu likumā nav paredzētas noteiktas no Konstitūcijas izrietošas obligātas prasības referendumam izvirzītajam lēmuma projektam, lai gan šādas prasības ir noteiktas citā likuma normā. Tādējādi Konstitucionālā tiesa konstatēja likuma robu, kuru aizliedz Konstitūcija, tāpēc tā atzina attiecīgās Referendumu likuma normas par neatbilstošām Konstitūcijai.

1.3. Konstitucionālās tiesas tiesības izvērtēt vairs spēkā neesošu tiesību aktu konstitucionalitāti.

Konstitucionālajai tiesai ir tiesības (un, ja pieteikumu iesniegusi tiesa, tad tai ir pienākums³¹) izvērtēt vairs spēkā neesošu tiesību aktu konstitucionalitāti.³² Atbilstoši Konstitucionālās tiesas judikatūrai tiesu iesniegto pieteikumu gadījumā bieži (vai, iespējams, visbiežāk) ir jāizvērtē tādu tiesību aktu konstitucionalitāte, kuri vairs nav spēkā.

Piemēram, 2016. gada 15. marta spriedumā (Nr. KT9-N6/2016) Konstitucionālā tiesa izvērtēja tāda regulējuma atbilstību likumam, kurš vairs nebija spēkā, bet savulaik regulēja noteiktus sociālās apdrošināšanas jautājumus slimības un maternitātes jomā; 2016. gada 26. janvāra spriedumā Konstitucionālā tiesa vērtēja tāda vairs spēkā neesoša tiesiskā regulējuma konstitucionalitāti, kurš iepriekš noteica ierēdņu un militārpersonu pensijas;

konstitucionalitāti: sākumā Konstitucionālā tiesa uzskatīja, ka tai jāatturas no likuma robu izvērtēšanas (Konstitucionālās tiesas 1994. gada 21. aprīļa spriedums un 1994. gada 11. jūlija lēmums Nr. 5/94); tikai vēlāk Konstitucionālā tiesa atzina, ka tai no Konstitūcijas izriet tiesības izvērtēt likuma robu konstitucionalitāti (sk., piemēram, Konstitucionālās tiesas 2003. gada 6. maija lēmumu un 2006. gada 8. augusta lēmumu).

³¹ Pienākums izvērtēt vairs spēkā neesošu tiesību aktu konstitucionalitāti gadījumos, kad pieteikumu iesniegusi tiesa, izriet no tā, ka tiesas šaubas par apstrīdētā akta konstitucionalitāti netiktu kļiedētas, ja Konstitucionālā tiesa neizlemtu jautājumu pēc būtības. Ja tiesas šaubas par lietā piemērojamā akta konstitucionalitāti netiktu kļiedētas, šāda akta piemērošana varētu aizskart personu pamattiesības (sk., piemēram: Konstitucionālās tiesas 2000. gada 5. aprīļa spriedums, 2002. gada 10. maija spriedums un 2002. gada 3. jūnija spriedums).

³² Jāpievērš uzmanība, ka Konstitucionālās tiesas nostāja par šo jautājumu laika gaitā ir mainījies: darbības sākumposmā Konstitucionālā tiesa interpretēja savas pilnvaras tādējādi, ka tai ir tiesības pārbaudīt vienīgi spēkā esošu tiesību aktu konstitucionalitāti (Konstitucionālās tiesas 1995. gada 25. janvāra lēmums Nr. 38/94 un Nr. 1/95, kā arī 1995. gada 14. marta lēmums).

2015. gada 22. septembra spriedumā Konstitucionālā tiesa vērtēja Nekustamā īpašuma nodokļa likuma regulējumu, kurš vairs nebija spēkā u.tml.

1.4. Konstitucionālās tiesas tiesības izvērtēt tiesību aktu konstitucionalitāti neatkarīgi no to piemērošanas brīža, proti, tiesības izvērtēt vēl nepiemērotu tiesību aktu konstitucionalitāti.

Jāuzsver, ka saskaņā ar Konstitūcijas 105. pantu Konstitucionālā tiesa izvērtē, vai likumi un citi Seima pieņemtie akti atbilst Konstitūcijai. Atbilstoši oficiālās konstitucionālās doktrīnas noteikumiem Konstitucionālajai tiesai ir šādas tiesības neatkarīgi no apstrīdēto aktu piemērošanas brīža.³³

Piemēram, 2002. gada 19. septembra spriedumā Konstitucionālā tiesa vērtēja Telekomunikāciju likuma (2002. gada 5. jūlija redakcijā) konstitucionalitāti, neskatoties uz to, ka minētajam likumam vajadzēja stāties spēkā tikai 2003. gada 1. janvārī.

1.5. Konstitucionālās tiesas tiesības izvērtēt politikas plānošanas dokumentus, kuri nesatur tiesisko regulējumu (tiesību normas), bet, ja saturētu, tad ietekmētu attiecības ar augstākstāvošiem tiesību aktiem.

Šīs Konstitucionālās tiesas tiesības izriet no konstitucionālās tiesvedības būtības: konstitucionālā tiesvedība prasa, lai Konstitucionālajai tiesai būtu tiesības lemt arī par tādu Seima aktu (vai to daļu) konstitucionalitāti, kuri izteic Seima gribu par noteiktu sociālo attiecību tiesisko regulējumu nākotnē un veido pamatu nepieciešamo tiesību aktu izstrādāšanai un pieņemšanai.³⁴

Piemēram, 2009. gada 24. septembra spriedumā, īstenojot šādas pilnvaras, Konstitucionālā tiesa izvērtēja, vai augstākstāvošiem tiesību aktiem atbilst koncepcija, kura bija apstiprināta ar valdības rezolūciju un kura noteica politikas vadlīnijas nacionālās aizsardzības sistēmas organizēšanā; 2011. gada 28. septembra spriedumā tika vērtēta Valsts ģimenes politikas koncepcija, kuru bija apstiprinājis Seims un kura paredzēja noteiktas vadlīnijas ģimenes attiecību regulēšanā.

2. Lietas izskatīšanas robežu sašaurināšana vai paplašināšana, proti, lietas izskatīšana citādās robežās, nekā norādījis pieteikuma iesniedzējs.

Konstitucionālās tiesas tiesības izskatīt lietu citādās robežās, nekā norādījis pieteikuma iesniedzējs, noteic vairāki faktori:

- Konstitūcija ir vienots kopums (Konstitūcijas 6. panta pirmā daļa); tāpēc gadījumos, kad Konstitucionālā tiesa pārbauda, vai apstrīdētais tiesību akts (vai tā daļa) ir pretrunā pieteikumā norādītajiem Konstitūcijas pantiem (vai

³³ Konstitucionālās tiesas 2002. gada 19. septembra spriedums.

³⁴ Konstitucionālās tiesas 2011. gada 28. septembra spriedums.

to daļām), tā vienlaikus arī pārbauda, vai apstrīdētais tiesību akts (vai tā daļa) ir pretrunā Konstitūcijai kā vienotai un harmoniskai sistēmai;³⁵

- Konstitucionālā tiesa izlemj, vai tiesību akti ir pretrunā Konstitūcijai (Konstitūcijas 105. pants); Konstitucionālā tiesa īsteno konstitucionālo kontroli; konstitucionālās kontroles īstenošana paredz, ka gadījumā, ja tiesību akts (vai tā daļa) ir pretrunā Konstitūcijai, šāds tiesību akts (vai tā daļa) ir jāizņem no tiesību sistēmas;³⁶ tādējādi tiek nodrošināta Konstitūcijas virsvadība; tāpēc Konstitucionālajai tiesai, konstatējot tāda tiesību akta pretrunu ar Konstitūciju, kuru pieteikuma iesniedzējs nav apstrīdējis, bet uz kura balstīts apstrīdētais akts vai ar to cieši saistīts akts, tas jāatzīst par neatbilstošu Konstitūcijai.

2.1. Pārlicināšanās, vai apstrīdētais tiesiskais regulējums atbilst ne tikai pieteikuma iesniedzēja norādītajām Konstitūcijas vai likuma normām, bet arī citām normām.

Piemēram, tieši šāda pārbaude tika veikta 2015. gada 29. oktobra spriedumā, vērtējot atsevišķu valdības pieņemtu likumpakārtotu tiesību aktu konstitucionalitāti. Pieteikuma iesniedzējs lūdza izvērtēt apstrīdētā regulējuma atbilstību Konstitūcijas 94. panta 2. punktam (Lietuvas Republikas valdība izpilda likumus, Seima rezolūcijas par likumu ieviešanu, kā arī Republikas prezidenta dekrētus) un 7. punktam (valdība veic citus Konstitūcijā un likumos paredzētos pienākumus). Tā kā pieteikuma iesniedzējs nebija pamatojis apstrīdētā regulējuma neatbilstību Konstitūcijas 94. panta 7. punktam, tad lieta tika izskatīta tikai par apstrīdētā regulējuma neatbilstību Konstitūcijas 94. panta 2. punktam.

Citā lietā pieteikuma iesniedzējs lūdza pārbaudīt ar ierēdņu un militārpersonu pensijām saistīta tiesiskā regulējuma atbilstību Konstitūcijas 29. panta pirmajā daļā ietvertajam tiesiskās vienlīdzības principam, kā arī tiesiskuma principam. Kā 2015. gada 6. maija spriedumā atzina Konstitucionālā tiesa, Konstitūcijas 29. panta pirmās daļas interpretācijā jāņem vērā arī Konstitūcijas 52. pants, kurš noteic sociālās palīdzības un pensiju pamatnoteikumus. Tādējādi Konstitucionālā tiesa izvērtēja arī apstrīdētā tiesiskā regulējuma atbilstību Konstitūcijas 52. pantam.

2.2. Pārlicināšanās ne tikai par pieteikuma iesniedzēja norādītā tiesiskā regulējuma konstitucionalitāti, bet arī (vai tikai) tāda regulējuma konstitucionalitāti, kurš saistīts ar apstrīdēto regulējumu, proti:

³⁵ Sk., piemēram: Konstitucionālās tiesas 2002. gada 24. decembra spriedums, 2003. gada 30. maija spriedums un 2013. gada 10. oktobra spriedums.

³⁶ Sk., piemēram: Konstitucionālās tiesas 2001. gada 29. novembra spriedums, 2007. gada 27. jūnija spriedums un 2013. gada 1. jūlija spriedums.

– **citām apstrīdētā tiesību akta normām; [..]**

Piemēram, 2011. gada 28. septembra spriedumā Konstitucionālā tiesa atzina, ka pieteikuma iesniedzēja apstrīdētie Valsts ģimenes politikas koncepcijas 1.6. apakšpunkta noteikumi bija cieši saistīti ar citiem šī paša punkta noteikumiem, kuri nebija apstrīdēti. Tādēļ apstrīdēto noteikumu konstitucionalitātes izvērtēšana nebija iespējama bez cieši saistīto noteikumu izvērtēšanas. Pārbaudot šī regulējuma atbilstību augstākstāvošiem tiesību aktiem, Konstitucionālā tiesa secināja, ka Konstitūcijai neatbilst viss koncepcijas 1.6. apakšpunkts – gan apstrīdētie, gan ar tiem cieši saistītie noteikumi.

– **[..] citu tiesību aktu normām; [..]**

Piemēram, 2013. gada 1. jūlija spriedumā izvērtējot tiesisko regulējumu par kvalifikācijas piemaksu samazināšanu Īpašā izmeklēšanas dienesta ierēdņiem ekonomiskās krīzes dēļ un konstatējot, ka, ņemot vērā valsts īpaši grūto ekonomikas un finanšu situāciju, šīs piemaksas ir samazinātas arī citiem ierēdņiem (Valsts drošības departamentā, Civilās aizsardzības dienestā un Cietumu departamentā), Konstitucionālā tiesa pārbaudīja arī tā tiesiskā regulējuma konstitucionalitāti, kuru pieteikuma iesniedzējs nebija apstrīdējis.

Citā lietā Konstitucionālā tiesa norādīja, ka gadījumā, ja pretrunā Konstitūcijai ir arī apstrīdētā tiesību akta pieņemšanas procedūru regulējošais akts, tad arī tas atzīstams par neatbilstošu Konstitūcijai. Tādējādi, konstatējot, ka Likums par Konstitūcijas 125. panta grozījumiem neatbilst Konstitūcijas 147. panta pirmajai daļai, Konstitucionālā tiesa pārbaudīja arī pieteikuma iesniedzēja neapstrīdētos Seima likuma noteikumus, kuri regulēja Konstitūcijas grozījumu likumprojektu iesniegšanu un izskatīšanu (2014. gada 24. janvāra spriedums).

– **[..] tādu tiesību aktu normām, kurus pieteikuma iesniedzējs nav apstrīdējis, bet uz kuriem balstās apstrīdētais akts.**

Piemēram, pieteikuma iesniedzējs apstrīdēja valdības rezolūcijas noteikumus, ciktāl tie pilnvaroja Izglītības un zinātnes ministriju noteikt pedagogu un citu budžeta iestāžu darbinieku atalgošanas procedūru. Tā kā saskaņā ar Konstitūciju no valsts (pašvaldību) budžeta līdzekļiem nodarbināto personu darba samaksas galvenie noteikumi jānoteic likumā, bet Izglītības likumā, uz kura pamata bija izdots apstrīdētais regulējums, šādi noteikumi nebija noteikti, Konstitucionālā tiesa atzina, ka ir pārkāpta no Konstitūcijas izrietošā tiesību aktu hierarhija un konstitucionāli nepamatotā veidā tikušas paplašinātas valdības pilnvaras. Līdz ar to Konstitucionālā tiesa 2015. gada 29. septembra spriedumā atzina, ka pieteikuma iesniedzēja neapstrīdētais Izglītības likuma regulējums neatbilst Konstitūcijai.

2.3. Pārlicināšanās par apstrīdētā regulējuma konstitucionalitāti citādā apjomā, nekā norādījis pieteikuma iesniedzējs.³⁷

Piemēram, Konstitucionālā tiesa šādi rīkojās, 2016. gada 17. februāra spriedumā izvērtējot Lietuvas Republikas Kriminālprocesa kodeksa (turpmāk – KPK) noteikumu konstitucionalitāti. Minētajā lietā pieteikuma iesniedzējs lūdza pārbaudīt KPK 157. pantu, kurš regulē atstādināšanu no amata uz laiku. Pieteikuma iesniedzēja ieskatā, minētais regulējums neietvēra nedz aizliegumu, nedz papildu kritērijus, kas liegtu uz neierobežotu laiku atstādināt no amata tieši ievēlētus politiķus. Konstitucionālā tiesa norādīja, ka atbilstoši pieteikuma iesniedzēja argumentiem un izteiktajam prasījumam viņš apšaubā KPK 157. panta paredzētās atstādināšanas konstitucionalitāti tikai tiktāl, ciktāl tā attiecas uz tieši ievēlētiem pašvaldību politiķiem. Tā kā KPK 157. pants attiecas vienīgi uz tiem pašvaldības domju locekļiem (proti, pašvaldību politiķiem), kuri ieņem mēra vai mēra vietnieka amatu, Konstitucionālā tiesa izvērtēja apstrīdētā regulējuma konstitucionalitāti vien tiktāl, ciktāl tas attiecas uz tieši ievēlētiem pašvaldību politiķiem, kuri ieņem mēra vai mēra vietnieka amatu.

3. Konstitucionālās tiesas funkcijas, kas saistītas ar sprieduma izpildes regulēšanu un interpretāciju.

3.1. Konstitucionālās tiesas sprieduma oficiālās publicēšanas atlikšana.

Saskaņā ar oficiālo konstitucionālo doktrīnu likumu (vai tā daļu) par neatbilstošu Konstitūcijai atzīstoša Konstitucionālās tiesas sprieduma oficiālās publicēšanas atlikšana ir no Konstitūcijas izrietoša prasība, kuras mērķis ir nepieļaut negatīvu ietekmi uz sabiedrību un valsti, kā arī cilvēka tiesībām un brīvībām, kas varētu rasties, ja Konstitucionālās tiesas spriedums tiktu oficiāli publicēts uzreiz pēc tā pasludināšanas Konstitucionālās tiesas sēdē un ja tas stātos spēkā oficiālās publicēšanas dienā.³⁸

Piemēram, Konstitucionālā tiesa līdz 2013. gada 1. oktobrim atlika 2013. gada 1. jūlija sprieduma publicēšanu, kurā tā atzina par daļēji neatbilstošām Konstitūcijai likumu normas par ierēdņu un tiesnešu atalgojuma samazināšanu ekonomiskās krīzes dēļ. Sprieduma oficiālā publicēšana tika atlikta, lai dotu likumdevējam laiku pieņemt attiecīgus tiesību aktu grozījumus nolūkā pārdaļīt valsts finanšu resursus.

³⁷ No Konstitucionālās tiesas judikatūras izriet, ka Konstitucionālā tiesa bieži (vai, iespējams, visbiežāk) maina pieteikuma iesniedzēja norādītās lietas izskatīšanas robežas; šīs robežas noteic pati Konstitucionālā tiesa, pieteikuma iesniedzēja norādītās robežas paplašinot vai sašaurinot.

³⁸ Sk., piemēram: Konstitucionālās tiesas 2005. gada 23. augusta spriedums, 2010. gada 29. jūnija spriedums, 2011. gada 9. jūnija spriedums un 2012. gada 6. februāra spriedums.

Citā lietā Konstitucionālā tiesa līdz 2016. gada 2. janvārim atlika 2015. gada 11. jūnija sprieduma publicēšanu, kurā tā atzina par neatbilstošu Konstitūcijai tiesisko regulējumu par pašvaldību finansēšanu. Konstitucionālās tiesas ieskatā, ja šis spriedums tiktu oficiāli publicēts nekavējoties, ar pašvaldību finansēšanu saistītais tiesiskais regulējums kļūtu neskaids.

3.2. Skaidrojums Konstitucionālās tiesas spriedumā par noteiktu publisko attiecību tiesiskā regulējuma konstitucionālajām prasībām.

Piemēram, 2014. gada 11. jūlija spriedumā Konstitucionālā tiesa atzina, ka gadījumos, kad tiek ierosināts nodot referendumam Konstitūcijas grozījumu projektu, likumi netieši noteic tiesisko regulējumu (kurš atbilstoši Konstitūcijai ir obligāts), ka Centrālā vēlēšanu komisija ir tiesīga pārbaudīt šāda projekta atbilstību tam izvirzītajām formām un saturā prasībām. Konstitucionālā tiesa arī norādīja, ka likumdevējam, regulējot ar referendumu rīkošanu saistītas tiesiskās attiecības, ir pienākums formulēt tiesību normas skaidri un precīzi, lai tās būtu saprotamas ar referendumiem saistīto tiesisko attiecību dalībniekiem. Tādēļ tiesiskās noteiktības un skaidrības prasības tiktu ievērotas lielākā mērā, ja Referenduma likums tieši noteiktu no Konstitūcijas izrietošās, kā arī Referenduma likumā un Centrālās vēlēšanu komisijas likumā netieši paredzētās Centrālās vēlēšanu komisijas pilnvaras.

3.3 Skaidrojums Konstitucionālās tiesas spriedumā par Konstitūcijai atbilstoša tiesiskā regulējuma piemērošanu.

Piemēram, 2016. gada 17. februāra spriedumā Konstitucionālā tiesa atzina, ka procesuālā piespiedu līdzekļa – atstādināšanas no amata uz laiku – piemērošanas procedūra atbilst Konstitūcijai. Vienlaikus Konstitucionālā tiesa norādīja, ka tieši tiem subjektiem, kuri ir tiesīgi pieņemt lēmumu par minētā līdzekļa piemērošanu, ir pienākums nodrošināt, lai netiktu pārkāptas to personu tiesības, kurām šis līdzeklis piemērots. Tāpēc minētajiem subjektiem (ieskaitot tiesnesi pirmstiesas izmeklēšanā un tiesu) katrā konkrētajā gadījumā ir jānodrošina, lai attiecīgais piespiedu līdzeklis tiktu piemērots nolūkā sasniegt likumā paredzētos mērķus (veicināt noziedzīgo nodarījumu ātru atklāšanu un vispusīgu izmeklēšanu vai novērst jaunus noziedzīgos nodarījumus), kā arī, lai šī līdzekļa piemērošana neierobežotu personu tiesības un brīvības vairāk, nekā tas nepieciešams norādīto mērķu sasniegšanai. Lēmumam piemērot minēto piespiedu līdzekli tādām pašvaldības domes locekļiem, kurš ieņem mēra vai mēra vietnieka amatu, jābūt balstītam uz ieņemtā amata raksturu un iespējami izdarītā noziedzīgā nodarījuma rakstura izvērtējumu.

Tādējādi ir skaidrs, ka, lai gan tiesu aktīvisms nav juridiski piemērota kategorija konstitucionālās tiesvedības raksturošanai, konstitucionālās tiesvedības realitātē tomēr ir iespējams sastapt tādus prakses piemērus, kas dažādos citos nejuridiskos diskursos (politikas zinātnē vai starpdisciplinārās

jomās) varētu tikt raksturoti kā tādi, kas atbilst tiesu aktīvismu raksturojošām pazīmēm.

No otras puses, aplūkoti konstitucionālās tiesvedības piemēri ir tikai dažas Konstitūcijā paredzēto Konstitucionālās tiesas pilnvaru īstenošanas izpausmes. Citiem vārdiem sakot, gan Konstitūcijas interpretācijas metodes izvēli, gan Konstitucionālās tiesas pilnvaru interpretāciju un šo pilnvaru īstenošanas veida izvēli viennozīmīgi noteic no Konstitūcijas izrietošā Konstitucionālās tiesas rīcības brīvība izvēlēties konstitucionālās tiesvedības īstenošanas veidus. Konstitucionālo pilnvaru īstenošana, nepārkāpjot no Konstitūcijas izrietošās prasības, izslēdz jebkāda juridiska diskursa iespējamību par tiesu aktīvisma izpausmēm konstitucionālajā tiesvedībā.

Kopsavilkums

Tiesu aktīvisms ir nejuridisks jēdziens, kurš tomēr tiek lietots saistībā ar tiesas spriešanu. Šis jēdziens ir drīzāk raksturīgs socioloģijas, politikas zinātnes vai starpdisciplināram diskursam. Minētā jēdziena daba un tā izmantošanas prakse noteic, ka gan pats jēdziens, gan diskurs, kurā tas tiek lietots, ir starpdisciplinārs.

Tiesu aktīvisms kā vērtējošs jēdziens tiek izmantots tiesas spriešanas procesa un jo īpaši tās rezultāta raksturošanai. Izmantojot šo jēdzienu, tiek mēģināts aprakstīt tiesu varas īstenošanu ar tādiem terminiem kā “aktīva” vai “pašierobežojoša” varas izmantošana un “aktīva” vai “pašierobežojoša” tiesu prakse. Ja šīs iezīmes tiek attiecinātas uz tiesas spriešanu, tās kļūst nenodalāmas no tiesu varas īstenošanas izvērtējuma. Tas nozīmē izvērtējumu par to, kā tiesa izmantojusi savu rīcības brīvību. Tomēr, raugoties no juridiskā skatpunkta, šāds tiesām piešķirtās rīcības brīvības izvērtējums nevar tikt racionalizēts. Turklāt šāds izvērtējums galvenokārt ietver tiesas spriešanas kvalitatīvo vērtējumu, lai gan juridiskā ziņā šāds vērtējums būtu apšaubāms.

Konstitucionālās tiesas izvēle par to, kā īstenot savas pilnvaras konstitucionālajā tiesvedībā, nenozīmē neko vairāk par Konstitūcijā paredzētās rīcības brīvības īstenošanu. Tāpēc juridiskā diskursā jebkādi centieni raksturot minēto pilnvaru īstenošanu kā “aktīvu” vai “pašierobežojošu” būtu neauglīgi un novestu strupceļā. To apstiprina arī tiesību zinātnē apzināto Konstitucionālās tiesas aktīvisma izpausmju analīze: šī aktivitāte nav nekas vairāk par konstitucionālo pilnvaru īstenošanu Konstitūcijā noteiktajās robežās. Tādēļ Konstitucionālā tiesa turpinās īstenot Konstitūcijā paredzētās pilnvaras nolūkā nodrošināt pamattiesības un tiesiskas valsts principus neatkarīgi no nejuridiskos diskursos ietvertā konstitucionālās tiesvedības vērtējuma tiesu aktīvisma kontekstā.

Tādējādi ar tiesu aktīvismu saistītās terminoloģijas attiecināšana uz tiesas spriešanu būtu jāuzskata nevis par juridisku diskursu, bet gan drīzāk par socioloģisku, politikas zinātnes vai starpdisciplināru diskursu. Tajā pašā laikā tas nerada pamatu atturēties no tiesas spriešanai (tostarp konstitucionālajai tiesvedībai) veltītu vērtējumu iztirzāšanas, ja šādi vērtējumi tapuši, izmantojot tiesu aktīvisma jēdzienu citos diskursos (socioloģiskos, politikas zinātnes vai starpdisciplināros diskursos).

Prof. Dr. **Konrāds Lenārtss**
(*Koenraad Lenaerts*)
Eiropas Savienības Tiesas priekšsēdētājs^{1*}

Savstarpējā uzticēšanās, savstarpējā atzīšana un pamattiesību aizsardzība Eiropas Savienības Tiesas praksē

Dalībvalstu konstitucionālajām tradīcijām ir kopīgs princips, ka visi pilsoņi ir vienlīdzīgi likuma priekšā. Tā tas ir neatkarīgi no viņu dzimuma, vecuma, izcelsmes, reliģijas, pārticības vai politiskās piederības.

Tā tas ir arī Eiropas Savienības (turpmāk arī – ES) līmenī. Eiropas Savienība balstās uz pamatdomu, ka visi tās pilsoņi ir vienlīdzīgi Līgumu priekšā. Tām vērtībām, uz kurām dibināta ES, visvairāk neatbilst apgalvojumi, ka daži ES pilsoņi esot pārāki par citiem, jeb, kā sacījis Džordžs Orvels savā slavenajā alegoriskajā romānā “Dzīvnieku ferma”, ka daži *ir vienlīdzīgāki* par citiem².

Tas attiecas ne tikai uz ES pilsoņiem kā indivīdiem, bet arī uz dalībvalstīm kā struktūrām, ar kuru palīdzību ES pilsoņi kolektīvi īsteno savas demokrātiskās tiesības. Tādējādi ES tiesiskajā sistēmā vienlīdzības princips ir gan pamattiesība, kuru piemēro indivīdiem, gan arī pārvaldības princips, kuru piemēro dalībvalstīm.

Kā pamattiesība vienlīdzības princips garantē, ka pret salīdzināmām situācijām nav atšķirīgas attieksmes un ka pret dažādām situācijām nav vienādas attieksmes, ja vien šāda attieksme nav objektīvi attaisnojama. Savukārt kā pārvaldības princips atbilstoši ES Līguma 4. panta 2. punktam tas garantē, ka “Eiropas Savienība respektē dalībvalstu vienlīdzību saistībā ar Līgumiem”. ES

¹ * Autors šeit pauž tikai savus personiskos uzskatus.

² G. Orwell, *Animal Farm* (London, Penguin Classics, 2000).

tiesību piemērošanas jomā visas 28 dalībvalstis ir vienādā situācijā. Neatkarīgi no to pievienošanās datuma, lieluma, ekonomiskās jaudas, vēstures vai pārvaldības sistēmas visas dalībvalstis bauda vienādu demokrātisko leģitimitāti.

Tādējādi ES nav ļauts uzskatīt, ka dažas nacionālās demokrātiskās valstis un to izdarītās izvēles ir labākas par citām. Tāpat arī dalībvalstu vienlīdzības Līgumu priekšā princips nozīmē, ka dalībvalstīm ir vienlīdz saistoša tiesiskuma uzturēšana ES, un pamattiesības ir neatņemama tā daļa. It īpaši visām dalībvalstu tiesām un sevišķi visām dalībvalstu augstākajām un konstitucionālajām tiesām ir vienāds pienākums nodrošināt ES tiesībās garantēto tiesību efektīvu tiesisku aizsardzību.

Tas varētu izskaidrot, kāpēc kandidātvalstīm pirms pievienošanās ES ir jāparāda, ka to demokrātija atbilst kopējiem Eiropas standartiem un ka valsts iestāžu nodrošinātais pamattiesību aizsardzības līmenis atbilst Eiropas Savienības Pamattiesību hartai (turpmāk – Harta), kurai, kā zināms, ir tāds pats juridiskais spēks kā pašiem Līgumiem. Kad valsts, kas kandidējusi uz iestāšanos ES, kļūst par dalībvalsti, pret to, sākot jau no pirmās dienas, jāizturas tāpat kā pret visām citām dalībvalstīm.

Manuprāt, dalībvalstu vienlīdzības Līgumu priekšā princips ir konstitucionālais pamats ES tiesiskajā sistēmā pastāvošajam savstarpējās uzticēšanās principam. Tā kā visas dalībvalstis ir vienlīdz aņņēmušās nodrošināt demokrātiskās vērtības, pamattiesības un tiesiskumu, tad var pamatoti uzskatīt, ka tām vajadzētu savstarpēji uzticēties – it īpaši, kad kopīgiem spēkiem tiek īstenoti ES kopējie mērķi. Patiesi, veselais saprāts noteic, ka starp draugiem un vienlīdzīgajiem pastāv savstarpēja uzticēšanās.

Savstarpējās uzticēšanās principam ir izšķiroša nozīme, veidojot Brīvības, drošības un tiesiskuma telpu (turpmāk – BDTT) – mērķi, kurš skaidri atzīts Līgumā par Eiropas Savienību.

Veidojot “brīvības telpu”, Līgumu autori tiecās atcelt robežkontroli ES iekšienē. Neietekmējot policejiskās pilnvaras, kuras dalībvalstis saglabā, ES pilsoņiem jāspēj pārvietoties no vienas dalībvalstis uz citu tāpat, kā tie pārvietojas vienas dalībvalsts iekšienē.

Radot “drošības telpu”, Līgumu autori centās nepieļaut noziedznieku paļaušanos uz pārvietošanās brīvību kā līdzekli, kurš ļauj nesodītiem veikt savas darbības. Līdzīgi Eiropas uzņēmumiem un patērētājiem jāspēj veikt pārrobežu darbības ar tiesisku paļāvību uz kompetentu tiesu iespējamu strīdu gadījumā, kā arī uz piemērojamajām tiesībām. Tas attiecināms arī uz ģimenes tiesību jomu, kur tiesiskā paļāvība ir būtiska, lai pāri un ģimenes varētu īstenot savas tiesības uz pārvietošanās brīvību.

Tādējādi Līgumu autori izlēma, ka pārvietošanās brīvība nedrīkst samazināt kompetentās nacionālās tiesas pilnvaras un piemērojamo nacionālo

tiesību efektivitāti. Iekšējām robežām izzūd, likuma rokaļ jāsñiedzas pāri valstu robežām.

Turklāt Līgumu autori uzskatīja, ka iekšējo robežu atcelšanai jārada arī ārējo robežu kontroles, kā arī patvēruma un imigrācijas politikas “europeizācija”. Ja pārvietošanās brīvība ir sekmējama ar iekšējo robežu atcelšanu, tad ES obligāti jāpiešķir nepieciešamā vara pieņemt kopējus standartus, lai nepieļautu, ka ES ierodas tādi trešo valstu pilsoņi, kas apdraud mūsu drošību.

Visbeidzot, izveidojot “tiesiskuma telpu”, Līgumu autori uzskatīja, ka nacionālās tiesas var vislabāk aizsargāt indivīdu pamattiesības. Tā patiesi ir dalībvalstu konstitucionālo tradīciju kopīgā iezīme, ka šis uzdevums ir uzticēts tiesu varai, bet ne politiskajam procesam. Tiesu dialogu un nacionālo tiesu sistēmu savstarpējo tiesību atzīšanu Līgumu autori uzskatīja par pareizu ceļu BDTT izveidošanai un pienācīgai funkcionēšanai. Tieši tāpēc šādas telpas izveidošana visupirms panākama ar nacionālo tiesas nolēmumu savstarpējo atzīšanu.

Tiesas nolēmumu savstarpējās atzīšanas princips nozīmē, ka tiesas nolēmumi – kompetentas tiesas pieņemti un attiecīgajā ES tiesību jomā ietilpstošī – ir jāatzīst un jāizpilda visā ES. Sekmējot tādu nacionālo tiesas nolēmumu efektivitāti, kas pārrobežu situācijās taisīti tādās civillietās vai krimināllietās, kuras var būt saistītas ar piespiedu līdzekļu piemērošanu, kā piemēru minot tiesas nolēmumu par bērna atvešanu atpakaļ vai apcietināšanas orderi, savstarpējās atzīšanas princips veicina dalībvalstīm piemētošās valsts varas efektīvu īstenošanu.

Tomēr, sekmējot šī mērķa sasniegšanu, savstarpējās atzīšanas princips nenovēršami ietekmē pamattiesību īstenošanu. Piemēram, saskaņā ar Briseles II regulu kompetenta tiesa var likt vecākam, kurš aizvedis bērnu no tā pastāvīgās mītnes zemes dalībvalsts, atvest bērnu atpakaļ uz šo dalībvalsti, tādējādi ierobežojot vecāka tiesības uz ģimenes dzīvi. Līdzīgi arī personu, kurai piemēro Eiropas apcietināšanas orderi, var nodot šo orderi izsniegušajai dalībvalstij pret minētās personas gribu, tādējādi ierobežojot tās brīvību.

Tieši tāpēc BDTT savstarpējās atzīšanas princips ir pakļauts striktiem nosacījumiem un ierobežojumiem. Saskaņā ar Hartas 52. panta 1. punktu cilvēktiesību īstenošanas ierobežojumiem ir jābūt “noteiktiem likumā”, tāpēc minētā principa darbība ir atkarīga no ES līmenī pieņemtiem tiesību aktiem, proti, tikai ES likumdevējs var piešķirt savstarpējās atzīšanas principam konkrētu izpausmi. Tādējādi tiesu iejaukšanās pēc pušu lūguma neaizvieto ES institūciju bezdarbību likumdošanas jomā. Tātad tieši ES likumdevējam ir jāveic nepieciešamie pasākumi, lai nodrošinātu to, ka tiesu nolēmumu savstarpējās atzīšanas principu piemēro tādā veidā, kas pienācīgi ņem vērā Hartā atzīto tiesību un brīvību būtību, kā arī atbilst samērīguma principam. Tādējādi Eiropas

Savienības Tiesas (turpmāk – EST) loma aprobežojas ar savstarpējās atzīšanas principu veidojošo ES tiesību aktu interpretāciju un to atbilstības pamattiesībām panākšanu: ES sekundārajai likumdošanai, kas tiecas sekmēt tiesas nolēmumu savstarpējo atzīšanu civillietās vai krimināllietās, ir jāievēro Hartā noteiktās pamattiesības. Tā rezultātā EST šajā jomā darbojas kā pamattiesību garantētāja, kas nodrošina ES politiskā procesa konstitucionalitātes pārbaudi.

Apkopojot minēto, jāteic, ka dalībvalstis un it īpaši šo valstu tiesas tiek uzskatītas par vienlīdzīgām Līgumu priekšā, tāpēc tās var uzticēties cita citai, ka tās pienācīgi aizsargās pamattiesības. Un tieši tāpēc, ka tās cita citai uzticas, ir iespējama tiesu sadarbība civillietās un krimināllietās, kas izpaužas kā tiesas nolēmumu savstarpējā atzīšana. Tādējādi savstarpējās atzīšanas principa sekmīga darbība balstās uz pieņēmumu, ka dalībvalstis pamattiesību ievērošanā var uzticēties – un arī uzticas – cita citai.

Tas skaidri pausts EST atzinumā 2/13 par nolīguma par Eiropas Savienības pievienošanu Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijai projektu.³ Atsaucoties uz saviem iepriekšējiem nolēmumiem “*N.S.*” un “*Melloni*”⁴ lietās, EST norādīja, ka “ar šo principu, tostarp attiecībā uz [BDTT], katrai no šīm [28 dalīb]valstīm ir noteikts pienākums uzskatīt, izņemot ārkārtas apstākļus, ka visas pārējās dalībvalstis ievēro Savienības tiesības, it īpaši šajās tiesībās atzītās pamattiesības”. Tādējādi minētais atzinums apliecina, ka dalībvalstu vienlīdzības Līgumu priekšā princips ir cieši saistīts ar savstarpējās uzticēšanās principu.

Savstarpējās uzticēšanās princips uzliek dalībvalstīm divus negatīvus pienākumus. Pirmkārt, tās “nevar kādai citai dalībvalstij pieprasīt ievērot valstī noteikto pamattiesību aizsardzības līmeni, kas ir augstāks par Savienības tiesībās nodrošināto līmeni”. Otrkārt, “izņemot ārkārtas gadījumus”, dalībvalstīm arī nav ļauts “pārbaudīt, vai [cita] dalībvalsts konkrētā gadījumā patiešām ir ievērojusi Savienībā garantētās pamattiesības”.

Pirmais pienākums nepieļauj izņēmumus, turpretim otrais – pieļauj. Tāpēc ļaujiet man tuvāk apskatīt šos divus negatīvos pienākumus, atsaucoties uz neseno EST praksi, it īpaši saistībā ar Pamatlēmumu par Eiropas apcietināšanas orderi (turpmāk – Pamatlēmums).

Pamatlēmums kā tiesiskās sadarbības krimināllietās “stūrakmens” aizvieto daudzpusējos dalībvalstu savstarpējās izdošanas līgumus, kuri bieži vien bija politiski motivēti un kuros izdošana bija nodota vienīgi tiesu iestāžu rokās. Tādējādi par noziegumiem notiesāto izdošana sprieduma izpildei vai aizdomās

³ Atzinums 2/13, EU:C:2014:2454.

⁴ Apvienotās lietas C-411/10 un C-493/10 “*NS*”, EU:C:2011:865, un lieta C-399/11 “*Melloni*”, EU:C:2013:107.

par nozieguma izdarīšanu turēto izdošana vajāšanas veikšanai balstās uz tiesas nolēmumu savstarpējās atzīšanas principu. Tas nozīmē, ka saskaņā ar Pamatlēmumu primārā atbildība par Eiropas apcietināšanas orderim pakļautās personas pamattiesību aizsardzību gulstas uz orderi izsniegušās dalībvalsts tiesu iestādēm, proti, uz to valsti, kurā noris vai noritēja kriminālprocess.

Tas nozīmē, ka Eiropas apcietināšanas ordera izpildes tiesu iestāde nevar noteikt, ka izpilde būtu atkarīga no izpildes valsts konstitūcijā garantēto pamattiesību ievērošanas. Pretējā gadījumā tas grautu dalībvalstu vienlīdzības Līgumu priekšā principu. ES tiesību skatījumā nav iespējams uzskatīt, ka visas dalībvalstis vienlīdz apņēmušās ievērot pamattiesības, un vienlaikus atļaut izpildes dalībvalstij uzspiest savus konstitucionālos standartus ordera izsniegšanas dalībvalstij. Šāda uzspiešana būtu savstarpējās uzticēšanās principa beigu sākums.

Tādējādi, īstenojot Pamatlēmuma nosacījumus, kas *nenosaka* vienotu pamattiesību aizsardzības līmeni, izsniegšanas tiesu iestāde var piemērot savā valstī noteiktos standartus, ar nosacījumu, ka šie standarti ir vismaz vienlīdzīgi Hartas sniegtās aizsardzības līmenim un ka tie “nemazina [ES] tiesību pārākumu, vienotību un efektivitāti”.

Un otrādi, izpildot Pamatlēmuma nosacījumus, kas *nosaka* vienotu pamattiesību aizsardzības līmeni, izsniegšanas tiesu iestādei ir jāsasniedz šis līmenis. Lieki piebilst, ka Pamatlēmumā noteiktajam aizsardzības līmenim ir jāatbilst Hartai.

Tā kā EST ir ekskluzīva jurisdikcija vērtēt ES sekundāro tiesību spēkā esību, šādu vērtējumu dalībvalstu tiesas neveic. Rodoties šaubām par Pamatlēmuma atbilstību Hartai, šo tiesu pienākums ir vērsties EST prejudiciālā nolēmuma saņemšanai. Beļģijas Konstitucionālā tiesa tieši tā arī rīkojās lietās “*Advocaten voor de Wereld*” un “*I.B.*”,⁵ kā arī Spānijas Konstitucionālā tiesa “*Melloni*” lietā. Šajās trīs lietās valstu konstitucionālās tiesas lūdza EST izlemt, vai dažādi Pamatlēmuma aspekti atbilst ES tiesiskajā sistēmā atzītajām pamattiesībām.

Trešajā no šīm lietām, “*Melloni*” lietā, EST apstiprināja Pamatlēmumā noteiktos ierobežojumus tādu *in absentia* notiesāto personu tiesībām uz aizstāvību, kurām piemērots Eiropas apcietināšanas orderis. EST konstatēja, ka šie ierobežojumi atbilst Hartai, jo tie ir piemērojami tikai gadījumos, kad personas ir brīvprātīgi, nepārprotami un viennozīmīgi atteikušās no savām tiesībām piedalīties izsniegšanas dalībvalsts tiesas procesā. Pretēji, ja šāda atteikšanās nav ne tieši, ne netieši izsecināma no indivīda vārdiem un rīcības, tad Pamatlēmums neliedz izpildes tiesu iestādei pieprasīt atkārtotu lietas izskatīšanu

⁵ Lieta C-303/05 “*Advocaten voor de Wereld*”, EU:C:2007:261, un lieta C-306/09 “*I.B.*”, EU:C:2010:626.

kā apcietināšanas ordera izpildes priekšnoteikumu, tādējādi garantējot *in absentia* notiesātas personas tiesības uz aizstāvību.

Šajā konkrētajā lietā tas nozīmēja, ka Spānijas Konstitucionālā tiesa nevarēja piemērot savā praksē noteikto augsto standartu, saskaņā ar kuru vienmēr nepieciešama atkārtota lietas izskatīšana. Tādējādi pēc tam, kad EST pasludināja spriedumu “*Melloni*” lietā, Spānijas Konstitucionālā tiesa nolēma pārskatīt savu iepriekšējo praksi.⁶ Tā nolēma, ka Pamatlēmuma kontekstā tiesību uz taisnīgu tiesu saturā neietilpst visas Spānijas Konstitūcijā noteiktās garantijas, bet gan tikai tās, kas veido šo tiesību būtību. Spānijas Konstitucionālā tiesa atzina, ka gadījumos, kad Spānijas tiesām lūdz izpildīt Eiropas apcietināšanas orderi, tiesību uz taisnīgu tiesu saturs ir nosakāms, ņemot vērā starptautiskos līgumus, kuriem Spānija ir pievienojusies. Tādējādi Spānijas Konstitucionālā tiesa nolēma izskatīt Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) praksi, kā arī pienācīgi izvērtēt Eiropas Savienības Tiesas spriedumu “*Melloni*” lietā. Atbilstoši EST nolemtajam “*Melloni*” lietā tā secināja, ka Spānijas Konstitūcija neliedz Spānijas tiesu iestādēm piekrist izdot *in absentia* notiesātu personu, ja šī persona ir brīvprātīgi un nepārprotami atteikusies no savām tiesībām piedalīties tiesas sēdē un ja to pienācīgi pārstāvējis aizstāvis.

Nesenākā nolēmumā arī Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa apstiprināja Pamatlēmumā noteikto pamattiesību aizsardzības līmeni atbilstoši EST sniegtajai interpretācijai “*Melloni*” lietā.⁷ Attiecībā uz *in absentia* notiesātām personām šī aizsardzība atbilst Vācijas Pamatlikumam, it īpaši “individuālās vainas” principam (“*Schuldprinzip*”), kas ir Vācijas konstitucionālo identitāti veidojošs konstitucionāls princips. Tādējādi tika secināts, ka nav nepieciešams lūgt EST prejudiciālo nolēmumu.

Tomēr, neraugoties uz to, Vācijas Federālā Konstitucionāla tiesa uzskatīja, ka Vācijas Pamatlikums tik un tā prasa, lai Vācijas tiesu iestāde pārliecinātos, vai konkrētā Eiropas apcietināšanas ordera izpilde atbilst “individuālās vainas” principam. Gadījumos, kad Eiropas apcietināšanas orderim pakļautā persona uzrādījusi pārliecināto pierādījumus, ka izsniegšanas dalībvalsts tiesu iestāde ir pārkāpusi “individuālās vainas” principu, Vācijas tiesu iestādei ir pienākums pārbaudīt, vai tas tiešām tā ir. Konkrētajā procesā Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa secināja, ka Diseldorfas Augstākā reģionālā tiesa nebija izpildījusi šo pienākumu, jo bija piekritusi izpildīt Florences Apelācijas tiesas izdoto apcietināšanas orderi attiecībā uz ASV pilsoni, kaut gan šis *in absentia* notiesātais indivīds nebija informēts ne par tiesas procesu, ne par tā rezultātu, un tāpat arī nebija pārliecināts, ka Itālijā tiktu garantēta atkārtota lietas izskatīšana.

⁶ Spānijas Konstitucionālās tiesas 2014. gada 13. februāra spriedums.

⁷ Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas 2015. gada 15. decembra lēmums lietā 2 BvR 2735/14.

Vissvarīgākais bija tas, ka Augstākā reģionālā tiesa bija nepareizi piemērojusi Pamatlēmumu, kāds tas ieviests Vācijā. Tā kā nebija konstatēts, ka attiecīgais ASV pilsonis būtu brīvprātīgi, nepārprotami un viennozīmīgi atteicies no savām tiesībām piedalīties tiesas procesā Itālijā, tad Augstākajai reģionālajai tiesai vajadzēja izpildīt apcietināšanas orderi tikai ar nosacījumu, ka tiks veikta atkārtota lietas izskatīšana. Atšķirībā no “*Melloni*” lietas situācijas Pamatlēmumā noteiktie ierobežojumi *in absentia* notiesātu personu tiesībām uz aizstāvību vienkārši netika piemēroti.

Manuprāt no *Melloni* lietas, kā arī attiecīgajiem Spānijas un Vācijas konstitucionālo tiesu nolēmumiem izriet divi secinājumi. Pirmkārt, interpretējot un piemērojot Hartu, EST ņem vērā gan ECT praksi, gan dalībvalstīm kopīgās konstitucionālās tradīcijas. Piemēram, nosakot apstākļus, kuros persona var atteikties no tiesībām būt klāt tiesas procesā, EST “*Melloni*” lietā atsauca uz ECT praksi par Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 6. panta 1. un 3. punkta piemērošanu. Šīs atsaucis parāda, ka EST cenšas nodrošināt, lai *in absentia* notiesāto personu pamattiesību aizsardzības līmenis ES atbilstu tam, ko nodrošina minētā konvencija. Turklāt Spānijas un Vācijas konstitucionālo tiesu nolēmumi liecina, ka šāda aizsardzība atbilst arī tam līmenim, kuru nodrošina valstu konstitūciju “pamatnoteikumi”.

Otrkārt, tas, ka Pamatlēmums atbilst Hartai, nenozīmē, ka Eiropas apcietināšanas orderi vienmēr izpildāmi automātiski. Izpildes tiesu iestādēm ir pienākums pārliecināties, vai Pamatlēmuma nosacījumi, kas ierobežo Eiropas apcietināšanas orderim pakļauto personu pamattiesību īstenošanu, patiešām ir piemērojami konkrētajā lietā. Par to nepārliecinoties, minētās tiesu iestādes riskē kļūdaini piemērot Pamatlēmumu, tādējādi pārkāpjot gan ES tiesības, gan arī savas valsts konstitucionālās tiesības.

Tādējādi no pamattiesību aizsardzības līmeni harmonizējošo ES tiesību pastāvēšanas izriet, ka dalībvalsts nevar uzspiest savus iekšējos standartus izsniegšanas dalībvalstij. Ja tā šaubās par Pamatlēmuma noteikto pamattiesību aizsardzības līmeni kā ES tiesību jautājumu, tai jāiesaistās dialogā ar EST.

Ja Pamatlēmuma tiesiskumu apstiprina Harta, tad nākamais jautājums ir par to, vai izpildes tiesu iestāde drīkst pārbaudīt, vai izsniegšanas dalībvalsts konkrētajā gadījumā patiešām ir ievērojusi ES garantētās pamattiesības. Kā norādījusi EST atzinumā 2/13, izpildes dalībvalsts drīkst to darīt, taču tikai ārkārtas gadījumos.

Apvienotajās lietās “*Aranyosi*” un “*Căldăraru*”⁸ EST nesen lēma, ka šāds ārkārtas gadījums var rasties, ja Eiropas apcietināšanas ordera izpilde varētu radīt Hartas 4. pantā noteiktā spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas

⁸ Apvienotās lietas C-404/15 PPU un C-659/15 PPU “*Aranyosi et Căldăraru*”, EU:C:2016:198.

attieksmes vai soda aizlieguma pārkāpšanas risku. Tā tas varētu būt, piemēram, gadījumā, ja izsniegšanas dalībvalsts ieslodzījuma apstākļi neatbilst Hartas 4. pantam, jo iestāde, kurā izdoto personu visticamāk ieslodzītu, ir pārapdzīvota, vai arī cietuma kameras ir pārāk mazas.

Šādu secinājumu loģiskais pamatojums ir tāds, ka atšķirībā no savstarpējās uzticēšanās principa un pamattiesībām, kas nav nostiprinātas Hartas I sadaļā, spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās aizliegumam nevar noteikt nekādus ierobežojumus. Šis aizliegums, kas aizsargā cilvēka cieņas būtību, ir absolūts. Faktiski ECT ir secinājusi, ka Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 3. pants, kas atbilst Hartas 4. pantam, nepieļauj nekādas atkāpes no šī aizlieguma – pat ne cīņā pret starptautisko terorismu un organizēto noziedzību.

Papildus tam EST ir izveidojusi divpakāpju analīzi, kura jāievēro izpildes tiesu iestādei, kad tā izvērtē, vai Eiropas apcietināšanas ordera izpilde nepārkāps Hartas 4. pantā noteikto aizliegumu, ņemot vērā izsniegšanas dalībvalsts ieslodzījuma apstākļus.

Pirmkārt, izpildes tiesu iestādei ir jānosaka, vai izsniegšanas dalībvalstī nepastāv pret ieslodzītajiem vērstas necilvēcīgas vai pazemojošas attieksmes risks. Šādai konstatācijai jābalstās uz objektīvu, ticamu, konkrētu un pienācīgi atjauninātu informāciju par ieslodzījuma apstākļiem izsniegšanas dalībvalstī. Šāds risks pastāv tikai tad, ja minētā informācija atklāj trūkumus, kurus varētu saukt par sistēmiskiem, vispārējiem vai tādiem, kuriem pakļautas noteiktas cilvēku grupas vai kuri skar konkrētas ieslodzījuma vietas. Tāpat kā “N.S.” lietā EST uzskatīja, ka šādu informāciju var iegūt no starptautisko tiesu spriedumiem – it īpaši ECT nolēmumiem –, tādu starptautisku organizāciju kā Eiropas Padomes un ANO sagatavotiem ziņojumiem un citiem oficiāliem dokumentiem, kā arī izsniegšanas dalībvalsts tiesu spriedumiem.

Otrkārt, izpildes tiesu iestādei ir jāveic konkrēta un precīza konkrētās lietas analīze. Tas nozīmē, ka tai jāpārbauda, vai ir pamats uzskatīt, ka konkrētajā Eiropas apcietināšanas ordera izpilde varētu būt saistīta ar risku, ka konkrētajā gadījumā Hartas 4. pantā noteiktais aizliegums patiešām varētu tikt pārkāpts. Šis turpmākais vērtējums ir nepieciešams, jo pastāvošie trūkumi izsniegšanas dalībvalsts ieslodzījuma vietu sistēmā ne vienmēr izslēdz iespēju, ka dalībvalsts kompetentās iestādes tomēr varētu pierādīt, ka Eiropas apcietināšanas orderim pakļautā persona faktiski netiks pakļauta necilvēcīgai vai pazemojošai attieksmei. Tādēļ izpildes tiesu iestādei jābūt iespējai izmantot Pamatlēmumā noteikto sadarbības mehānismu, kas izsniegšanas dalībvalsts kompetentajām iestādēm dod iespēju pierādīt, ka attiecīgās personas ieslodzījuma apstākļi nepakļaus to necilvēcīgai vai pazemojošai attieksmei.

Taču, ja, neraugoties uz papildu informāciju, izpildes tiesu iestāde joprojām uzskata, ka Eiropas apcietināšanas ordera izpilde radītu reālu risku pārkāpt Hartas 4. pantā nostiprināto aizliegumu, tad šai tiesu iestādei izpilde ir drīzāk jāatliek, nevis no tās jāatsakās. Šādā situācijā ordera izpildes atlikšana nodrošina atbilstību Hartas 4. pantam, vienlaikus saglabājot Pamatlēmumā noteiktās savstarpējās atzīšanas sistēmas efektivitāti. Patiesi, ES tiesībām nav pieņemams, ka divu dalībvalstu tiesu iestāžu attiecībās ir pastāvīga neuzticēšanās, jo tas novestu pie BDTT sadrumstalošanās. Gluži otrādi, izsniegšanas dalībvalstij ir jādod jauna iespēja atgūt izpildes tiesu iestādes uzticēšanos.

Tomēr, ja Eiropas apcietināšanas orderim pakļauto personu īslaicīgi aiztur izpildes dalībvalstī, šāda aizturēšana nevar turpināties bezgalīgi. Tai jāatbilst Hartai, it īpaši – nevainīguma prezumpcijai un samērīguma principam. Ja Harta nepieļauj personas īslaicīgu aizturēšanu, tad izpildes dalībvalstij tomēr ir jāveic citi pasākumi, lai nepieļautu šīs personas nozūšanu un arī turpmāk nodrošinātu apstākļus šīs personas efektīvai izdošanai, iekams pieņemts galīgais lēmums par apcietināšanas ordera izpildi.

Lieki piebilst, ka tad, ja saprātīgā laikā nav iespējams izslēgt Hartas 4. pantā nostiprinātā aizlieguma pārkāpšanas risku, izpildes tiesu iestādei ir jāizlemj, vai izdošanas procedūra nebūtu jāizbeidz.

Un tagad nobeiguma piezīmes. Lai savstarpējās uzticēšanās princips darbotos sekmīgi un lai tiku nodrošināta efektīva pamattiesību tiesiskā aizsardzība, nepieciešams, lai dalībvalstu tiesas, ECT un EST iesaistītos konstruktīvā dialogā.

Dalībvalstu tiesām – it īpaši valstu augstākajām un konstitucionālajām tiesām – ir jānodrošina pareiza Pamatlēmuma piemērošana. Kā ilustrē manis iepriekš pieminētais Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas nolēmums, Pamatlēmuma nepareiza piemērošana var izjaukt trauslo līdzsvaru, ko ES likumdevējs panācis, nodrošinot savstarpējās atzīšanas principa efektivitāti, no vienas puses, un Eiropas apcietināšanas orderim pakļautās personas Hartā atzīto tiesību aizsardzību, no otras puses. Šāda nepareiza piemērošana var izraisīt ES tiesību, dalībvalstu konstitucionālo tiesību, kā arī Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas pārkāpumus.

Savukārt ECT ir vērtīgs sabiedrotais izpildes tiesu iestādēm, kad jāizvērtē reāla Hartas 4. pantā noteiktā aizlieguma pārkāpuma riska esība, jo minētais pants atbilst Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 3. pantam. ECT prakse ne tikai sniedz noderīgas vadlīnijas par to, kāds saturs jāpiešķir Hartas 4. pantam, bet ir arī vērtīgs informācijas avots par trūkumiem izsniegšanas dalībvalsts nodrošinātajā pamattiesību aizsardzības līmenī. Nevienam nevar apgalvot, ka izpildes tiesu iestāde izdarījusi neobjektīvus

secinājumus, ja tā savos secinājumos paļaujas uz objektīvu autoritāti, kāda piemīt ECT nolēmumiem.

Un tomēr pašreizējā situācijā Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas iedibinātā cilvēktiesību aizsardzības sistēma skaidri neatspoguļo to konstitucionālo nozīmību, ko ES tiesiskajā sistēmā bauda savstarpējās uzticēšanās princips. Tas bija viens no apsvērumiem, pamatojoties uz kuru EST atzinumā 2/13 lēma, ka nolīguma projekts par ES pievienošanos Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijai neatbilst ne ES Līgumiem, ne Hartai. Tomēr, spriežot pēc tādām lietām kā *“Povse v. Austria”* un *“Avotiņš v. Latvija”*, šķiet, ka ECT vēlas atzīt šī principa svarīgumu.⁹ It īpaši pēdējā minētajā lietā ECT Lielā palāta atzina, ka, joprojām uzturot *“Bosphorus”* prezumpciju, “tā apzinās savstarpējās atzīšanas mehānisma svarīgumu [BDTT] izveidē”. Tāpat minēto izveidi sekmējošu pasākumu veikšana ir pilnībā leģitīms mērķis, raugoties no Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas skatpunkta. ECT atzina, ka principā minētā konvencija neiebilst pret ES dalībvalstu tiesas nolēmumu savstarpējo atzīšanu – ar nosacījumu, ka šāda atzīšana nenotiek automātiski un mehāniski.

Tas nozīmē, ka ECT ir apstiprinājusi veidu, kā ES tiesības sadala atbildību starp dalībvalsti, kuras kompetencē ir attiecīgā tiesas nolēmuma taisīšana, un to dalībvalsti, kuras pienākums ir šo nolēmumu izpildīt. Tādējādi ECT ir piekritusi, ka atbilstoši savstarpējās atzīšanas principam primārā atbildība par personas pamattiesību aizsardzību ir drīzāk tiesai, kura taisījusi nolēmumu, nevis tiesai, kura to izpilda. Taču, ja apcietināšanas ordera izpildes dalībvalsts tiesā tiek iesniegta nopietna un pamatota sūdzība par to, ka ordera izsniegšanas dalībvalstī ir klaji trūkumi Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā noteikto tiesību aizsardzības ziņā, tad šai tiesai ir jānoskaidro, vai šāda nolēmuma izpilde neizraisīs minētās konvencijas pārkāpumu. Manuprāt, šīs atziņas pilnībā atbilst EST lietās *“N.S.”*, *“Aranyosi”* un *“Căldăraru”* iedibinātajai praksei par Hartas 4. pantu.

Visbeidzot, bet ne mazāk svarīgi, EST loma ir nodrošināt, lai ES likumdevēja rastais līdzsvars starp savstarpējās atzīšanas principu un pamattiesību aizsardzību atbilstu ES primārajām tiesībām – it īpaši Hartai. Īstenojot šo uzdevumu, EST iedvesmojas no ECT prakses, kā arī dalībvalstīm kopējām konstitucionālajām tradīcijām. Šī EST atvērtība dalībvalstu tiesu un ECT uzskatiem ne tikai sekmē šo tiesu mijiedarbību un bagātināšanos ar idejām, bet var arī novērst normatīvu konfliktu rašanos.

⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2013. gada 18. jūnija spriedums lietā *“Povse v. Austria”*, ECLI:CE:ECHR:2013:0618DEC000389011, un 2016. gada 23. maija spriedums lietā *“Avotiņš v. Latvija”*, ECLI:CE:ECHR:2016:0523JUD001750207.

Tam, ka savstarpējās atzīšanas princips nav absolūts, vajadzētu pārliecināt gan dalībvalstu augstākās un konstitucionālās tiesas, gan ECT par EST nopietno izturēšanos pret pamattiesību aizsardzību. Patiesi, tādām lietām kā *“Aranyosi”* un *“Căldăraru”* vajadzētu aplūsināt tos kritiķus, kuri apgalvo, ka EST uz pamattiesību rēķina piešķirot pārāk lielu nozīmi savstarpējās atzīšanas principam. Gluži pretēji, EST ir kristālskaidri parādījusi, ka savstarpējā uzticēšanās nav jāucama ar aklu uzticēšanos un ka pieņēmums, uz kura balstās savstarpējā uzticēšanās (proti, ka visas ES dalībvalstis ievēro no pamattiesībām izrietošos pienākumus), ir atspēkojams.

Liels paldies.

Prof. Dr. **Gabriele Brica**
(*Gabriele Britz*)
Vācijas Federālās
Konstitucionālās tiesas tiesnese

Konstitucionālo tiesu aktīvisms kā objektīva nepieciešamība

- I. Ievads
- II. Tiesu pašierobežošanās kā norma
- III. Gadījumi, kad konstitucionālajām tiesām dažkārt jārīkojas aktīvi
- IV. Jomas un apstākļi, kuros pieļaujama lielāka tiesu aktivitāte
 1. Pamattiesību kodola aizsardzība
 2. Minoritāšu aizsardzība
 3. Jaunas vajadzības, kuras jāaizsargā
 4. Demokrātijas un tiesiskas valsts pamatelementi
- V. Secinājumi

I. Ievads

Vai tā sauktais “konstitucionālo tiesu aktīvisms” ir objektīva nepieciešamība? Šis jautājums vienlīdz svarīgs gan Vācijas Federālajai Konstitucionālajai tiesai (turpmāk arī – Federālā Konstitucionālā tiesa vai Konstitucionālā tiesa) ar vairāk nekā 60 gadu ilgu vēsturi, gan Latvijas Republikas Satversmes tiesai, kura svin 20. gadadienu.

Parasti izteikumiem par konstitucionālo tiesu īstenošanu aktīvismu ir kritiska nokrāsa. Tiesu aktīvisma pieminēšana ietver apgalvojumu, ka tiesa prettiesiski piesavinājusies likumdošanas pilnvaras uz likumdevēja rēķina, piešķirot konstitūcijai tādu jēgu, kādas tai faktiski nav. Kritiķi īpaši uzsver to, ka tiesa likumdevējam izvirza pārāk daudz un pārāk stingras prasības, kuras konstitūcijā nav noteiktas, un tādējādi tiesa ierobežo likumdošanas

ieceri (kurai ir stingrāka demokrātiskā leģitimitāte). Tas attiecas uz attiecībām starp konstitucionālo tiesu un “parasto” likumdošanu. Taču saistībā ar tiesu aktīvismu konstitucionālās tiesas vienlaikus tiek apsūdzētas arī par to, ka tās pārsniedz sava īstā uzdevuma – konstitūcijas piemērošanas – robežas, tā vietā uzņemoties konstitūcijas veidošanas lomu, kas pieder vienīgi likumdevējam un kam vienīgajam ir pilnvaras grozīt konstitūciju. Tādējādi tiesu aktīvisms skar arī attiecības starp konstitucionālo tiesu un konstituējošo varu.¹

Savā referātā es vispirms īsi parādīšu, ka Federālā Konstitucionālā tiesa parasti pašierobežojas, nevis īsteno aktīvismu (II). Pēc tam es īsi pamatošu, kāpēc konstitucionālajai tiesai dažkārt tomēr ir jārīkojas aktīvi (III). Visbeidzot, es norādīšu uz konkrētiem apstākļiem, kas var prasīt lielāku tiesu aktivitāti (IV).

II. Tiesu pašierobežošanās kā norma

Tiesu pašierobežošanās attiecībās ar likumdevēju ir empīriskā un normatīva norma Federālās Konstitucionālās tiesas praksē.

Aplūkojot kopējo tiesvedību skaitu, Federālā Konstitucionālā tiesa iebilst pret likumu tikai ļoti retos gadījumos.² Tas nav tāpēc, ka konstitucionālajās sūdzībās un citos pieteikumos trūktu tiešu vai netiešu norāžu par tiesību normu prettiesiskumu. Tas drīzāk ir tiesas pašierobežošanās rezultāts.

Federālā Konstitucionālā tiesa nepiemēro *politiski izlemjama jautājuma doktrīnu* stingrā nozīmē. Vācijas Konstitūcija jeb Pamatlikums pieprasa visaptverošu ietekmi pār valsts varu. Proti, nav tāda politiskās arēnas aspekta, kas atrastos “ārpus Konstitūcijas” vai Konstitucionālās tiesas kontroles, neskatoties uz to, cik politisks varētu būt lēmums. Tomēr Federālā Konstitucionālā tiesa akceptē to, ka likumdevējam pieder lēmumu pieņemšanas kompetence gan attiecībā uz regulējuma saturu, gan faktiskiem jautājumiem.

Saturiskā lēmumu pieņemšanas kompetence izriet no tā, ka Vācijas Konstitūcija bieži paredz likumdevējam vairākas izvēles iespējas. Gadījumos, kad saduras vairākas pamattiesības, likumdevējam ir rīcības brīvības

¹ Tomēr pat gadījumos, kad konstitucionālā tiesa piesavinās pilnvaras veidot konstitūciju, tas ne vienmēr noiek uz pašreizējā likumdevēja rēķina, jo reizēm konstitucionālā tiesa pat var padarīt vieglākus iepriekš noteiktos konstitucionālos ierobežojumus, tādējādi likumdevējam dodot vaļu lielākai rīcības brīvībai. Tāpat tā var piešķirt konstitucionālu atzīšanu regulējumam, kas jau ticis nostiprināts likumā. Piemēram, Federālā Konstitucionālā tiesa noraidīja pret lielāku rīcības brīvību celtos iebildumus, ka laulības un ģimenes aizsardzība varētu nepieļaut viendzimuma pāru tiesības uz partnerību un tiesības būt par vecākiem (sk. Federālās Konstitucionālās tiesas nolēmumus BVerfGE 105, 313, 342 et seq.; BVerfGE 133, 59, 77 et seq.).

² 1951.–2015. gadā Federālā Konstitucionālā tiesa izskatīja 216 741 lietas; no tām 706 lietās tika nolemts, ka tiesību norma pilnībā vai daļēji neatbilst Konstitūcijai. Nav zināms, cik lietās tieši vai netieši skarts tiesību normu konstitucionalitātes jautājums.

kompetence. Kā likums, Konstitūcija precīzi nenosaka, kā būtu jāatrisina pamattiesību konflikts.³ Šis lēmums visupirms un galvenokārt pieder likumdevējam, nevis Konstitucionālajai tiesai.⁴ Vēl jo vairāk tas attiecas uz gadījumiem, kad tiek aplūkoti konstitucionālie pienākumi pamattiesību aizsardzībai (“*Schutzpflichten*”).⁵

Likumdevējam ir arī rīcības brīvības kompetence faktiskos jautājumos. Ja likumdevējs mēģina regulēt kādu neskaidru jautājumu, viņam ir dota arī zināma faktu novērtējuma un prognozes prerogatīva.⁶

III. Gadījumi, kad konstitucionālajām tiesām dažkārt jārikojas aktīvi

Kā atzīts konstitucionālo tiesību teorijā un praksē, demokrātiskā tiesiskā valstī konstitucionālā tiesa attiecībās ar likumdevēju parasti pašierobežojas. Tomēr konstitucionālā tiesa slikti pildītu savus pienākumus, ja tā dažkārt nerīkotos aktīvi.

Lai gan Konstitucionālā tiesa reti iebilst pret likumu normām, šādas iebildes ir pilnīgi normāla parādība, neatņemama Konstitūcijas un Konstitucionālās tiesas procesa regulējuma sastāvdaļa. Daudzas modernās konstitūcijas un konstitucionālā procesa likumi tieši uzdod konstitucionālajai tiesai uzraudzīt likumdevēju, iebilst pret konstitūcijas pārkāpumiem un atzīt attiecīgās normas par spēkā neesošām vai nepiemērojamām. Ja likumdevējs neievēro vienkāršas un skaidras konstitūcijas prasības – kas veselīgā tiesiskā valstī nenotiek bieži – konstitucionālajai tiesai ir jāliek likumdevējam respektēt konstitucionālās robežas. Taču pat gadījumos, kad konstitūcijas teksts atstāj interpretācijas iespējas, konstitucionālā tiesa nedrīkst pilnībā atkāpties no sava pienākuma uzraudzīt likumdevēju. Tā kā konstitūciju teksti pārsvarā ir izteikti diezgan atvērtā veidā, īpaši attiecībā uz pamattiesībām, konstitucionālās tiesas īstenošana uzraudzība pretējā gadījumā kļūtu bezjēdzīga. Acīmredzot tāda nolūka nekad nav bijis. Konstitucionālās sūdzības un vairāku veidu tiesvedības procesu ieviešana liecina, ka tiesas ir īpaši pilnvarotas kontrolēt likumdevēju, pamatojoties pat uz šiem neskaidrajiem standartiem. Šim nolūkam konstitucionālajām tiesām gribot negribot ir piešķirts uzdevums neatkarīgi interpretēt un attīstīt konstitūciju un vērtēt tiesību normas. To ilustrē, piemēram, Federālās Konstitucionālās tiesas likuma 93a. pants, kas noteic, ka konstitucionālā

³ Sk., piemēram, Federālās Konstitucionālās tiesas Pirmā Senāta 2016. gada 19. aprīļa spriedumu – I BvR 3309/13, 40., 70. paragrāfs

⁴ cf. e.g. BVerfGE 100, 289, 303 un 304; 96, 56, 63 un 64.

⁵ cf. e.g. BVerfGE 88, 203, 261 un 262.

⁶ cf. e.g. BVerfGE 50, 290, 335 un 336; 77, 84, 106 un 107; 103, 293, 307.

sūdzība tiek pieņemta izskatīšanai, ja tai ir vispārīga konstitucionāla nozīmība. Tā tas ir gadījumos, kad konstitucionālā sūdzība attiecas uz jautājumu, uz kuru Pamatlikums nevar tieši atbildēt.⁷ Tādējādi Federālā Konstitucionālā tiesa tiek nepārprotami aicināta viest skaidrību konstitucionālo tiesību jautājumos, uz kuriem Pamatlikums nesniedz skaidras atbildes.

Konstitucionālās jurisprudences māksla ir panākt līdzsvaru starp konstitūcijas aktīvu iztulkošanu un tiesas pašierobežošanu, kad saduras pretnostatītas prasības: no vienas puses, tiesas uzdevums veikt konstitucionālo kontroli un tādējādi tālākveidot konstitucionālās tiesības un, no otras puses, prasība īstenot pašierobežošanu. Nav noteiktas formulas, kā to paveikt. Domājams, ka katras tiesas aktivitātes ideālais līmenis laika gaitā mainās. Tomēr pastāv dažas jomas un apstākļi, kuros konstitucionālās tiesas aktivitāte drīkst būt lielāka.

IV. Jomas un apstākļi, kuros pieļaujama lielāka tiesu aktivitāte

Ļaujiet man aprakstīt četras šādas jomas.

1. Pamattiesību kodola aizsardzība

Aktīvāka konstitucionālās tiesas loma šķiet saprātīga, kad jāaizsargā pamattiesību kodola elementi – īpaši, ja tie ir cieši saistīti ar cilvēka cieņu (Pamatlikuma 1. pants). Jo vairāk likumdevējs iejaucas šajās tiesībās, jo stingrākai jābūt konstitucionālajai kontrolei. Piemēram, tas attiecas uz brīvības atņemšanas gadījumiem, piespiedu ārstēšanu⁸ vai tādiem nozīmīgiem privātuma aizskārumiem kā dzīvesvietas akustisku vai vizuālu novērošanu⁹, telefonsarunu noklausīšanos¹⁰ vai attālinātu datoru pārmeklēšanu.¹¹ Pamattiesību un to īstenošanu uzraujošās konstitucionālās tiesas uzdevums ir noteikt galējās tiesiskuma robežas pat labi funkcionējošā demokrātiskā lēmumu pieņemšanas procesā.

2. Minoritāšu aizsardzība

Šķiet īpaši iespējams, ka konstitucionālā tiesa kļūs aktīvāka gadījumos, kad jāaizsargā minoritāšu brīvība, vienlīdzība un diskriminācijas aizliegums. Minoritāšu intereses tiek nodrošinātas pēc ievērojamām cīņām politisko lēmumu pieņemšanas procesā. Demokrātiskā tiesiskā valstī minoritāšu interešu

⁷ BVerfGE 90, 22, 24.

⁸ BVerfGE 128, 282 et seq.

⁹ BVerfGE 109, 279 et seq.

¹⁰ BVerfGE 113, 348 et seq.

¹¹ BVerfGE 120, 274 et seq.

aizsardzība ir viena no pamattiesību un konstitucionālās tiesas galvenajām funkcijām. Skaidri tas izpaužas gadījumos, kas saistīti ar vienlīdzīgas attieksmes un diskriminācijas aizlieguma nodrošināšanu. Tomēr vissvarīgākais pamattiesību uzdevums, iespējams, ir šāds: būtiskās minoritāšu brīvības ir jāaizsargā arī no demokrātiskā vairākuma. Tātad, veicot likumu kontroli, konstitucionālā tiesa būs stingrāka un uzmanīgāk pārbaudīs pamattiesību ierobežojuma attaisnojumu, ja likums nosaka politiskas, ideoloģiskas, reliģiskas, etniskas vai citas minoritātes tiesību ierobežojumu. Piemērs no Federālās Konstitucionālās tiesas prakses: tika apstrīdēts likumā noteikts pienākums valsts pamatskolās katrā klasē pie sienas pakārt kristiešu krucifiksu. Lai aizsargātu minoritātei piederīgos skolēnus, kas nebija kristieši, tiesa atzina šo normu par neatbilstošu Konstitūcijai.¹² Vēl viens piemērs no Konstitucionālās tiesas nolēmumiem – septiņiem līdz šim brīdim – ir par viendzimuma partnerattiecību vienlīdzību.¹³ Tāpat tiesa ir izskatījusi arī lietu par aizliegumu musulmaņu skolotājām skolā nēsāt galvassegas.¹⁴

Nav pārsteigums, ka šādi lēmumi ne tikai saņem politiķu un sabiedrības atzinību, bet arī intensīvu kritiku, jo šajās lietās Konstitucionālā tiesa nostiprina minoritāšu intereses pret vairākuma gribu. Tomēr pilsoņu pacietība, tālredzība un briedums ir jānovērtē pienācīgi. Federālā Konstitucionālā tiesa konsekvēnti bauda augstu sabiedrības novērtējumu, pat atkārtoti pieņemot nepopulārus lēmumus. Daudzi pilsoņi spēj nošķirt savu personisko neapmierinātību ar kādu konkrētu lēmumu no viņu vispārējā skatījuma uz Konstitucionālo tiesu, kas joprojām tiek uztverta kā taisnīguma aizstāve pretstatā politikā valdošajai varas aizstāvības parādībai.

3. Jaunas vajadzības, kuras jāaizsargā

Parādoties jauniem riskiem saistībā ar pamattiesībām, konstitucionālā tiesa var uzņemties zināmu radošu aktīvismu. Jauni riski īpaši var parādīties sakarā ar tehnoloģiju attīstību. Kā piemēru no Federālās Konstitucionālās tiesas prakses es varētu minēt pamattiesību uz informatīvo pašnoteikšanos attīstību.¹⁵ Šodien, iespējams, visnozīmīgākais šo pamattiesību elements – tiesības uz datu aizsardzību – ir nepārprotami nostiprināts Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 8. pantā. 1983. gadā, kad Federālā Konstitucionālā tiesa vērtēja likumā ietvertus datu aizsardzības aspektus, šīs pamattiesības nebija ietvertas Konstitūcijas tekstā. Toreiz tiesa tās atvasināja no tiesībām uz brīvu personības

¹² BVerfGE 93, 1 et seq.

¹³ BVerfGE 105, 313 et seq.; 124, 199 et seq.; 126, 400 et seq.; 131, 239 et seq.; 132, 179 et seq.; 133, 59 et seq.; 133, 377 et seq.

¹⁴ BVerfGE 138, 296 et seq.

¹⁵ BVerfGE 65, 1 et seq.

attīstību (Pamatlikuma 2. panta pirmā daļa saistībā ar 1. panta pirmo daļu). Sākotnēji šīs jaunās pamattiesības uz informatīvo pašnoteikšanos tika attaisnotas galvenokārt ar riskiem, kas saistīti ar automatizētu datu apstrādi.¹⁶ Tieši tāpēc šo pamattiesību attīstību var aplūkot kā atbildi uz tehnoloģiju attīstību, pat ja to iedarbība mūsdienās sniedz tālu pāri automatizētas datu apstrādes aspekta robežām. Jau tolaik tiesa noteica diezgan detalizētas prasības datu aizsardzības procesuālajam regulējumam: piemēram, to, ka likumam ir jānosaka paziņošanas, informēšanas un datu dzēšanas kārtība; to, ka datus var vākt un apstrādāt tikai konkrētam mērķim; visbeidzot arī to, ka procesā jāiesaista arī neatkarīgas datu aizsardzības amatpersonas.¹⁷ Tādas detaļu bagātības ietveršana spriedumā radīja īpaši aktīvu konstitucionālu attīstību, tāpēc varētu rasties jautājums, vai šādu pamattiesību atklāšana nebūtu konstitucionālā likumdevēja uzdevums. Tiesa varētu saņemt divkāršas apsūdzības par aktīvismu: gan attiecībā uz regulāro likumdevēju, gan attiecībā uz konstitucionālo likumdevēju. Tomēr šādu kritiku spriedums neradīja. Gluži pretēji – vairākuma attieksme pret spriedumu bija pozitīva. Pamattiesību uz datu aizsardzību konstitucionālā ieviešana sakrita ar 20. gadsimta astoņdesmitajos gados sabiedrībā radušos priekšstatu, ka dati ir jāaizsargā. Mūsdienās pamattiesības uz datu aizsardzību ir kļuvušas par raksturīgu sastāvdaļu Eiropas pamattiesību aizsardzības sistēmā.

Fakts, ka Konstitucionālā tiesa saņēma tik maz kritikas par šo spriedumu, kurš varētu būt visradošākais tiesnešu tiesību radīšanas piemērs minētās tiesas vēsturē, atklāj vispārīgāku fenomenu diskusijā par tiesu aktīvismu un tiesu pašierobežošanu: apsūdzības par tiesu aktīvismu ļoti reti ceļ tie, kuri piekrīt tiesai konkrētajā jautājumā. Prasība tiesai vairāk pašierobežoties parasti izskan no tiem, kuru uzskati atšķiras no spriedumā paustā. Tādējādi vienmēr jāpatur prātā, ka apsūdzības par tiesu aktīvismu var būt mazāk balstītas uz metodoloģisku kritiku un vairāk izskaidrojamas ar viedokļu atšķirību konkrētajā jautājumā.

Īpaši pamattiesības uz datu aizsardzību, kas satur vairāk organizatorisku un procesuālu prasību nekā citas pamattiesības, parāda konstitucionālās tiesas īstenotas pamattiesību attīstīšanas priekšrocības pār konstitucionālā likumdevēja īstenotu grozījumu izdarīšanu Konstitūcijā: konstitucionālā tiesa ir elastīgāka, tāpēc var vieglāk pieskaņoties situācijai. Konstitucionālā tiesa ar saviem nolēmumiem var vienkāršāk un ātrāk reaģēt uz nepieciešamajām izmaiņām nekā konstitucionālā likumdošanā, kurai parasti jāpārvar milzīgi procesuāli un politiski šķēršļi. Ja nepieciešams, tiesa var ātrāk modificēt iepriekš noteiktus standartus, atvieglojot vai pastiprinot prasības, aizvietojojot tās ar alternatīvām vai precizējot tās. Tādējādi, nedaudz eksperimentējot, konstitucionālā tiesa

¹⁶ BVerfGE 65, 1, 42.

¹⁷ BVerfGE 65, 1, 46.

atrodas labākās pozīcijās nekā likumdevējs, kurš ir tiesīgs grozīt Konstitūciju nolūkā nodrošināt jauno vajadzību aizsardzību.

4. Demokrātijas un tiesiskas valsts pamatelementi

Līdzās pamattiesību aizsardzībai ir vēl dažas citas jomas, kurās konstitucionālās tiesas aktīva loma šķiet saprātīga. Piemēram, konstitucionālajai tiesai ir īpaši jāaizsargā esošās demokrātiskās sistēmas būtiskie elementi – galvenokārt pret likumdevēja vēlmi rīkoties savās interesēs –, jo citādi likumdevējam būtu vara kavēt politisko procesu, kurā mazākums var kļūt par vairākumu. Tāpēc, piemēram, Federālā Konstitucionālā tiesa ir vairākkārt pastāvējusi uz to, ka likumdevējam ir jānodrošina vienlīdzīgas iespējas visām politiskajām partijām, un ir diezgan detalizēti noteikusi ļoti stingru kontroles standartu šādos gadījumos. Likumdevēja iejaukšanās politisko partiju konkurences cīņā tādā veidā, kas varētu mainīt to izredzes, ir pakļauta stingrai konstitucionālai kontrolei. Pretējā gadījumā parlamenta vairākums līdz zināmai robežai var sekmēt savas intereses, pieņemot tādu regulējumu, kas ietekmē konkurences nosacījumus politiskajā arēnā.¹⁸ Šādus apsvērumus Konstitucionālā tiesa ņem vērā, piemēram, vērtējot likuma normas par politisko partiju finansēšanu vai vēlēšanu tiesībām.

Stingrāka kontrole noteikti tiek īstenota arī gadījumos, kad likumdevējs grozījis konstitucionālās tiesvedības procesa likumus un samazinājis konstitucionālajai tiesai konstitūcijā paredzētās kontrolējošās funkcijas apjomu. Kā mēs to dzirdam arī šodien, šim kārdinājumam politiķi reizēm nespēj pretoties.

V. Secinājumi

Diezgan skaidrs, ka konstitucionālās tiesas attiecībām ar politisko skatuvi kopumā, bet jo īpaši ar likumdevēju, raksturīgs saspīlējums teorētiskā un praktiskā līmenī. Lai tiesiskā valstī patiesi plauktu demokrātija, brīvība un tiesiskums, konstitucionālajai tiesai ir jākalibrē šīs attiecības atkal un atkal, meklējot piemērotu aktīvas konstitūcijas attīstības un tiesu pašierobežošanās līdzsvaru.

Tomēr šodien mēs redzam, ka jautājums par pareizajām attiecībām starp konstitucionālo tiesu un likumdevēju var tikt aplūkots arī no pretējā skatpunkta. Šobrīd mēs saskaramies ar jautājumu, kāds mehānisms aizsargā tiesisku valsti tad, kad nevis tiesa uzvedas pārāk līdzīgi likumdevējam, bet pretēji: politikas spēlētāji aizmirst par pienācīgu līdzsvaru starp aktīvismu un pašierobežošanu

¹⁸ BVerfGE 120, 82, 105.

savās attiecībās ar konstitucionālo tiesu, tādējādi ar uzbrukumiem un traucēkļiem konstitucionālajai jurisdikcijai nodarot postu tiesiskai valstij. Šādā gadījumā netiek vienlīdzīgi sadalīta faktiskā vara. Maz ticams, ka konstitucionālajai tiesai izdosies no konstitucionālisma novēršanos likumdevēju atgriezt atpakaļ pie konstitucionālisma un likt to akceptēt. Šādā situācijā atliek cerēt uz daļību lielākā konstitūciju un konstitucionālo tiesu asociācijā, ko Eiropa un Eiropas Savienība mums piedāvā (“*Europäischer Verfassungsbund*”). Mēs vērosim, vai šī asociācija būs spējīga apturēt politiskos uzbrukumus konstitucionālajām tiesām.

Latvijas Republikas Satversmes tiesa ir pelnījusi mūsu pateicību par ieguldījumu konstitucionālās jurisdikcijas stiprināšanā Eiropā, organizējot šo konferenci.

Prof. Dr. **Gerharts Holcingers**
(*Gerhart Holzinger*)
Austrijas Republikas Konstitucionālās tiesas
priekšsēdētājs

Konstitucionālo tiesu aktīvisms demokrātiskā valstī – Austrijas pieredze

Priekšsēdētāja kungs,
dāmas un kungi,
dārgie kolēģi!

Es vēlētos izteikt sirsnīgu pateicību Latvijas Republikas Satversmes tiesai un it īpaši tās priekšsēdētājam profesoram Aldim Laviņam par uzaicinājumu piedalīties šajā starptautiskajā konferencē, kas rīkota par godu Latvijas Republikas Satversmes tiesas 20. gadadienai.

Konstitucionālās tiesas ir Eiropas tiesiskuma principa pamatelements. Eiropas Padome un Eiropas Savienība ir dibinātas, balstoties uz tādām vērtībām kā cilvēka cieņa, brīvība, demokrātija, vienlīdzība, tiesiskuma princips un cilvēktiesību ievērošana. Būtiski atzīmēt, ka tajās Eiropas valstīs, kurās ir izveidotas konstitucionālās tiesas, šo vērtību aizsardzība ir uzticēta šīm specializētajām institūcijām. No tā izriet, ka konstitucionālajām tiesām ir īpaša loma, veidojot Eiropu kā kopēju brīvības, drošības un taisnīguma telpu.

Latvijas Republikas Satversmes tiesa divdesmit savas pastāvēšanas gados ir izcēlusies, aizsargājot demokrātiju un tiesiskuma principu, kā arī efektīvi nodrošinot cilvēktiesību piemērošanu Latvijā. Pateicoties savai veiksmīgajai darbībai, tā ir kļuvusi par augsti cienītu Eiropas un starptautiskās konstitucionālo tiesu saimes dalībnieci.

Priekšsēdētāja kungs, es no sirds sveicu jūs un jūsu kolēģus šajā gadadienā. Es patiesi vēlu Latvijas Republikas Satversmes tiesai panākumus tās ļoti svarīgās un augstu vērtējamās funkcijas īstenošanā.

Šīs Latvijas Republikas Satversmes tiesas organizētās konferences tēma skar attiecības starp konstitucionālo tiesu darbību un demokrātiju.

Šis jautājums ir ne tikai ļoti būtisks, bet arī šķiet stāvam viņpus laika robežām. Jau gandrīz no paša sākuma konstitucionālajām tiesām ir tikusi pārņemta nepiedienīga demokrātijas kropļošana, jo tiesām nevajadzētu iesaistīties politisku lēmumu pieņemšanā. Daži ir arī apgalvojuši, ka, ja tiesai tiktu piešķirtas pilnvaras atcelt parlamenta pieņemtus likumus, tas būtu pretrunā varas dalīšanas pamatprincipam.

Tomēr, kā to daudzās esējās tik pārliecinoši ir norādījis konstitucionālo tiesu idejas tēvs Hanss Kelzens (*Hans Kelsen*), šīs kritikas pamatā ir kļūdaini priekšstati.

Varas dalīšanas principa mērķis nav izolēt dažādos valsts varas atzarus vienu no otra, bet gan izveidot līdzsvaru un atvaru sistēmu. Šādas sistēmas mērķis ir ne tikai novērst pārmērīgu varas koncentrāciju viena orgāna rokās, bet arī garantēt katras valsts rīcības tiesiskumu. Raugoties no šāda skatupunkta, konstitucionālo tiesu darbība nav pretrunā varas dalīšanas principam, bet gan rodas šī principa piemērošanas rezultātā.¹ Tā darbojas kā katalizators demokrātiskā sabiedrībā, kas ir apņēmusies aizsargāt cilvēktiesības un tiesiskuma principu un kas saskaņā ar pazīstamā Šveices tiesību teorētiķa Verneru Kēgi (*Werner Kägi*) teikto ir “iekārta, kurā politiski pieaugusi valsts apzinās savas robežas”.²

Tātad konstitucionālās kontroles ideja ir balstīta uz pieņēmumu, ka jebkurai valsts rīcībai ir nepieciešams konstitucionāls pamats un tai jāatbilst konstitūcijai kā tiesiskās iekārtas normai ar visaugstāko juridisko spēku. Tas attiecas uz jebkura veida valsts rīcību, proti, ne tikai uz izpildvaras, bet arī uz likumdevēja un tiesu varas rīcību.

Tikai konstitucionālā tiesa padara konstitūciju par tiesību normu šī jēdziena patiesajā izpratnē, proti, par saistošu regulējumu. Izejot no pretējā, ja nebūtu konstitucionālās tiesas, tad konstitūcija būtu tikai rekomendācija.³

Raugoties no politikas skatpunkta, konstitucionālo tiesu darbības svarīgākais aspekts ir fakts, ka konstitucionāli strīdi, tas ir, strīdi par konstitūcijas interpretāciju un piemērošanu, pēc savas dabas nav tikai politiski, bet arī juridiski, un tādēļ tos ir iespējams risināt ar tiesas spriedumu, kurš balstīts uz tiesībām, nevis politiskiem apsvērumiem. Citiem vārdiem sakot,

¹ Kelsen K. Wesen und Entwicklung der Staatsgerichtsbarkeit. *Veröffentlichungen der Vereinigung der Deutschen Staatsrechtslehrer*, 1929, S. 55.

² Kägi W. Rechtsstaat und Demokratie. In: *Festgabe zum 60. Geburtstag von Zaccaria Giacometti*, 1953, S. 141.

³ Kelsen, op. cit. (1. zemsvītras piezīme), S. 78.

konstitucionālās tiesas ir mehānisms, kas ļauj politiskas pretrunas pārveidot juridiskos strīdos, kurus ir iespējams atrisināt juridiskā procesā.

Tomēr rodas jautājums, vai parlamenta pieņemtu likumu konstitucionalitātes kontrole vispār iederas demokrātiskā sistēmā.

Kā norādījis Hanss Kelzens, uz šo jautājumu ir jāatbild apstiprinoši, ja demokrātiju neuzskata par nekontrolētu mažoritārismu vai “vienkāršā vairākuma diktatūru”. Ņemot vērā tiesiskuma principu, vienkāršā vairākuma vara ir pieļaujama tikai tad, ja tā tiek īstenota tiesiski, tas ir, saskaņā ar konstitūciju. Tā kā konstitūciju parasti ir iespējams grozīt tikai ar parlamenta deputātu kvalificēta vairākuma palīdzību, visām iesaistītajām politiskajām grupām pastāvīgi jāiesaistās kompromisu meklējumos.⁴

Tomēr vairākumu pārstāvošās politiskās grupas var izvēlēties upurēt vairākumam nepiederošu indivīdu vai grupu tiesības. Līdz ar to demokrātijai ir nepieciešamas kādas “iebūvētas bremzes”, kas garantē indivīdu un minoritāšu pamatbrīvību ievērošanu.⁵

Apkopojot minēto, konstitucionālo tiesu darbība var dot būtisku ieguldījumu demokrātijas funkcionēšanā. Šo domu var izteikt precīzāk: kad konstitucionālā tiesa izvērtē parlamenta pieņemta likuma atbilstību konstitūcijai, tā rīkojas ne tikai kā galvenais konstitūcijas sargs, bet arī kā demokrātijas sargs. Līdz ar to konstitucionālā kontrole ir ne tikai juridiska, bet arī demokrātiska funkcija.

Kelzens uzskatīja, ka parlamenta pieņemtos likumus varētu dēvēt par konstitūcijas “piemērošanu”.⁶ Līdz ar to parlamenta likumu atbilstības konstitūcijai izvērtēšana principā neatšķiras no administratīvo aktu tiesiskuma izvērtēšanas.⁷

Tomēr hierarhiskā tiesību normu sistēmā likums ar augstāku spēku tikai noteic zemākā spēka tiesību aktu ietvarus, neregulējot tos pilnībā. Līdz ar to tiesību piemērotājiem neizbēgami ir zināma rīcības brīvība. Tas jo īpaši attiecas uz likumdevēju, jo konstitūcijas teksts parasti ir daudz nenoteiktāks par citu likumu tekstu.

Austrijas Konstitucionālās tiesas judikatūra sākotnēji līdz pat astoņdesmito gadu sākumam bija diezgan skaidri apzīmējama kā “tiesu pašierobežošanās”, atstājot likumdevējam samērā plašu politiskās rīcības brīvību. Šādu pieeju varētu skaidrot, ņemot vērā Vīnes tiesību teorijas skolas stingrā pozitīvisma garā ieturēto ietekmi, saskaņā ar kuru konstitucionālajām tiesām stingri jāpieturas

⁴ Kelsen, op. cit. (1. zemsvītras piezīme), S. 81.

⁵ Öhlinger T. Constitutional Review. The Austrian Experience as seen from a Comparative Perspective. *Zeitschrift für öffentliches Recht*, 1989, p. 439.

⁶ Kelsen, op. cit. (1. zemsvītras piezīme), S. 56.

⁷ Kelsen, op. cit. (1. zemsvītras piezīme), S. 53.

konstitūcijas tekstam. Tomēr, gadiem ejot, šī tā sauktā vecākā Konstitucionālās tiesas judikatūra tika aizvien vairāk kritizēta par sistemātisku politisko lēmumu leģitimēšanu (“pielāgošanās jurisprudence” – *Anpassungsjudikatur*).

Tomēr konstitucionālā tiesa, kas sevi uztver nopietni, nedrīkst šādi ierobežot savas funkcijas. Ja konstitucionālā tiesa uztvertu konstitūciju vairāk vai mazāk burtiski, tas konstitūcijai atņemtu daļu tās normatīvā spēka, kas rezultātā pašu konstitucionālās tiesas darbību novestu gandrīz līdz absurdam.

Realitātē astoņdesmitajos gados Austrijas Konstitucionālā tiesa atteicās no savas diezgan izteiktās pašierobežošanās. Šīs pārmaiņas lielā mērā iedvesmoja Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Vācijas Federālās Konstitucionālās tiesas judikatūra.

Pirmkārt, Konstitucionālā tiesa ir piekritusi Eiropas Cilvēktiesību tiesai, ka cilvēktiesību katalogs ir izveidots, lai nodrošinātu tiesības, kas ir praktiskas un efektīvas, nevis teorētiskas vai iluzoras, un ka šāds cilvēktiesību katalogs ir dzīvs instruments, kas jāinterpretē saskaņā ar mūsdienu apstākļiem. Tādējādi pamattiesības nedrīkst interpretēt, vienīgi ņemot vērā to autoru sen iepriekš izteiktos nolūkus.⁸

Otrkārt, Konstitucionālā tiesa piekrita Eiropas Cilvēktiesību tiesas pieejai, ka pamattiesību ierobežojumam jābūt samērīgam. Atbilstoši samērīguma testam jebkuram valsts iestāžu noteiktam pamattiesību ierobežojumam vajadzīgs leģitīms mērķis un šim ierobežojumam jābūt nepieciešamam demokrātiskā sabiedrībā, lai sasniegtu minēto mērķi. Tas tā būs tikai tad, ja ar ierobežojuma palīdzību tiek risinātas spiedošas sabiedrības vajadzības un ja ierobežojums ir samērīgs ar leģitīmo mērķi, kura sasniegšanai tas noteikts, un ja tā pamatojums ir uz šo mērķi attiecināms un pietiekams.⁹

Sabiedrības interešu un indivīdu tiesību līdzsvarošana – kas ir samērīguma principa pamatmērķis –, protams, ir delikāts uzdevums, kura veikšanā konstitucionālajai tiesai var nākties aizvietot politiskas izvēles ar juridisku vērtējumu.

Astoņdesmitajos gados, kad pakāpeniski sāka veidoties šī jaunā juridiskā pieeja, Austrijas Konstitucionālajai tiesai nācās uzklaut kritiku no otras puses – par pārmērīgu ierobežošanu politisku lēmumu pieņemšanā.

Tomēr šobrīd šķiet, ka šī jaunā vērtībās balstītā konstitūcijas interpretācija lielākoties tiek akceptēta. Pēdējo desmitgažu laikā Austrijas demokrātijai atkal un atkal ir nonākusi strupceļā, risinot dažādus jutīgus politiskus jautājumus,

⁸ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1978. gada 25. aprīļa spriedums lietā “*Tyrrer v. the United Kingdom*”, pieteikuma Nr. 5856/72.

⁹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 1986. gada 8. jūlija spriedums lietā “*Lingens v. Austria*”, pieteikuma Nr. 9815/82.

piemēram, par diskriminācijas aizliegumu seksuālās orientācijas dēļ. Daudzos no šiem gadījumiem izeju no situācijas ir izdevies rast, tikai pateicoties progresīviem Konstitucionālās tiesas spriedumiem.¹⁰ Tādējādi šķiet, ka konstitucionālās tiesas nebūt neliek šķēršļus demokrātiskai lēmumu pieņemšanai, bet tieši otrādi – izrādās, ka tās kalpo kā līdzeklis politisko procesu norises nodrošināšanai.

Viens no iemesliem, kāpēc Austrija lielākoties tiek akceptēta konstitucionālā tiesvedība, varētu būt, ka Austrija kopš 1958. gada ir Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas dalībvalsts un it sevišķi tāpēc, ka kopš 1964. gada šis starptautiskais līgums ir Austrijas konstitūcijas sastāvdaļa. Līdz ar to minētā konvencija ir kļuvusi par svarīgāko Konstitucionālās tiesas īstenotās konstitucionālās kontroles mērauklu.

Šajā kontekstā jāatzīmē, ka konstitucionālās tiesas aktīvisma nepieciešamība un robežas ir acīmredzami atkarīgas no izskatāmā jautājuma rakstura.

Attiecībā uz pamattiesību un brīvību aizsardzību, kas ir konstitucionālās tiesas būtiska funkcija, citas valsts iestādes, tostarp likumdevējs, principā labāk spēj novērtēt, cik nepieciešami un samērīgi ir pamattiesību un brīvību ierobežojumi. No tā izriet, ka konstitucionālajām tiesām ir zināmā mērā jāierobežojas, kas sasaucas ar valsts iestādēm piešķirto rīcības brīvību.

Kā norādījusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa, šīs brīvības apmērs ir atkarīgs no vairākiem apstākļiem – tostarp no ierobežojamo tiesību rakstura, to svarīguma indivīdam, ierobežojuma rakstura un ierobežojuma mērķa. Rīcības brīvība parasti ir šaurāka, kad ierobežojamās tiesības ir izšķirošas, lai indivīds varētu efektīvi izmantot savas “tuvākās” vai svarīgākās tiesības.¹¹ Ja ir iesaistīts kāds īpaši būtisks indivīda eksistences vai identitātes aspekts, valsts iestādēm piešķirtā rīcības brīvība tiks ierobežota.¹² Visbeidzot, ja aizskarto tiesību rakstura dēļ no tām nav pieļaujami izņēmumi, apsvērumi, kas attaisnotu to ierobežošanu, vai iesaistīto interešu līdzsvarošana, kā tas ir spīdzināšanas un necilvēcīgas vai

¹⁰ It īpaši skat. Konstitucionālās tiesas 2002. gada 21. jūnija spriedumu Nr. G 6/02 (ar kuru par spēkā neesošu tika atzīts Kriminālkodeksa 209. pants, kas par krimināli sodāmām atzina pieaugušu vīriešu homoseksuālas darbības ar četrpadsmit līdz astoņpadsmit gadus veciem pusaudžiem, kuri tām bija devuši piekrišanu); 2005. gada 10. oktobra spriedumu Nr. G 87/05 (ar kuru par spēkā neesošām tika atzītas Vispārējā sociālo garantiju likuma normas, kuras heteroseksuālām vienā dzīvesvietā dzīvojošām personām ierobežoja tiesības uz kopēju apdrošināšanu); 2013. gada 10. decembra spriedumu Nr. G 16/2013 (ar kuru par spēkā neesošām tika atzītas Mākslīgās vairošanās likuma normas, kuras lesbiešu pāriem aizliedza apaugļošanai izmantot donora spermu); 2014. gada 11. decembra spriedumu Nr. G 119/2014 (ar kuru par spēkā neesošām tika atzītas Civillikuma normas, kas liedza viendzimuma pāriem kopīgi adoptēt bērnu).

¹¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 27. maija spriedums lietā “*Connors v. the United Kingdom*”, pieteikuma Nr. 66746/01.

¹² Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2007. gada 10. aprīļa spriedums lietā “*Evans v. the United Kingdom*”, pieteikuma Nr. 6339/05.

pazemojošas attieksmes vai soda gadījumā, tad rīcības brīvība nepastāv vispār.¹³ No otras puses, ja Eiropas Padomes dalībvalstu starpā nav vienprātības par aizskarto interešu svarīgumu vai par labāko veidu, kā šādas intereses aizsargāt, it īpaši, ja lieta skar jutīgus morālus vai ētiskus jautājumus, tad rīcības brīvība būs plašāka.¹⁴ Valsts iestādēm piešķirtā rīcības brīvība būs plašāka arī tad, ja tām nepieciešams līdzsvarot konkurējošas privātas un publiskas intereses vai dažādas pamattiesības un brīvības.¹⁵

Tomēr neatkarīgi no šiem apsvērumiem jāpatur prātā, ka jebkurā gadījumā spriedumi par konstitūcijas interpretāciju parasti atstāj iespaidu uz politiku. Šāds iespaids ir praktiski nesaraujami saistīts ar konstitucionālās tiesas darbību neatkarīgi no tā, kādu lēmumu pieņem tiesa. Neraugoties uz to, vai parlamenta pieņemts likums tiek atzīts par spēkā neesošu, jo tas neatbilst konstitūcijai, vai, gluži pretēji, šāds normatīvais akts tiek atzīts par atbilstošu konstitūcijai, tiesa neizbēgami precizē konstitūcijas saturu un tādējādi noteic parlamenta likumdošanas politiskās rīcības brīvības robežas. Tātad konstitucionālo tiesu funkcija ir lielā mērā politiska – pat gadījumā, ja tiesa izjūt izteiktu pienākumu pašierobežoties.

Beigu beigās konstitucionālo tiesu darbības legimitāte un efektivitāte ir atkarīga no to neatkarības. Tikai tad, ja konstitucionālā tiesa ir un arī šķiet esam neatkarīga no parlamenta, izpildvaras, kā arī no politiskajām partijām un ekonomiskām un sociālām interešu grupām, tā iegūs tādu sabiedrības uzticēšanos, kāda tiesām vispār un konstitucionālajām tiesām jo īpaši būtu jābauda demokrātiskā sabiedrībā.¹⁶

Priekšsēdētāja kungs,
dāmas un kungi,
dārgie kolēģi!

Kā es jau esmu uzsvēris, konstitucionālo tiesu darbam ir izšķiroša nozīme, nodrošinot tiesiskuma principa vadītas demokrātiskas valsts stabilitāti. Tomēr būtu maldīgi uzskatīt konstitucionālās tiesas par vienīgo konstitūcijas ievērošanas aizsargmehānismu. Beigu beigās, lai nodrošinātu funkcionējošu demokrātiju, kas ievēro tiesiskuma principu, neatņemami priekšnosacījumi ir sabiedrības informētība par demokrātiskas sabiedrības pamatvērtībām un

¹³ Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2010. gada 1. jūnija spriedums lietā “*Gäfgen v. Germany*”, pieteikuma Nr. 22978/05.

¹⁴ Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2011. gada 3. novembra spriedums lietā “*S.H. v. Austria*”, pieteikuma Nr. 57813/00.

¹⁵ Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2014. gada 12. jūnija spriedums lietā “*Fernández Martínez v. Spain*”, pieteikuma Nr. 56030/07.

¹⁶ Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2009. gada 15. oktobra spriedums lietā “*Micallef v. Malta*”, pieteikuma Nr. 17056/06.

stabilis ekonomiskais stāvoklis. Ja šie priekšnosacījumi nepastāv vai pazūd, tad nespēs palīdzēt pat tik ļoti efektīva konstitucionālā garantija kā konstitucionālās tiesas.

Diemžēl šāda situācija izveidojās Austrijā. Proti, 1920. gadā izveidotajai Austrijas Konstitucionālajai tiesai ir ilga un pārmaiņām bagāta vēsture. Pēc tās darbības daudzsoļošā sākuma divdesmitajos gados, Austrijas fašistu diktatūras un tai sekojošās nacionālsociālistu tirānijas laikā no 1933. līdz 1945. gadam tā pārtrauca eksistēt. Konstitucionālo tiesu no jauna izdevās izveidot tikai pēc Otrā pasaules kara beigām. Kopš šī laika tā ir viena no Otrās Austrijas Republikas veiksmes stāsta sastāvdaļām, kuru, par laimi, – pretstatā trīsdesmitajiem un četrdesmitajiem gadiem – raksturo politiska stabilitāte un ekonomiska labklājība.

Paldies!

Prof. Dr. **Jurijs Bauļins** (*Юрій В. Баулін*)
Ukrainas Nacionālās Tiesību
zinātņu akadēmijas akadēmiķis,
Ukrainas Konstitucionālās tiesas priekšsēdētājs

Ukrainas Konstitucionālā tiesa: tiesvedības stadijas un aktīvisma robežas

1. Ukrainas Konstitucionālās tiesas (turpmāk – Tiesa) galvenais uzdevums ir Konstitūcijas virsvadības nodrošināšana Ukrainas teritorijā. Tādējādi Tiesai ir pilnvaras ietekmēt valsts tiesiskās sistēmas pilnveidošanu, tostarp atzīstot par Konstitūcijai neatbilstošiem tos tiesību aktus, kuri pārkāpj konstitucionālos principus, normas vai priekšrakstus. Tomēr konstitucionālās kontroles orgānu aktīvisms ir cieši saistīts ar konstitucionālās tiesvedības stadijām, un tādēļ tam ir zināmas robežas.

2. Ir skaidrs, ka Tiesai ir pasīva subjekta loma sākuma stadijā – brīdī, kad Konstitūcijai potenciāli neatbilstoša norma ir pieņemta un var tikt apstrīdēta. To izskaidro Tiesas funkciju uzskaitījums – saskaņā ar Konstitūciju Tiesai nav piešķirtas nedz likumdošanas iniciatīvas funkcija, nedz konstitucionālās tiesvedības iniciēšanas funkcija. Konstitucionālo tiesvedību “aktivizē” juridiski noteikti subjekti, kuriem ir piešķirtas tiesības vērsties tiesā, lai ierosinātu to jautājumu izskatīšanu, kuru risināšana ietilpst Tiesas kompetencē.

Tāda subjekta vērsšanās Tiesā kalpo par pamatu Tiesas rīcībai – aktīvai darbībai, izskatot subjekta pieteikumu un likumā noteiktajā kārtībā sniedzot atbildi.

3. Pirmajā stadijā notiek saņemto materiālu provizoriska pārbaude, proti, Tiesa pārbauda, vai saņemtie dokumenti atbilst likumā noteiktajiem lietas ierosināšanas kritērijiem. Saskaņā ar Ukrainas Konstitucionālās tiesas likuma (turpmāk – UKT Likums) 45. pantu zemāk minētie iemesli kalpo par pamatu atteikumam ierosināt lietu:

1) pieteikuma iesniedzējam saskaņā ar Ukrainas Konstitūciju vai UKT Likumu nav tiesību vērsties Konstitucionālajā tiesā;

- 2) pieteikums neatbilst Konstitūcijā vai UKT Likumā noteiktajām prasībām;
- 3) pieteikumā ietvertais prasījums neietilpst Tiesas kompetencē.

Ņemot vērā, ka šie kritēriji paredz vērtēšanas nepieciešamību, Tiesas aktīvisms šajā stadijā izpaužas kā iniciatīva lēmuma pieņemšanā – proti, lēmuma par lietas ierosināšanu vai atteikšanos ierosināt lietu pieņemšanā. Turklāt Tiesa arī norāda lēmuma pamatojumu, ja tiek pieņemts lēmums par atteikšanos ierosināt lietu.

Piemēram, Tiesa formulēja prasības attiecībā uz subjektu un pieteikuma formu jautājumos par Konstitūcijas grozījumu projektu konstitucionalitātes vērtēšanu. Tiesa noteica, ka tās kompetencē neietilpst spēkā neesošu, spēkā nestājušos vai spēku zaudējušu normatīvo tiesību aktu vērtēšana. Tiesai nav pilnvaru vērtēt valsts pārvaldes un pašvaldību vai šo varas orgānu amatpersonu aktu likumību. Tiesa paskaidroja, ka ar Konstitūcijas vai Ukrainas likumu nekonsekventu piemērošanu gadījumos, kad iesniedzējs ir Ukrainas pilsonis, ārvalstnieks, bezvalstnieks vai juridiskā persona, jāsaprot vienas un tās pašas normas atšķirīga piemērošana Ukrainas tiesās vai citos varas orgānos, ja pastāv vienādi tiesiski nozīmīgie apstākļi.

4. Lietas ierosināšanas stadijā Tiesas aktīvisms izpaužas tiesvedības jautājuma noteikšanā, t.i., Tiesa noteic vērtējamās normas un tās Konstitūcijas normas, atbilstība kurām tiks vērtēta, skatot jautājumu par apstrīdēto normu konstitucionalitāti.

5. Trešā – lietas izskatīšanas stadija – ir tiesvedības centrālā stadija. Tās laikā Tiesa izpēta lietas materiālus un veido argumentētus secinājumus par apstrīdētās normas atbilstību vai neatbilstību Konstitūcijai. Ja apstrīdētais likums vai tā atsevišķās normas neatbilst Konstitūcijas pantiem, principiem vai priekšrakstiem, Tiesas aktīvisms izpaužas tajā, ka Tiesai nav saistoša lietas dalībnieku argumentācija. Tiesa, veidojot savus secinājumus, var ņemt vērā lietas dalībnieka pozīciju, tomēr tā, balstoties uz savu izpratni par konstitucionālo principu un priekšrakstu jēgu un būtību, var izstrādāt savu pozīciju. Tāpat Tiesai ir tiesības pamatot savu nolēmumu ar to starptautisko tiesu institūciju praksi, kuru jurisdikciju atzīst Ukraina, kā arī ar tiem starptautiskajiem līgumiem, kurus Ukraina ir ratificējusi.

Savukārt ja apstrīdētais likums atbilst Konstitūcijai, pieteikuma iesniedzēja argumentācija tiek *de facto* atzīta par nepārliecinošu.

6. Konstitucionālās tiesvedības procesā Tiesas aktīvismu var klasificēt obligātajā, proti, tādā, kas Tiesai jāveic pastāvīgi, un fakultatīvajā, proti, tādā, kas ir atkarīgs no lietas apstākļiem un ko Tiesa piemēro pēc saviem ieskatiem.

Obligātajam aktīvismam pieder tiesiskuma princips, kura galvenā sastāvdaļa ir taisnīguma princips, kā arī līdzsvars starp personas, sabiedrības un valsts interesēm. Tiesa par šo jautājumu izteicās 2004. gada 2. novembra nolēmumā

Nr. 15-rr, norādot, ka, “tiesiskuma princips citstarp izpaužas tādējādi, ka tiesības neaprobežojas vien ar likumdošanas aktiem kā vienu no tiesību formām, bet gan ietver sevī arī citus sociālās regulēšanas mehānismus, tostarp morāles normas, tradīcijas, paražas, utt., proti, sabiedrības leģitimētas un vēsturiski (sabiedrības kultūras līmenī) pamatotas normas. Visus šos tiesību elementus apvieno taisnīguma un tiesiskuma ideja, kas tiek būtiski atspoguļota Ukrainas Konstitūcijā”.

Papildus iepriekš minētajam Tiesa nevar atstāt bez uzmanības to, ka tiesību sistēmā pastāv tiesvedības procesā atklāta Konstitūcijai neatbilstoša norma. Tāpēc, ja lietas izskatīšanas laikā Tiesa atklāj ne vien apstrīdētās, bet arī citas normas neatbilstību Konstitūcijai, turklāt tas ietekmē lietas iznākumu, arī šī cita norma tiek atzīta par neatbilstošu Konstitūcijai, pat ja tā nav tikusi minēta pieteikumā.

Piemēram, Tiesa, skatot lietu par likuma “Par globālās finanšu krīzes ietekmes novēršanu būvniecības un dzīvokļu būvniecības nozarē” normu oficiālo interpretāciju, Tiesa konstatēja, ka interpretējamā norma neatbilst Ukrainas Konstitūcijai, un tādējādi atzina to par neatbilstošu Konstitūcijai.

Tāpat Tiesa obligāti pārbauda, vai ir ievērota likumu izskatīšanas, pieņemšanas un spēkā stāšanās konstitucionālā kārtība.

Savukārt Tiesas aktīvisma fakultatīvās izpausmes izskatīšanas stadijā ir šādas:

- 1) Tiesas pilnvaras dot juridiski saistošus priekšrakstus citiem valsts varas orgāniem. Piemēram, 1998. gada 9. jūnija nolēmumā Nr. 8-rr Tiesa norādīja Ukrainas Augstākajai Radai, ka, ieviešot izmaiņas Konstitūcijas grozījumu likumprojektā, parlaments to var pieņemt tikai tad, ja Tiesa ir sniegusi atzinumu par to, ka likumprojekts ar visām tajā ietvertajām izmaiņām atbilst Ukrainas 157. un 158. pantā noteiktajām prasībām. Šīs prasības neievērošana, 2004. gadā grozot Konstitūciju, kļuva par pamatu pieņemto grozījumu atzīšanai par neatbilstošiem Konstitūcijai, proti, pieņemtiem, pārkāpjot Konstitūcijā noteikto izskatīšanas un pieņemšanas kārtību (Ukrainas Konstitūcijas 152. pants);
- 2) atgriešanās pie normatīvā akta iepriekšējās redakcijas gadījumos, kad akta grozījumi atzīti par neatbilstošiem Konstitūcijai to izskatīšanas, pieņemšanas vai spēkā stāšanās konstitucionālās kārtības pārkāpumu dēļ;
- 3) Tiesa nolēmuma izpildes kārtības un termiņu noteikšana nolēmumā, kā arī prasība pēc rakstiska apliecinājuma par nolēmuma izpildi;
- 4) likuma un tiesību robu aizpildīšana, ja tas attiecas uz cilvēka tiesību un brīvību aizsardzību.

7. Tādējādi aktīvisms ir konstitucionālās tiesvedības orgānu darbības būtiska sastāvdaļa.

Tomēr konstitucionālās tiesas aktīvisma izpausmes nedrīkst būt vērstas uz likumdevēja aizvietošanu – ja likumdevējs ir pieļāvis kļūdu, tā ir jāizlabo pašam likumdevējam.

Dr. Jadranka Sovdata
(*Jadranka Sovdat*)

Slovēnijas Republikas Konstitucionālās tiesas
priekšsēdētāja vietniece

Tiesu aktīvisms kā objektīva nepieciešamība, raugoties no Slovēnijas Konstitucionālās tiesas skatpunkta

1. Ievads

Demokrātiskā valstī attiecības starp parlamentu, kurš īsteno likumdošanas varu, un konstitucionālo tiesu, kura īsteno (konstitucionālo) tiesu varu, ir uz valsts varas dalīšanas principa balstītas attiecības starp divām centrālām valsts varas institūcijām. Papildus cilvēka tiesību un pamatbrīvību atzīšanai un brīvām demokrātiskām vēlēšanām tieši varas dalīšanas princips¹ ir viens no svarīgākajiem konstitucionālajiem elementiem, kurš nošķir demokrātiskās Slovēnijas valsts konstitucionālo regulējumu no Slovēnijas federālās vienības bijušās Dienvidslāvijas federālajā valstī, kurai bija raksturīgs valsts varas vienotības princips.² Raugoties no varas vienotības principa skatpunkta,

¹ Slovēnijas Republikas Konstitucionālā tiesa ir atzinusi, ka varas dalīšanas princips prasa, lai nolūkā nodrošināt cilvēku un viņu cieņas atzīšanu valsts varas atzari tiktu nošķirti viens no otra saturiski, organizatoriski un funkcionāli, un ka starp tiem jāiedibina konstitucionālais līdzsvara un atsvara mehānisms, lai novērstu varas ļaunprātīgu izmantošanu (Konstitucionālās tiesas 1995. gada 9. marta nolēmums Nr. U-I-158/94, Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 18/95, OdlUS IV, 20); tomēr starp valsts varas atzariem nepieciešama arī savstarpēja cieņa un zināmā mērā arī atbilstoša sadarbība, lai nodrošinātu valsts varas kā vienota kopuma funkcionēšanu (1994. gada 14. jūlija nolēmums Nr. U-I-83/94, Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 48/94, OdlUS III, 89).

² “Valsts varas vienotības principam raksturīgs, ka tas izriet no uzskata, ka valsts vara var būt tikai vienota, jo tā ir tautas suverenitātes izpausme. Tādējādi tā nav dalāma; tā ir centralizēta vienā valsts institūcijā – parastī likumdevējā.” Sk.: F. Grad, *Parlamentarno pravo* [Parlamentārās tiesības], GV Založba, Ljubljana 2013, p. 67.

konstitucionālo tiesu izveidošana bijušajā Dienvidslāvijā un tās federālajās vienībās bija zināmā mērā pārsteidzoša. Jau pagājuši 50 gadi, kopš Slovēnijā sāka darboties tālaka federālās vienības Konstitucionālā tiesa. Tomēr Slovēnijā kā demokrātiskā tiesiskā valstī Konstitucionālās tiesas loma un nozīmīgums, kā arī kompetence³ būtiski atšķiras no tās lomas, kāda šai tiesai bija iepriekšējā režīmā. Varētu teikt, ka konstitucionālajai kontrolei kopš 1991. gada ir jauna kvalitāte. Tas bija brīdis, kad Konstitucionālā tiesa kļuva par augstāko tiesu varas institūciju konstitucionalitātes, kā arī cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzībā.⁴ Īstenojot šo misiju, Konstitucionālā tiesa pēdējo 25 gadu laikā ir spēlējusi nozīmīgu lomu Slovēnijas sabiedrībā. Šo lomu var iztirzāt, izmantojot arī “aktīvisma un pašierobežošanās” kritēriju.

Kopš 20. gs. otrās puses tiesību teorētiķi ir daudz runājuši un rakstījuši par tiesu aktīvismu.⁵ No šīm diskusijām izriet, ka par minēto terminu nav vienotas izpratnes. Viena no izpratnēm ir saistīta ar attiecībām starp likumdevēju un Konstitucionālo tiesu saistībā ar jautājumu, vai Konstitucionālā tiesa savas kompetences īstenošanā drīkst ietiekties likumdošanas jomā – un tādējādi, vai tās “negatīvā likumdevēja” loma, kura iet roku rokā ar tiesu pašierobežošanās principu, var tikt pilnībā pārvērsta “pozitīvā likumdevēja” lomā, kura iet roku rokā ar tiesu aktīvismu. Rodas jautājums, vai Konstitucionālā tiesa, konstatējot tiesību normas neatbilstību Konstitūcijai, var paredzēt juridiski saistošu pagaidu regulējumu par jautājumiem, kuri tika vērtēti lietas izskatīšanā. Šajā referātā aplūkotas iespējamās atbildes uz minēto jautājumu, raugoties no Slovēnijas Konstitucionālās tiesas prakses skatpunkta.

³ Konstitucionālās kontroles esība jau pirms neatkarīgas valsts izveides sekmēja un paātrināja Konstitucionālās tiesas izveidošanu uz jauniem konstitucionālajiem pamatiem. Konstitucionālā tiesa turpināja savu darbu pēc tam, kad 1991. gadā tika pieņemta Konstitūcija (Konstitucionālā likuma par Slovēnijas Republikas Konstitūcijas ieviešanu 7. pants, Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 33/91); tomēr jānorāda, ka tolaik Konstitucionālās tiesas tiesnešus jau bija ievēlējusi likumdošanas sapulce, kura tika sasaukta pēc pirmajām demokrātiskajām vēlēšanām 1990. gada martā.

⁴ Sk. Konstitucionālās tiesas likuma 1. panta pirmo daļu (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 19/94 *et seq.*).

⁵ Sk., piemēram: K. D. Kmiec, *The Origin and Current Meanings of “Judicial Activism”*, California Law Review, October 2004, available at <www.constitution.org/lrev/kmiec/judicial_activism.htm>, A. Harel, A. Shinar, *Between judicial and legislative supremacy: A cautious defense of constrained judicial review*, International Journal of Constitutional Law, 4 (2012), pp. 950–975, D. Rousseau, *The Conseil Constitutionnel confronted with comparative law and theory of constitutional justice (or Louis Favoreu’s untenable paradoxes)*, International Journal of Constitutional Law, 1 (2007), pp. 28–43, R. A. Posner, *The Rise and Fall of Judicial Self-Restraint*, California Law Review, 3 (2012), pp. 519–556.

2. Varas dalīšanas princips un Konstitucionālā tiesa kā “pozitīvais likumdevējs”

No varas dalīšanas principa izriet, ka katrai institūcijai atbildīgi jāīsteno uzdevumi, kuri tai uzticēti atbilstoši konstitucionālajai kārtībai. Demokrātiski ievēlētai likumdošanas institūcijai ir jāregulē sociālās attiecības ar saistošu juridisko spēku. Īstenojot minēto uzdevumu, tai jāievēro Konstitūcija. Konstitucionālajai tiesai savukārt ir uzticēts pienākums uzraudzīt, vai likumdevējs rīkojies konstitucionālajās robežās. Ja šīs robežas tikušas pārkāptas, Konstitucionālā tiesa ir tiesīga atzīt likumus par spēkā neesošiem.⁶ Tāpēc Konstitucionālā tiesa bieži vien tiek dēvēta par “negatīvo likumdevēju”. No šādas nostājas izriet prasība, lai Konstitucionālā tiesa ierobežotu savas kompetences īstenošanu tādā apjomā, kādu noteic varas dalīšanas princips. Jāpiekrīt, ka Konstitucionālajai tiesai parasti jāpaliek šī apjoma ietvaros. Tomēr jāņem vērā, ka Konstitucionālā tiesa aizsargā Konstitūcijā ietvertās vērtības⁷ – jo īpaši indivīda brīvības, kuras balstās uz cilvēka cieņu un cilvēka tiesību un pamatbrīvību atzīšanu. Šo misiju Konstitucionālā tiesa spēj īstenot vienīgi tad, ja tiek nodrošināta konstitucionālās kontroles efektivitāte. Tādējādi Konstitucionālā tiesa var būt aktīva, jau interpretējot konstitucionālās normas par cilvēka tiesībām un pamatbrīvībām, ja tas nepieciešams minēto tiesību un pamatbrīvību aizsardzībai; it īpaši attiecībās starp indivīdiem un valsti.

Konstitucionālā tiesa var būt aktīva arī tad, ja nolūkā efektīvi īstenot savu Konstitūcijas sarga funkciju tā konstatētas antikonstitucionalitātes gadījumā ietiecas likumdošanas jomā. Šāda ietiekšanās ir attaisnojama, ja Konstitucionālā tiesa paredz juridiski saistošu pagaidu regulējumu izskatītajā lietā risinātiem jautājumiem ar mērķi nodrošināt cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzību, līdz likumdevējs pieņem jaunu likumu kā atbildi uz Konstitucionālās tiesas nolēmumu. Es pievērsīšos tieši šim tiesu aktīvisma aspektam Slovēnijas Konstitucionālās tiesas judikatūrā. Lai gan es atbalstu šādu aktīvismu un piešķiru tam pozitīvu nozīmi, vienlaikus uzskatu, ka tas ir jāierobežo galvenokārt divu iemeslu dēļ: 1) pastāv noteikti jautājumi, kurus risināt var

⁶ Uz šādas nostājas pamata radās termins “konstitucionālā demokrātija”. Tas paredz, ka “izvērtējums par to, vai vairākuma lēmumi ir pareizi, ir pakļauts fundamentālam nosacījumam, proti, ka šiem lēmumiem jāatbilst konstitūcijai”. Sk.: W. Hassemer, *Ustavna demokracija* [Konstitucionālā demokrātija], Pravnik, 4–5 (2003), p. 214.

⁷ “Atbilstoši konstitūcijas būtībai tā ietver daudzus uz vērtībām balstītus kritērijus, kuri ir individuāli jādefinē, normatīvi jākonkretizē un, ja nepieciešams, arī tālāk jāattīsta.” Sk.: M. Pavčnik, *Ustavnoskladna razlaga (zakona)* [(Likumu) interpretācija atbilstoši konstitūcijai], in: M. Pavčnik and A. Novak (Eds.), *(Ustavno)sodno odločanje* [Tiesas spriešana (Konstitucionālajā tiesā un vispārējās tiesās)], GV Založba, Ljubljana 2013, p. 69.

vienīgi likumdevējs; 2) Konstitucionālā tiesa nereti nav spējīga spert šādu soli nepietiekamo likumdošanas procesā nepieciešamo zināšanu un informācijas dēļ.

Raugoties uz šo tiesu aktīvisma izpausmi, Konstitucionālā tiesa ne tikai atzīst, ka likums neatbilst Konstitūcijai, bet arī ietiecas likumdošanas jomā pilnīgi atklātā veidā. Tomēr šī ietiekšanās ir īslaicīga – līdz brīdim, kad likumdevējs pats īsteno savu likumdošanas lomu. Kā vairākkārt atzinusi Konstitucionālā tiesa, šādam tiesas nolējumam ir tāds pats juridiskais spēks kā likumam. Likumdevējs to var aizstāt ar jaunu likumu, kura atbilstība Konstitūcijai atkal var tikt izvērtēta Konstitucionālajā tiesā. Slovēnijas Konstitucionālā tiesa pieņem šādus nolējumus, pamatojoties uz likumā paredzētu pilnvarojumu, kurš tai piešķir tiesības noteikt nolēmuma izpildi.⁸ Konstitucionālā tiesa īsteno šo pilnvarojumu jau vairāk nekā 20 gadus – ne tikai, kā paredzēts likumā, nosakot institūciju, kurai jāizpilda nolēmums, un veidu, kā tas darāms, bet arī atklātā veidā uz laiku noregulējot jautājumus, kurus regulēja konstitucionālajā tiesvedībā vērtētais likums.⁹ Tādējādi var uzskatīt, ka Konstitucionālā tiesa ir aktīva, arī interpretējot nolēmuma izpildi regulējošo likuma normu.

Aplūkojot Konstitucionālās tiesas nolējumus, redzams, ka tā īsteno minēto pilnvarojumu aptuveni astoņas reizes gadā, turklāt reizēm tas tiek darīts, jau lemjot par likuma piemērošanas apturēšanu līdz Konstitucionālās tiesas galīgā nolēmuma pieņemšanai.¹⁰ Lai ilustrētu, ar ko šis īpašais lemšanas process ir saistīts, jāielūkojas pāris lietās, kurās Konstitucionālā tiesa īstenoja šo pilnvarojumu, pieņemot galīgo nolēmumu lietā.

⁸ Konstitucionālās tiesas likuma 40. panta otrā daļa paredz: “Ja nepieciešams, Konstitucionālā tiesa noteic institūciju, kurai jāizpilda nolēmums, un veidu, kā tas darāms. [...]”

⁹ “Pamatojoties uz šo noteikumu, Konstitucionālā tiesa var citstarp noregulēt pārejas posmu, līdz likumdevējs novērš Konstitūcijai neatbilstošo situāciju, kura konstatēta Konstitucionālās tiesas nolēmumā. [Konstitucionālās tiesas likuma] 40. panta otrā daļa neparedz tās piemērošanas priekšnoteikumus, tādēļ tās piemērošanas izvērtējums ir jāveic Konstitucionālajai tiesai katrā konkrētajā gadījumā. [...] Būtiski, ka uz šāda pamata pieņemtā nolēmumā Konstitucionālā tiesa ne vienmēr interpretē Konstitūciju un tādējādi tā (šajā daļā) neīsteno konstitucionalitātes pārbaudi [...]. Likumdevējs var mainīt nolēmumu izpildes veidu [...] ar likumu.” Sk. Konstitucionālās tiesas 1999. gada 23. septembra nolēmumu Nr. U-I-163/99 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 80/99, OdlUS VIII, 209).

¹⁰ Sk., piemēram, Konstitucionālās tiesas 2003. gada 16. janvāra rīkojumu Nr. U-I-417/02 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 11/03); minētā lieta bija apvienota ar lietu Nr. U-I-346/02 un izspriesta ar 2003. gada 10. jūlija nolēmumu Nr. U-I-346/02 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 73/03, OdlUS XII, 70).

3. Ar cilvēktiesību aizsardzību saistīta aktīvisma piemēri

Atbildot uz Konstitucionālās tiesas pirmo nolēmumu tā saucamajā “izdzēsto personu” lietā,¹¹ likumdevējs pieņēma likumu, kurš regulēja pārējo bijušās Dienvidslāvijas Federācijas pēctecīgo valstu pilsoņu statusu. Savukārt otrajā “izdzēsto personu” lietas nolēmumā¹² Konstitucionālā tiesa atzina daļu minētā likuma par neatbilstošu Konstitūcijai. Vienlaikus tā nolēma, ka to bijušās Dienvidslāvijas Federācijas pēctecīgo valstu pilsoņu pastāvīgā uzturēšanās Slovēnijā, kuri bija ieguvuši pastāvīgās uzturēšanās atļauju atbilstoši minētajam likumam vai Ārvalstnieku likumam, tika nodibināta uz šādu atļauju pamata tikai tad, ja 1992. gada 26. februārī minētās personas bija izņemtas no pastāvīgo rezidentu saraksta. Konstitucionālā tiesa arī uzlika pienākumu kompetentajai ministrijai pieņemt papildu lēmumus attiecībā uz skartajām personām.

Minētais nolēmums sastapās ar asu reakciju no politiķiem un dažiem tiesību teorētiķiem, kuri izvirzīja jautājumu, vai administratīvie akti var tikt izdoti, balstoties tieši uz Konstitucionālās tiesas nolēmumu, vai arī nepieciešams pieņemt īpašu likumu. Konstitucionālā tiesa uz šo jautājumu sniedza skaidru atbildi, kas saskanēja ar iepriekšējā nolēmumā pausto nostāju:¹³ “Konstitucionālā tiesa pati “noteic” normas saturu (aizpilda likuma robu), paredzot nolēmuma izpildi vienā no iespējamajiem veidiem (protams, ja pastāv vairāki veidi). Valsts institūcijām, kuru kompetencē (atbilstoši likumam vai Konstitucionālās tiesas lemtajam, kā tas ir konkrētajā gadījumā) ir Konstitucionālās tiesas nolēmuma izpilde, jārikojas atbilstoši tai nolēmuma daļai, kura noteic nolēmuma izpildi, kamēr vien likumdevējs (Nacionālā Sapulce) nenoteic citādu kārtību [...]”¹⁴

Ir vairāki šādi nolēmumi saistībā ar tiesībām vēlēties. Vienā no lietām Konstitucionālā tiesa atzina par neatbilstošiem Konstitūcijai vairākus likumus, kuri regulēja vēlēšanas. Apstrīdētie likumi ļāva atņemt tiesības vēlēties tādām personām, kurām atņemta rīcībspēja tāpēc, ka tās nevar rūpēties par sevi, savu mantu vai tiesībām fiziskas nespējas dēļ. Konstitucionālā tiesa atzina apstrīdētās normas par spēkā neesošām, paredzot, ka tās zaudē spēku gadu pēc nolēmuma spēkā stāšanās. Vienlaikus tika atzīts, ka šajā starplaikā minētajām personām ir tiesības vēlēties.¹⁵

¹¹ Konstitucionālās tiesas 1999. gada 4. februāra nolēmums Nr. U-I-284/94 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 14/99, OdlUS VIII, 22).

¹² Konstitucionālās tiesas 2003. gada 3. aprīļa nolēmums Nr. U-I-246/02 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 38/03, OdlUS XII, 24).

¹³ Konstitucionālās tiesas nolēmums Nr. U-I-163/99, *op. cit.*

¹⁴ Konstitucionālās tiesas 2003. gada 22. decembra rīkojums Nr. U-II-3/03 (OdlUS XII, 101).

¹⁵ Konstitucionālās tiesas 2003. gada 10. jūlija nolēmums Nr. U-I-346/02 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 73/03, OdlUS XII, 70).

Citā lietā Konstitucionālā tiesa atzina par spēkā neesošu ar pašvaldību vēlēšanās saistītu likuma regulējumu. Tas paredzēja, ka pašvaldības padomes vēlēšanās kandidātu sarakstam nepieciešams lielāks vēlētāju atbalsts nekā balsu skaits, kas vajadzīgs, lai iegūtu vietu pašvaldības padomē. Vienlaikus tiesa atzina, ka līdz jauna regulējuma pieņemšanai kandidātu sarakstu noteiktā vēlēšanu apgabalā var izvirzīt, savācot vismaz 15 tādu vēlētāju parakstus, kuru pastāvīgā dzīvesvieta ir minētajā apgabalā.¹⁶

Vēlāk Konstitucionālā tiesa atzina par Konstitūcijai neatbilstošiem likumus, kuri nepietiekami precīzi regulēja balsošanu pa pastu. Tiesa norādīja, ka līdz Konstitūcijai neatbilstošā likuma roba novēršanai uz vēlēšanu komisijai nosūtītajām aploksnēm, kurās ir vēlēšanu zīmes, jābūt vai nu pasta zīmogam, vai arī jābūt pievienotiem dokumentiem, no kuriem būtu redzams aplokšņu nosūtīšanas datums.¹⁷

Konstitucionālā tiesa arī secināja, ka Konstitūcijai neatbilst Vēlēšanu un referendumu kampaņu likums, kurš aizliedza sabiedriskās domas aptauju rezultātu publiskošanu septiņas dienas pirms vēlēšanām. Tā atzina, ka līdz neatbilstības novēršanai sabiedriskās domas aptauju rezultāti par kandidātiem, kandidātu sarakstiem, politiskajām partijām un referendumā izlemjamajiem jautājumiem ir aizliegtas 24 stundas pirms vēlēšanu dienas.¹⁸

Atzīstot par Konstitūcijai neatbilstošu Personiskā ienākumu nodokļa likumu – jo tas paredzēja atšķirīgu attieksmi atkarībā no tā, vai nodokļa maksātāja ģimenē ir bērni vai pabērni –, Konstitucionālā tiesa nolēma, ka līdz neatbilstības novēršanai nodokļa samazinājumi par pabērniem ir jāpaugstina līdz tādām pašām līmenim kā citu bērnu gadījumā.¹⁹

Ar citu nolēmumu Konstitucionālā tiesa atzina par spēkā neesošu Civilprasību izpildes un nodrošināšanas likumu, jo lēmumu pieņemošā tiesa nevarēja pēc būtības izvērtēt iebildumus no trešajām personām, kuras norādīja uz lielu iespējamību, ka tām ir tiesības, kuras nepieļauj izpildi. Konstitucionālā tiesa noteica, ka šādu personu iebildumi jāuzskata par pamatu izpildes atlikšanai līdz brīdim, kad tiks novērsta neatbilstība Konstitūcijai.²⁰

¹⁶ Konstitucionālās tiesas 2006. gada 22. jūnija nolēmums Nr. U-I-49/06 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 70/06, OdlUS XV, 56).

¹⁷ Konstitucionālās tiesas 2007. gada 7. jūnija nolēmums Nr. U-I-7/07, Up-1054/07 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 54/07, OdlUS XVI, 63).

¹⁸ Konstitucionālās tiesas 2011. gada 24. marta nolēmums Nr. U-I-67/09, Up-316/09 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 28/11, OdlUS XIX, 19).

¹⁹ Konstitucionālās tiesas 2003. gada 20. novembra nolēmums Nr. U-I-259/01 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 118/03, OdlUS XII, 90).

²⁰ Konstitucionālās tiesas 2005. gada 14. aprīļa nolēmums Nr. U-I-110/03, Up-631/03 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 46/05, OdlUS XIV, 21).

Konstitucionālā tiesa ir atzinusi par neatbilstošu Konstitūcijai arī Policijas likumu. Tas bija pārāk nenoteikts, jo ļāva policijai pārbaudīt personas identitāti tādēļ vien, ka personas izskats raisa aizdomas par kriminālpārkāpuma vai noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Tiesa nolēma, ka līdz neatbilstības novēršanai personas izskats nav pietiekams pamats personas identitātes noskaidrošanai.²¹ Policijas likums tika atzīts par neatbilstošu Konstitūcijai arī tādēļ, ka tādas konfidenciālas informācijas atklāšana, kura nepieciešama aizstāvībai kriminālprocesā, bija atkarīga no iekšlietu ministra rīcības brīvības ietvaros pieņemta lēmuma. Konstitucionālā tiesa līdz neatbilstības novēršanai deva tiesnešiem tiesības lemt par minētās informācijas atklāšanu neatkarīgi no ministra piekrišanas, kā arī noteica šādu lēmumu pieņemšanas procedūru.²²

Divos nolēmumos Konstitucionālā tiesa atzina par neatbilstošu Konstitūcijai likuma regulējumu par viendzimuma partnerattiecībām. Pirmkārt, par neatbilstošu tika atzīts regulējums, kurš reģistrētu viendzimuma partnerattiecību partneriem neparedzēja tādas pašas mantošanas noteikumus kā laulātajiem.²³ Otrkārt, par neatbilstošu tika atzīts regulējums, kurš paredzēja uz seksuālo orientāciju balstītu diskrimināciju mantošanas jomā – tas paredzēja atšķirīgus noteikumus ilgstošu, bet neregistrētu partnerattiecību gadījumā atkarībā no tā, vai partneriem ir viens vai dažādi dzimumi.²⁴ Konstitucionālā tiesa abos gadījumos nolēma, ka līdz neatbilstības novēršanas brīdim uz laulātajiem attiecināmās normas attiecas arī uz reģistrētas partnerības viendzimuma partneriem un ka neregistrētas partnerattiecības regulējošās normas vienlīdz attiecināmas gan uz vienu, gan dažādu dzimumu partneriem.

Nesenā nolēmumā Konstitucionālā tiesa atzina, ka Konstitūcijai neatbilst Advokātu likums un Kriminālprocesa likums.²⁵ Likuma regulējums par advokātu biroju kratīšanu neietvēra normas par advokātu privātuma aizsardzību – it īpaši ņemot vērā advokātu pienākumu aizsargāt profesionālo noslēpumu. Citiem vārdiem sakot, netika aizsargātas advokātu klientu tiesības – tostarp tiesības uz advokāta un klienta attiecību konfidencialitāti. Tiesa atzina, ka apstrīdētais regulējums ir pretrunā tiesībām uz privāto dzīvi un taisnīgu tiesu, jo tas ļāva

²¹ Konstitucionālās tiesas 2006. gada 23. marta nolēmums Nr. U-I-152/03 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 36/06, OdlUS XV, 22).

²² Konstitucionālās tiesas 2011. gada 24. marta nolēmums Nr. U-I-271/08 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 26/11, OdlUS XIX, 18).

²³ Konstitucionālās tiesas 2009. gada 2. jūlija nolēmums Nr. U-I-425/06 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 55/09, OdlUS XVIII, 29).

²⁴ Konstitucionālās tiesas 2013. gada 14. marta nolēmums Nr. U-I-212/10 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 31/13).

²⁵ Konstitucionālās tiesas 2016. gada 12. janvāra nolēmums Nr. U-I-115/14, Up-218/14 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 8/16).

policijai pieņemt galīgo lēmumu par kratīšanas laikā atrasto dokumentu, elektronisko ierīču vai elektronisko datu izņemšanu. Vēl jo vairāk – nebija paredzēta *a posteriori* pārsūdzība par tiesas izdoto kratīšanas orderi. Tiesa konstatēja, ka apstrīdētajā regulējumā ir likuma robs, kurš radījis ārkārtīgi nozīmīgu cilvēktiesību pārkāpumus.

Tajā pašā laikā Konstitucionālajai tiesai bija jāizskata to advokātu konstitucionālā sūdzība par kratīšanas orderi, kuru biroji tika pakļauti kratīšanai un kuru dokumentus un elektroniskās ierīces bija izņēmusi policija. Šādos gadījumos ir acīmredzami, ka nolēmums par Konstitūcijai neatbilstošu likuma robu rada jautājumu, kas notiek līdz brīdim, kad likumdevējs izpilda savu pienākumu pieņemt Konstitūcijai atbilstošu likumu. Ja aplūkotajā gadījumā Konstitucionālā tiesa nebūtu pieņēmusi papildu lēmumus, Konstitūcijai neatbilstošais tiesiskais regulējums paliktu spēkā un advokātu biroju kratīšanu laikā radītu jaunus cilvēktiesību pārkāpumus. Lai nodrošinātu nozīmīgu cilvēktiesību aizsardzību, tiesa nolēma noteikt nolēmuma izpildes veidu. Tika paredzēts pārejas regulējums visai procedūrai, kurā izdod kratīšanas orderi un veic kratīšanu advokātu birojos. Būtiskākais, ka gadījumā, ja advokāta biroja kratīšanas laikā advokāts vai advokātu asociācijas loceklis iebilst pret kratīšanu un dokumentu vai elektronisko datu izņemšanu, dokumenti un elektronisko datu kopijas ir jāievieto slēgtā aploksnē un jāiesniedz tiesnesim izlemšanai, vai šāda iejaukšanās tiesībās uz privāto dzīvi ir pieļaujama. Turklāt Konstitucionālā tiesa paredzēja iespēju pārsūdzēt gan šādu tiesas nolēmumu, gan tiesas izdoto kratīšanas orderi.

Kā jau tika uzsvērts, šādos gadījumos parlaments var brīvi pieņemt jaunu regulējumu, tādējādi atbildot uz Konstitucionālās tiesas nolēmumu. Taču, kamēr likumdevējs neizpilda savu uzdevumu (un līdz šim tā ir noticis vairākās iepriekš aplūkotajās lietās), nozīmīgās cilvēktiesības tiek aizsargātas, Konstitucionālajai tiesai nosakot savu nolēmumu izpildi.

4. Pārāk liels solis likumdošanas jomā?

Visām aplūkotajām lietām ir kopīgs, ka Konstitucionālā tiesa ir uz laiku ietiekusies likumdošanas jomā, lai nodrošinātu cilvēktiesību aizsardzību. Tomēr jāuzsver, ka dažkārt Konstitucionālā tiesa šādi rīkojās arī tad, ja risināmais jautājums bija jāizlemj ar likumdevēja politisku izšķiršanos. Manuprāt, šādos gadījumos Konstitucionālās tiesas aktīvisms nav atbalstāms. Šiem gadījumiem bieži ir raksturīgs, ka tiesu aktīvisms tajos izpaužas jau pirms nolēmumu izpildes noteikšanas, proti, kad Konstitucionālā tiesa pārmērīgi iejaucas likumdevēja rīcības brīvībā jau ar konstitucionālo normu interpretāciju. Tādējādi pastāv mijiedarbība starp pirmo un otro tiesu aktīvisma veidu.

Viens no šādiem piemēriem ir lieta, kurā Konstitucionālā tiesa par neatbilstošu Konstitūcijai atzina Koperas pašvaldību, jo tā aptvēra tādas teritorijas, kuras nevieno būtiskas saites. Turklāt Konstitucionālā tiesa pagarināja pašvaldības padomes locekļu pilnvaras (līdz neatbilstības novēršanai un neilgi pirms pašvaldību vēlēšanām), kamēr tie sāktu pildīt amata pienākumus jaunajās pašvaldībās, kuras tiktu izveidotas atbilstoši jaunajam likuma regulējumam.²⁶ Likumdevējs iebilda šim nolēmumam – tā vietā, lai paredzētu pašvaldībām jaunu regulējumu, 1999. gadā tas pieņēma likumu, ar kuru sasauca Koperas pašvaldības vēlēšanas. Konstitucionālā tiesa šo likumu vēlāk atzina par atbilstošu Konstitūcijai.²⁷ Tomēr ar to vēl stāsts nebeidzās, jo vēlāk tas atkal nonāca uz Konstitucionālās tiesas tiesnešu galda. Taču šoreiz iznākums bija gluži pretējs.

Likumdevējs ierosināja aktivitātes, kuras dotu iespēju atdalīt daļu Koperas pašvaldības teritorijas un izveidot jaunu Ankaranas pašvaldību. Konsultatīvajā referendumā vairums to iedzīvotāju, kuri piederētu no jauna veidojamajai pašvaldībai, balsoja par labu neatkarīgai pašvaldībai.²⁸ Taču likumdevējs, neskatoties uz balsotāju gribu, nepieņēma likumu par Ankaranas pašvaldības izveidošanu. Konstitucionālā tiesa savukārt atzina, ka Pašvaldību izveidošanas un pašvaldību robežu likums neatbilst Konstitūcijai, uzdodot likumdevējam to atcelt divu mēnešu laikā. Vienlaikus Konstitucionālā tiesa atzina par spēkā neesošu Koperas pašvaldības periodisko vēlēšanu sasaukšanu, uzdeva Nacionālās Sapulces priekšsēdētājam sasaukt Koperas pašvaldības padomes vēlēšanas un pēc Ankaranas pašvaldību izveidojoša likuma pieņemšanas – arī Ankaranas pašvaldības padomes vēlēšanas –, kā arī pagarināja amata termiņu Koperas pašvaldības padomes locekļiem un mēram līdz brīdim, kad tiks apstiprinātas jaunievēlētās amatpersonas.²⁹ Nolēmums sastapās ar spēcīgu reakciju no profesionālās sabiedrības,³⁰ savukārt likumdevējs atkal neievēroja Konstitucionālās tiesas nolemtu, pieņemot Likumu par periodisko pašvaldību vēlēšanu sasaukšanu Koperas pašvaldībā. Arī šis likums tika apstrīdēts Konstitucionālajā tiesā; taču šoreiz tā neapstājās tur, kur tā apstājās 1999. gadā, bet gan savā aktīvismā spēra soli uz priekšu. Konstitucionālā tiesa

²⁶ Konstitucionālās tiesas 1998. gada 17. septembra nolēmums Nr. U-I-301/98 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 67/98, OdlUS VII, 157).

²⁷ Tas tika nolemts ar nolēmumu Nr. U-I-163/99, *op. cit.*, kurā Konstitucionālā tiesa deva priekšroku periodisku vēlēšanu principam, nevis konstatētajai antikonstitucionalitātei attiecībā uz pašvaldības teritoriju.

²⁸ Konstitūcijas 139. panta trešā daļa paredz: “Pašvaldību izveido ar likumu pēc referenduma, kurā tiek noskaidrota attiecīgās teritorijas iedzīvotāju griba. Pašvaldības teritoriju nosaka likumā.”

²⁹ Konstitucionālās tiesas 2010. gada 26. novembra nolēmums Nr. U-I-137/10 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 72/10, OdlUS XIX, 9).

³⁰ Sk., piemēram: M. Krivic, *Hudo poenostavljanje ankaranskega zapleta* [Ar Ankaranu saistītā konflikta izteikta vienkāršošana], Pravna praksa, No. 4 (2011), pp. 6–8.

atļāva periodiskās pašvaldību vēlēšanas Koperas pašvaldībā, taču vienlaikus pati nodibināja Ankaranas pašvaldību un nolēma, ka pirmajām vēlēšanām jānotiek 2014. gadā vienlaikus ar periodiskajām pašvaldību vēlēšanām.³¹ Tā rezultātā Ankaranas pašvaldība tika faktiski nodibināta ar Konstitucionālās tiesas nolēmumu, un pirmās vēlēšanas šajā pašvaldībā notika 2014. gadā.

Manuprāt, šādi nolēmumi pārāk daudz ietiecas likumdošanas jomā.³² Šāda aktīvisma mērķis nav cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzība. Gluži otrādi, “Ankaranas pašvaldībai – jā vai nē” lieta ir saistīta ar tipisku jautājumu, kurš ietilpst ekskluzīvā likumdevēja kompetencē – proti, cik daudzās un kurās administratīvajās vienībās nepieciešama vietējā pašpārvalde. Konstitucionālā tiesa nedrīkstētu iejaukties šādu jautājumu risināšanā ar saviem nolēmumiem, un tai vajadzētu respektēt likumdošanas jomas politisko rīcības brīvību.

5. Secinājumi

Konstitucionālā tiesa ir Konstitūcijas sargs un līdz ar to arī tajā ietvertu vērtību – it īpaši cilvēka tiesību un pamatbrīvību – sargs. Šo misiju Konstitucionālā tiesa spēj īstenot vienīgi tad, ja tiek nodrošināta konstitucionālās kontroles efektivitāte. Tādēļ Konstitucionālā tiesa var būt aktīva, jau interpretējot konstitucionālās normas par cilvēktiesībām, ja šāds aktīvisms ir nepieciešams minēto tiesību aizsardzībai.

Lai nodrošinātu efektīvu konstitucionālo kontroli konstatētas antikonstitucionalitātes gadījumā, Konstitucionālā tiesa var izplest savu aktīvismu vēl tālāk. Tā var ietiekies likumdošanas jomā, paredzot īslaicīgu regulējumu ar likuma spēku jautājumiem, kuri tikuši risināti konstitucionālajā tiesvedībā. Šis aktīvisms dažkārt ir objektīvi nepieciešams, lai nodrošinātu cilvēktiesību nekavējošu aizsardzību, un dodot likumdevējam pietiekamu laiku jauna likuma pieņemšanai kā atbildei uz Konstitucionālās tiesas nolēmumu. Likumdevējs var brīvi izvēlēties jaunu regulējumu, kas atbilst Konstitūcijai. Taču, kamēr likumdevējs veic savu uzdevumu, apdraudēto cilvēktiesību aizsardzību nodrošina Konstitucionālās tiesas noteiktā nolēmuma izpilde. Šāds izteikts Konstitucionālās tiesas aktīvisms ir bijis objektīvi nepieciešams, lai nodrošinātu konstitucionālās kontroles efektivitāti un sevišķi nozīmīgu

³¹ Konstitucionālās tiesas 2011. gada 9. jūnija nolēmums Nr. U-I-114/11 (Oficiālais Laikraksts RS, Nr. 47/11, OdlUS XIX, 23).

³² Līdz ar to nevarēju piekrist minētajiem nolēmumiem; es balsoju pret nolēmumiem Nr. U-I-137/10 un Nr. U-I-114/11, savās atsevišķajās domās izskaidrojot, kādēļ Konstitucionālā tiesa ir pārmērīgi ietiekusies likumdošanas jomā.

cilvēktiesību aizsardzību. Tiek uzskatīts, ka šāds tiesu aktīvisms Slovēnijā ir gandrīz vispāratzīts – to atzīst likumdevējs, tiesas un tiesību teorētiķi.

Iebildumi, it īpaši no tiesību teorētiķiem, tiek izteikti tad, ja Konstitucionālā tiesa ir pārāk aktīva. Tie ir gadījumi, kad lēmumu pieņemšana to rakstura dēļ ir ekskluzīvā tautas ievēlēta parlamenta kompetencē. Šādos gadījumos Konstitucionālajai tiesai būtu jāierobežo sava aktivitāte tādā apjomā, kādu noteic varas dalīšanas princips. Tas būtu jāievēro, jau sākot ar Konstitūcijas normu interpretāciju. Turklāt šādos gadījumos nav pamata Konstitucionālās tiesas nolēmuma izpildes noteikšanai. Turpretim, ja runa ir par Konstitūcijā garantētājām cilvēktiesībām, pat ja tās garantē “tikai” tā saucamā Konstitūcijas normu aktīvā interpretācija, izteiktais aktīvisms, proti, īslaicīga Konstitucionālās tiesas pārvēšanās par “pozitīvo likumdevēju”, būtu jāpieļauj nolūkā aizsargāt minētās cilvēktiesības.

Dr. Natalja Karpoviča
(Наталля Карповіч),
Baltkrievijas Republikas
Konstitucionālās tiesas tiesnese

Interpretēšanas aktivitāte un tiesas pašierobežošanās princips konstitucionālajā tiesvedībā

Augsti godājamais priekšsēdētāj!

Augsti godājamie konferences dalībnieki!

Vispirms ļaujiet man izteikt pateicību par iespēju piedalīties tik augsta līmeņa konferencē par godu Latvijas Republikas Satversmes tiesas 20 gadu jubilejai.

Es gribētu uzsvērt, ka mēs jau esam dzirdējuši daudz interesantas un nodrošas informācijas. Es domāju, ka tam piekritīs visi konferences dalībnieki.

Es savukārt priecāšos par iespēju paust savas pārdomas par diskusijas tēmu.

Katram normatīvajam aktam piemīt noteikts abstrakcijas līmenis. Tiesas uzdevums ir pēc saviem ieskatiem interpretēt tiesību normas un, balstoties uz tām, izspriest lietu. Tas paredz tiesas aktivitāti, nosakot konkrētās interpretācijas nepieciešamību, konstatējot aspektus, uz kuriem šī interpretācija attiecas, kā arī ieviešot minēto interpretāciju dzīvē.

Interpretēšanas aktivitātes robežas tiesai ir allaž aktuāls jautājums, jo šo robežu pārkāpšana var tik uzskatīta par tiesas aktīvismu.

Tiesas pašierobežošanās arī tiek kritizēta. Tiesai tiek pārņemta, piemēram, nepietiekamā cilvēktiesību un citu vērtību aizsardzība, kā arī izvairīšanās no citu valsts varas atzaru uzraudzības. Galu galā arī šāda rīcība tiek uzskatīta par tiesas aktīvismu.

Tāpēc jebkuras, tostarp konstitucionālās, tiesvedības obligāts priekšnoteikums ir līdzsvars starp pārmērīgu pašierobežošanu, kas izpaužas

kā stingums un galējs konservatīvisms, un pārlietu aktivitāti, kas robežojas ar tiesai imanenti piemītošās rīcības brīvības ļaunprātīgu izmantošanu.

Konstitucionālās kontroles institūciju galvenā funkcija ir kontrole pār likumu un citu normatīvo tiesību aktu atbilstību Konstitūcijai. Tā paredz minēto institūciju aktīvu ietekmi visās sabiedrības dzīves jomās. Svarīgs šīs ietekmes virziens ir likumdošanas un tiesību piemērošanas subjektu orientēšana uz iespējami pilnīgu un precīzu Konstitūcijas vērtību, principu un normu īstenošanu.

Šādā ziņā Baltkrievijas Republikas Konstitucionālās tiesas (turpmāk arī – Konstitucionālā tiesa vai Tiesa) darbība sastāv no vairākām komponentēm. Viena no tām ir Konstitūcijas principu un normu interpretācija.

Nav šaubu, ka par konstitucionālās kontroles institūcijas īstenošas Konstitūcijas interpretēšanas būtisku pamatu kalpo šai institūcijai piešķirtās tiesības un kompetence oficiāli interpretēt Konstitūciju. Ja šādas tiesības nav piešķirtas, tad jāatrod pietiekams teorētiskais pamatojums Konstitucionālās tiesas veiktajai Konstitūcijas interpretēšanai, kas pārsniedz teksta gramatisko izpratni. Tas citstarp attiecas arī uz tādu Konstitūcijas normu paplašinātu interpretāciju, kas skar cilvēktiesības. Pretējā gadījumā tiesas veiktās interpretācijas tiesiskais pamats var tikt uzvertts kā tiesas aktīvisms, kas savukārt var novest pie konfliktiem ar likumdevēju un citiem varas atzariem.

Baltkrievijas Republikas normatīvie akti tieši neparedz tādu specifisku Konstitucionālās tiesas funkciju īstenošanas veidu kā interpretatīvu tiesisko pozīciju. Tomēr Tiesas darbība interpretācijas jomā atbilst Tiesas kā tiesu institūcijas statusam valsts varas sistēmā, kā arī Tiesas konstitucionālās kontroles funkcijai. Praksē Konstitucionālā tiesa, veidojot pozīciju interpretācijas ceļā, tās nepieciešamību pamato ar konkrētās lietas īpatnībām.

Viens no svarīgiem Konstitucionālās tiesas interpretēšanas aktivitātes elementiem ir Konstitūcijas vērtību, principu un normu vienotas ārējās izpratnes veidošana juridiskās komunikācijas subjektu vidū. Tiesas, veicot interpretāciju, vērtē arī Konstitūcijas vērtību, principu un normu (ņemot vērā Tiesas sniegto interpretāciju) īstenošanu likumdošanā un tiesību piemērošanā. Tiesa atbalsta minēto Konstitūcijas vērtību, principu un normu īstenošanu – tostarp interpretējot hierarhiski zemākus normatīvos aktus. Tas veicina Konstitūcijas normu pienācīgu piemērošanu, konstitucionālā regulējuma pārkāpumu novēršanu, minētā regulējuma efektivitātes nodrošināšanu, kā arī konstitucionālo vērtību iesakņošanu sabiedrībā.

Vienlaikus tiesas darbība interpretācijas jomā neizbēgami paredz interpretācijas subjekta aktīvu rīcību. Tas prasa izveidot noteiktu pozīciju par to, cik tālu tiesa var iet savā interpretācijā. Tādējādi ir būtiski noteikt robežas tiesas aktivitātei vai, tieši pretēji, tiesas atturībai, ņemot vērā, ka abos gadījumos

ir iespējami tiesas kompetences pārkāpumi, tostarp iejaukšanās to institūciju kompetencē, kurām ir juridiskas pilnvaras interpretēt vai grozīt Konstitūciju.

Baltkrievijas Republikas Konstitucionālā tiesa, pat paturot prātā to mērķu svarīgumu, kuri tiek sasniegti ar interpretācijas palīdzību, vienmēr ņem vērā tiesas aktivitātes iespējamās un saprātīgās robežas, aiz kurām tiesas rīcība var tikt raksturota kā aktīvisms.

Konstitucionālās tiesas prakses analīze rāda, ka tās darbību interpretācijas jomā pamato vairāki faktori, kuri paredz gan aktivitātes, gan pašierobežošanās pienākumu.

Šie faktori ir:

- Konstitūcijas kā juridiska dokumenta īpatnības;
- vispārpieņemtās Konstitūcijas interpretācijas metodes kā tiesas veikta interpretācija, ņemot vērā vispārējos tiesību aktu interpretācijas noteikumus;
- Konstitucionālās tiesas vieta varas dalīšanas sistēmā, ieskaitot tās pilnvaru saturisko specifiku;
- Konstitucionālās tiesas vieta valsts tiesu institūciju sistēmā;
- Konstitucionālās tiesas pilnvaru īstenošanā izmantotās metodes un procedūras;
- sabiedrības, tostarp vēsturiskā, prakse noteiktu attiecību īstenošanā, kā arī šīs prakses atspoguļojums teorijā;
- tiesnešu personīgā pieredze un pasaules uzskats.

Attiecībā uz Konstitūciju kā juridisku dokumentu vēlos norādīt: Konstitūcijas daudznozīmīgums un augstais abstrakcijas līmenis, kā arī tās regulēto attiecību dinamika nosacīti pamato Pamatlikuma noteikumu individuālo interpretāciju daudzumu un to atkarību no tiesību piemērotāja subjektīvajiem ieskatiem. Tomēr tiesiskās noteiktības princips prasa, lai Konstitūcijas kā augstākā juridiskā spēka tiesību akta tiešā piemērošana būtu iespējama tikai uz tās prasību vienveidīgas izpratnes pamata un uz šo izpratni balstītas likumdošanas un tiesību piemērošanas attīstības.

Šīs Konstitūcijas īpašības nosaka nepieciešamību Konstitucionālajai tiesai interpretēt Konstitūcijas principus un normas, atklājot to saturu mainīgajos dzīves apstākļos, kā arī pielāgojot un pārveidojot šīs normas bez Konstitūcijas teksta izmaiņām.

Konstitūcija nedod tiešu atbildi par tās interpretācijas noteikumiem un robežām. Konstitucionālā tiesa izmanto tiesu sistēmā pielietotās interpretācijas metodes, ņemot vērā vispārējos normatīvo aktu interpretācijas noteikumus. Tādējādi Tiesas pamatuzdevums ir iegūt iespējami daudz informācijas no Konstitūcijas teksta, lai ne tikai pilnībā noskaidrotu šī teksta autoru gribu, bet arī jēgu, kuru tas satur neatkarīgi no minētās gribas.

Līdzās iepriekš aplūkotajām metodēm Konstitucionālā tiesa interpretācijā ņem vērā savu līdzšinējo praksi. Tāpat tiek analizēta ārvalstu un starptautisko tiesu prakse, kā arī juridiskajā literatūrā formulētās doktrīnas atziņas.

Tādējādi Tiesas interpretācijas aktivitāti zināmā mērā ierobežo pašas Tiesas iepriekš formulētās tiesiskās pozīcijas. Konstitucionālā tiesa, nodrošinot konstitucionāli tiesiskā regulējuma stabilitāti, ievēro saprātīgu pašierobežošanos attiecībā uz savu pozīciju iespējamām izmaiņām.

Vispārējās jurisdikcijas tiesu, ārvalstu konstitucionālās kontroles institūciju un starptautisko tiesu tiesiskās pozīcijas un prakse tiek izmantota Konstitucionālās tiesas tiesisko pozīciju papildu argumentēšanai. Eiropas Cilvēktiesību tiesas sniegtā Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas interpretācija ir viens no Konstitucionālās tiesas orientieriem to Konstitūcijas normu satura noskaidrošanā, kas attiecas uz cilvēka tiesībām un pamatbrīvībām, kā arī rekomendāciju izstrādē likumdevējam nacionālo un starptautisko tiesību harmonizēšanā.

Tiesību doktrīnas izmantošana piešķir Konstitucionālās tiesas tiesiskajām pozīcijām zinātnisku pamatojumu, tādējādi paaugstinot šo pozīciju ietekmi uz reālajām sociālajām attiecībām.

Visa iepriekš minētā arsenāla izmantošana izslēdz tiesas rīcības brīvības pārkāpumus, kad tiesa nevis pamatotu savu pozīciju ar juridiskiem argumentiem, bet gan pieņemtu patvaļīgu lēmumu.

Konstitucionālās tiesas interpretācijas virzība uz konstitucionālo normu iedzīvināšanu, kā arī praktisku ieviešanu sabiedrības dzīvē un konkrētās tiesiskajās attiecībās ar lielu subjektu skaitu, ir faktori, kas noteic nepieciešamību noturēt interpretācijas aktivitāti varas dalīšanas robežās, ņemot vērā tiesas pilnvaru saturisko specifiku.

Jāpiebilst, ka nacionālo konstitucionālo tiesu atteikšanos no tiesu aktīvisma, lai izvairītos no konfliktiem ar likumdevēju un politisko sistēmu kopumā, zinātniskajā literatūrā vērtē kā vienu no raksturīgākajām tendencēm mūsdienu Eiropas tiesu sistēmā. Konstitucionālā tiesa izvairās no savu nolēmumu politizācijas, tostarp arī no politiski orientētas argumentācijas savu pozīciju un secinājumu pamatošanā, kā arī no politikas terminoloģijas izmantošanas savos nolēmumos. Tomēr, tā kā Konstitūcija ir politiski juridisks dokuments, nevar noliegt, ka tās normu interpretācijā vienmēr ir arī zināma politiska komponente (ar mērķi konstitucionalizēt sociālās attiecības) un ka šī interpretācija var ietekmēt citu institūciju un amatpersonu darbību.

Analizējot Konstitucionālās tiesas praksi, vienmēr var saskatīt interpretēšanas aktivitātes saturiskās robežas. Būtiska aktivitātes daļa izpaužas to Konstitūcijas normu interpretācijā, kurās nostiprinātas cilvēktiesības un pamatbrīvības, paturot prātā mērķi tās īstenot iespējami pilnīgāk. Cilvēktiesību

un pamatbrīvību izpratne tiek attīstīta un precizēta saskaņā ar sabiedrības attīstību un starptautisko standartu prasībām. Savukārt pašierobežošanas Tiesa izrāda lietās, kurās jāpiemēro Konstitūcijas normas par valsts varas institūciju statusu. Šādos gadījumos Tiesa atturas no paplašinātas vai, gluži otrādi, sašaurinātas interpretācijas.

Citi tiesību jomas subjekti Konstitucionālās tiesas īstenoto interpretēšanas aktivitāti vislabvēlīgāk uztver gadījumos, kas saistīti ar normatīvo aktu robiem vai normu kolīzijām, kam ir konstitucionāla nozīme. Šādu robu un kolīziju pastāvēšana var novest līdz personu tiesību aizskārumiem vai tiesību īstenošanas neiespējamībai, kā arī citu konstitucionālo prasību neizpildei.

Tomēr hierarhiski zemāku normatīvo aktu normu interpretācijā Tiesa izrāda pašierobežošanas, nepieļaujot likumdevēja tieši izteiktas gribas sagrozīšanu. Normatīvajā regulējumā atrodot kļūdas vai nepilnības, Tiesa pieņem, ka šos trūkumus var labot tikai pats normas izdevējs un tos nevar koriģēt Tiesa vai normas piemērotājs interpretācijas ceļā. Šādos gadījumos Tiesa formulē tiesiskās pozīcijas, kurās ietver likumdevējam vai citam normatīvo aktu izdošanas subjektam adresētas rekomendācijas attiecībā uz pienācīgu noteiktā jautājuma regulēšanu.

Tādējādi Konstitucionālās tiesas interpretācija lielākoties izveido juridiskas konstrukcijas, kuras likumdevējiem vai citam normatīvo aktu izdošanas subjektam kalpo gan kā tiesiskā regulējuma konstitucionāli tiesiski orientieri, gan kā noteiktas robežas.

Konstitucionālās tiesas interpretēšanas aktivitāte ir atkarīga arī no tās vietas Baltkrievijas Republikas tiesu sistēmā.

Ārvalstu pieredze liecina, ka noteiktos gadījumos tiesu, tostarp starptautisko tiesu, prakse tiek raksturota kā aktīvisms, kad tā līdzinās likumdošanai. Šādos gadījumos tiek apšaubīta minētās prakses leģitimitāte. Saistībā ar Baltkrievijas Republikas iestāšanos Eirāzijas Ekonomiskajā savienībā Konstitucionālās tiesas interpretēšanas aktivitāte ir vērsta uz principiālas pieejas izstrādi attiecībā uz minētās savienības aktu, kas ietver pārnacionālas pilnvaras, un nacionālo aktu mijiedarbību.

Eirāzijas Ekonomiskās kopienas tiesas – Eirāzijas Ekonomiskās savienības tiesas priekšteces – prakse parādīja starptautisko un nacionālo tiesu dialoga svarīgumu, kā arī starptautiskās tiesas argumentācijas kvalitātes, pārliecināšanas spēka un autoritātes svarīgumu. Tāpat Konstitucionālā tiesa rūpīgi pēta Eiropas Savienības pieredzi, kas arī dzan parāda nepieciešamību nodrošināt līdzsvaru pārnacionālu un starptautisku tiesu institūciju darbībā.

Veidojot līdzsvaru, kas nodrošina starptautisko un nacionālo tiesību līdzāspastāvēšanu, kā arī veidojot institucionālas struktūras, var būtiski palīdzēt Konstitucionālās tiesas un Eirāzijas Ekonomiskās savienības

tiesas interpretēšanas aktivitāte, kas īstenota normatīvajos aktos noteiktās kompetences robežās.

Tādējādi konstitucionālās kontroles institūciju lomas stiprināšana romāņu ģermāņu tiesību sistēmā prasa vienotu pieeju izstrādi, nosakot interpretēšanas aktivitātes pamatu un robežas. Tas veicinās tiesisko attiecību sakārtotību un to funkcionēšanas tiesisko stabilitāti kā svarīgāko konstitucionālā tiesiskuma priekšnoteikumu mūsu valstīs.

Savas uzstāšanās noslēgumā es vēlētos izteikt pateicību Latvijas Republikas Satversmes tiesai un tās priekšsēdētājam par tik sirsnīgu uzņemšanu. Es ceru, ka Baltkrievijas Republikas Konstitucionālās tiesas un Satversmes tiesas attiecības attīstīsies sekmīgas sadarbības, pieredzes, ideju un prakses efektīvas apmaiņas garā. Turklāt, kā pierāda šī augstā līmeņa konference, mūsu problēmas ir līdzīgas un mēs varam meklēt tām efektīvus risinājumus kopīgi.

Paldies par uzmanību!

Arevika Petrosjana
(*Arevik Petrosyan*),
Armēnijas Republikas
Konstitucionālās tiesas locekle,
Tiesību zinātņu kandidāte, docente

Armēnijas Republikas Konstitucionālās tiesas aktīvisms konstitucionālo reformu kontekstā

Augsti godātais Satversmes tiesas priekšsēdētāj!

Godātie kolēģi!

Dāmas un kungi!

Ļaujiet Armēnijas Republikas Konstitucionālās tiesas vārdā sveikt Jūs Latvijas Republikas Satversmes tiesas divdesmit gadu jubilejā. Visam Satversmes tiesas kolektīvam novēlu stipru veselību un panākumus konstitucionālās tiesvedības misijas efektīvā īstenošanā. Tāpat pateicos par uzaicinājumu piedalīties konferencē, kā arī par visaugstākā līmeņa uzņemšanu.

Diskusijām izvēlēta aktuāla tēma. Savā runā es vēlētos atspoguļot Armēnijas realitāti Konstitucionālās tiesas aktīvisma un tā attīstības jomā.

Vispirms pievērsīšos vispārīgiem novērojumiem.

Konstitucionālās tiesas aktīvisms ir svarīga un neatņemama izpausme, kura ir vērsta uz konstitucionālās tiesvedības pamatfunkciju efektīvu īstenošanu.

Ir skaidrs, ka Konstitucionālās tiesas aktīvismam nepieciešamas noteiktas robežas, lai izvairītos no interešu sadursmēm ar citām tiesu sistēmas institūcijām un citām valsts varas institūcijām un lai tiesas rīcība būtu mērķtiecīga un objektīva.

Mūsaprāt, Konstitucionālās tiesas aktīvisma robežas citstarp nosaka šādi faktori:

- Konstitucionālās tiesas pilnvaru raksturs un konstitucionālās kontroles objektu loks;
- pieteikuma iesniedzēju loks;
- konstitucionālās tiesvedības īpatnības;

- Konstitucionālās tiesas nolēmumu tiesiskās sekas.

Konstitucionālās tiesas aktīvismu, protams, tieši noteic arī Konstitucionālās tiesas neatkarība.¹

Vienlaikus, mūsaprāt, Konstitucionālās tiesas aktīvismā vislielākā nozīme ir Konstitucionālās tiesas tiesnešu bagātajai profesionālajai pieredzei, kā arī viņu gribai, principālītai un konsekvencei konstitucionālās tiesvedības misijas efektīvā īstenošanā.

Armēnijas Republikā Konstitucionālās tiesas pilnvaras noteic Armēnijas Republikas Konstitūcija (100. pants). Attiecībā uz konstitucionālās kontroles objektu loku citstarp jānorāda, ka šajā lokā nav iekļauti visu konstitucionālo institūciju akti, kā arī to strīdu risināšana, kuri rodas, konstitucionālajām institūcijām īstenojot savas pilnvaras. Vienlaikus jāpiebilst, ka individuālās konstitucionālās sūdzības institūts Armēnijas Republikā ir ierobežots.

Tāpat Konstitūcija izsmeloši nosaka subjektus, kuriem ir tiesības vērsties Konstitucionālajā tiesā (101. pants). Konstitūcija paredz, ka Konstitucionālajai tiesai nav tiesību skatīt lietas pēc savas iniciatīvas. Konstitucionālā tiesa izskata lietas, pamatojoties vienīgi uz tāda subjekta pieteikumu, kurš ir tiesīgs vērsties Konstitucionālajā tiesā, un taisa nolēmumu par tādu priekšmetu, kāds ir norādīts pieteikumā.

Konstitucionālajai tiesai saskaņā ar likumu “Par Konstitucionālo tiesu” citstarp ir šādas pilnvaras:

- noskaidrot visus lietas apstākļus patstāvīgi (*ex officio*), neaprobežojoties ar lietas dalībnieku lūgumiem, ierosinājumiem, iesniegtajiem pierādījumiem un citiem lietas materiāliem;
- pieprasīt materiālus no valsts un pašvaldību institūcijām, to amatpersonām, kā arī fiziskajām un juridiskajām personām;
- vērtējot tiesību akta konstitucionalitāti, vērtēt arī normu piemērošanas praksi;
- vērtējot normatīvā akta konstitucionalitāti, vērtēt arī tādas šī akta normas, kuras nav apstrīdētas, bet kuras ir sistēmiski saistītas ar apstrīdētajām normām. Secinot, ka minētās normas neatbilst Konstitūcijai, tās var tikt atzītas par spēkā neesošām;
- attiecināt nolēmumu, ar kuru norma atzīta par daļēji vai pilnībā neatbilstošu Konstitūcijai un spēkā neesošu, uz tiesiskajām attiecībām, kuras iesāktas

¹ Minētie jautājumi un ar tiem saistītās problēmas tiek vispusīgi apspriestas zinātniski praktiskajā, starptautiskajā skatījumā, tostarp Erevānas konferencēs, kuras organizē Armēnijas Republikas Konstitucionālā tiesa, Eiropas Padomes Venēcijas komisija un Jaunās demokrātijas valstu konstitucionālās uzraudzības institūciju konfederācija. Šo konferenču materiāli ir atrodami Starptautiskajā Almanahā (skat.: www.concourt.am).

pirms nolēmuma taisīšanas, ja pretējā gadījumā sabiedrībai vai valstij var iestāties smagas sekas;

- ja tiesa atzīst, ka nolēmums par apstrīdētā normatīvā akta vai normas atzīšanu par neatbilstošu Konstitūcijai un spēkā neesošu neizbēgami radīs sabiedrībai un valstij tādas smagas sekas, kas apdraud tiesisko drošību, Konstitucionālajai tiesai ir tiesības, atzīstot šo aktu par neatbilstošu Konstitūcijai, uz laiku atlikt tā spēka zaudēšanas brīdi. Šajā laikā ir gan iespējams, gan nepieciešams veikt pasākumus, kas vērsti uz negatīvo seku novēršanu.

Jāpiebilst, ka Konstitucionālā tiesa aktīvi īsteno savas pilnvaras – par to ir pieejami apjomīgi statistikas dati. Turklāt Konstitucionālajā tiesā ir nostiprinājusies prakse, ka gadījumos, kad tiek vērtēta normatīvo aktu konstitucionalitāte, tiek saņemti tiesu sistēmas un advokātu palātas viedokļi.

Kā jau minēts, Konstitucionālās tiesas aktīvisma robežas citstarp ir atkarīgas no Konstitucionālās tiesas nolēmumu tiesiskajām sekām. Mēs pilnībā piekrītam tai doktrinālajai pieejai, kas postulē Konstitucionālās tiesas nolēmumu trīskāršas tiesiskās sekas. Pirmkārt, nolēmumam ir jāgarantē ikvienas personas objektīvo tiesību aizsardzība. Otrkārt, tas aizsargā konkrētās personas subjektīvās tiesības. Treškārt, Konstitucionālās tiesas nolēmums kļūst par tiesību avotu likumdevējam un tiesību piemērotājiem un tādējādi virza tiesību attīstību. Bez Konstitucionālās tiesas nolēmumu izpētes un izpildes nav iespējams nodibināt konstitucionālistu un runāt par Konstitūcijas virsvadības nodrošināšanu.²

Savas pastāvēšanas 20 gados Armēnijas Republikas Konstitucionālā tiesa ir taisījusi 1272 nolēmumus,³ no tiem 224 attiecas uz normatīvo aktu konstitucionalitātes jautājumiem. Konstitucionālā tiesa ir vērtējusi 85 aktu konstitucionalitāti (tostarp pilnībā vērtēti 14 normatīvie akti, bet citiem aktiem vērtētas kopumā 528 normas). Tiesvedības rezultātā:

- 137 apstrīdētās normas atzītas par atbilstošām Konstitūcijai;
- 10 apstrīdētie normatīvie akti un 162 apstrīdētās normas atzītas par atbilstošām Konstitūcijai, nolēmumā atklājot un konkretizējot šo aktu un normu konstitucionāli tiesisko saturu;
- divi apstrīdētie akti un 168 apstrīdētās normas atzītas par neatbilstošām Konstitūcijai un spēkā neesošām.

² Skat. detalizēti: Арутюнян Г.Г. Гарантии исполнения постановлений Конституционного Суда (referāts, 2012. g.) (www.concourt.am).

³ Statistikas dati aktualizēti 2016. gada 25. maijā

Konstitucionālā tiesa ir izskatījusi 43 vēlēšanu strīdus. Astoņos vēlēšanu apgabalos un 40 vēlēšanu iecirkņos attiecīgo vēlēšanu komisiju lēmumi vai vēlēšanu rezultāti tika atzīti par nederīgiem.

Vērtējot starptautiskajos līgumos ietverto aptuveni 1000 saistību konstitucionalitāti, piecas starptautisko līgumu normas atzītas par neatbilstošām Konstitūcijai.

Konstitucionālā tiesa savos nolēmumos ir attīstījusi doktrinālās pieejas, kā arī izvirzījusi un secīgi izstrādājusi svarīgākās tiesiskās pozīcijas, šajā darbā izmantojot Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvenciju, citos starptautiskajos līgumos nostiprinātās atziņas, demokrātijas attīstības starptautisko pieredzi un Eiropas Cilvēktiesību tiesas praksi, apzinot normatīvi tiesiskās bāzes izveides un attīstības nepieciešamību, kā arī izvērtējot tiesību piemērošanas praksi. Armēnijas Republikas Konstitucionālās tiesas prakse kalpojusi par pamatu sistēmiskām un institucionālām izmaiņām normatīvajā regulējumā.⁴ Tāpat piezīmēsim, ka minētās tiesību pozīcijas kalpojušas par pamatu konstitucionālajām izmaiņām Armēnijas Republikā.

Šīs tēmas kontekstā jāpiebilst, ka Konstitucionālā tiesa aktīvi izmanto likuma normu, kas paredz, gadam beidzoties, mēneša laikā publicēt ziņojumu par savu nolēmumu izpildi. Šo ziņojumu analīze parāda, ka jau sākotnēji tie nebija tikai informatīvi un statistiski secinājumi. Ar šo ziņojumu palīdzību Konstitucionālā tiesa ne tikai veic konstitucionālā tiesiskuma problēmu analīzi konkrētajā gadā, bet arī piedāvā kompetentajām institūcijām un amatpersonām šo problēmu iespējamus risinājumus.

Apkopojot minēto, varam secināt, ka esošo konstitucionāli tiesisko iespēju robežās Konstitucionālās tiesas aktīvisms ir reāls. Vienlaikus jāpiezīmē, ka efektīvs Konstitucionālās tiesas aktīvisms, mūsdiā, ir atkarīgs no daudziem faktoriem, tostarp:

- Konstitucionālās tiesas galveno funkciju precīza un pilnvērtīga konstitucionāli tiesiskā regulējuma, kas nepieciešams tiesas pilnvaru īstenošanai;
- pamatotas un pilnvērtīgas konstitucionālās kontroles objektu atlases;
- optimāla konstitucionālās tiesvedības subjektu loka;
- Konstitucionālās tiesas neatkarības funkcionālo, institucionālo, materiālo un sociālo garantiju pilnvērtīga konstitucionāli tiesiskā nostiprinājuma.

⁴ Vienlaikus jāpiezīmē, ka mūsu valstī pastāv vēl daudzas tiesiskajā un konstitucionālajā kultūrā balstītas problēmas, kas saistītas ar Konstitucionālās tiesas nolēmumu tiesisko seku pilnvērtīgu īstenošanu. Šīs problēmas citstarp saistītas ar Konstitucionālās tiesas judikatūras kā tiesību avota izmantošanu un Konstitucionālās tiesas nolēmumu īstenošanu uz jaunatklātu apstākļu pamata. Konstitucionālā tiesa savos nolēmumos un ikgadējos ziņojumos par to izpildi ir daudzkārt pievērsusi uzmanību šīm problēmām.

Šo faktoru nodrošināšanas jomā mūsu valstī joprojām ir problēmas, uz kuru risināšanu bija vērsti arī konstitucionālo reformu process un tā rezultātā 2015. gada 6. decembrī notikušais referendums. Referendumā tika apstiprināti Konstitūcijas grozījumi.⁵

Tādējādi Konstitucionālās tiesas pamatfunkcija – Konstitūcijas virsvadības nodrošināšana – ir skaidri nostiprināta konstitucionālā līmenī. Līdz minēto Konstitūcijas grozījumu pieņemšanai šī funkcija bija nostiprināta tikai likumā “Par Konstitucionālo tiesu”.

Ir mainījusies Konstitucionālās tiesas sastāva veidošanas kārtība. Iepriekšējais regulējums paredzēja, ka Konstitucionālās tiesas sastāvu izveido Republikas prezidents un Nacionālā Sapulce. Toties Konstitūcijas grozījumi paredz, ka Konstitucionālās tiesas tiesnešus ievēl Nacionālā Sapulce ar vismaz trim piektdaļām balsu no kopējā deputātu skaita, turklāt trīs tiesnešus ievēl pēc Republikas prezidenta priekšlikuma, trīs – pēc valdības priekšlikuma un vēl trīs – pēc tiesnešu kopsapulces priekšlikuma. Šīs izmaiņas ieviestas tādēļ, lai parlamentārā valstī ar primāro mandātu apveltītās pārstāvības institūcijas lēmums piešķirtu Konstitucionālās tiesas tiesnešu ievēlēšanai augstu leģitimitāti. Liela uzmanība pievērsta tam, lai Konstitucionālās tiesas sastāvu veidotu pieredzējuši un autoritatīvi juristi, ir paaugstināts vecuma un profesionālās pieredzes cenzs. Līdzsvarots Konstitucionālās tiesas sastāvs, tiesnešu augstāka profesionālā pieredze un plurālisms – tas viss, protams, veido aktīvas un efektīvas darbības garantijas.

Konstitūcijas grozījumi ierobežoja Konstitucionālās tiesas tiesneša pilnvaru laiku uz 12 gadiem bez atkārtotas ievēlēšanas iespējām. Šīs izmaiņas ir vērstas uz Konstitucionālās tiesas tiesnešu neatkarības nostiprināšanu, turklāt tas sniedz paaudžu nomaiņas un ideoloģijas izmaiņu iespējas. Savukārt vispārējās jurisdikcijas tiesnešiem tiek radītas karjeras iespējas, kas veicina veselīgu konkurenci tiesnešu vidū.

Saskaņā ar grozījumiem Konstitucionālās tiesas priekšsēdētāju un priekšsēdētāja vietnieku ievēl tiesneši uz sešiem gadiem bez atkārtotas ievēlēšanas iespējām. Tas dod iespēju ieņemt šos amatus dažādiem tiesnešiem un novērš iespējamo virskundzību pār citiem tiesnešiem. Pilnvaru termiņa ierobežojums kalpo kā papildu stimulš citiem tiesnešiem, tādējādi veicinot viņu aktīvu un efektīvu darbību.

Un vēl viens principiāls jaunums. Par svarīgu soli tiesnešu neatkarības nodrošināšanā ir kļuvusi Konstitucionālās tiesas pilnvaru izbeigšanas procedūras

⁵ Jāpiebilst, ka 2015. gada Konstitūcijas grozījumi, kas attiecas uz Konstitucionālo tiesu, stāsies spēkā dienā, kad stāsies amatā jaunais Armēnijas Republikas prezidents. Līdz minētajam brīdim spēkā ir Konstitūcijas normas, kas grozītas 2005. gadā.

pārskatīšana. Saskaņā ar Konstitūcijas grozījumiem šī jautājuma izlemšana ir nodota Konstitucionālajai tiesai. Līdz grozījumu pieņemšanai minētais jautājums bija jāizlemj tam subjektam, kas izvirzījis attiecīgo Konstitucionālās tiesas locekli.

Būtiski mainītas arī Konstitucionālās tiesas pilnvaras, paplašinot konstitucionālās uzraudzības objektu loku. Piemēram, Konstitucionālajai tiesai pirmoreiz ir piešķirtas pilnvaras izšķirt strīdus, kas rodas starp konstitucionālajām institūcijām saistībā ar to pilnvaru īstenošanu. Tas rada iespēju tiesiskā ceļā atrisināt strīdus, kas rodas starp Nacionālo Sapulci, valdību, Republikas prezidentu, pašvaldībām un Augstāko tieslietu padomi (tā ir jauna neatkarīga valsts institūcija, kas nodrošina tiesu un tiesnešu neatkarību).

Konstitucionālajai tiesai ir piešķirtas pilnvaras noteiktā kārtībā vērtēt Konstitūcijas grozījumu projekta konstitucionalitāti, kā arī referendumam nodoto tiesību aktu konstitucionalitāti pirms to pieņemšanas. Tāpat nostiprināta vēl viena iepriekšējās kontroles īstenošanas garantija: Konstitucionālajai tiesai ir tiesības noteiktā kārtībā vērtēt Nacionālās Sapulces pieņemtā likuma konstitucionalitāti, pirms to paraksta Republikas prezidents.

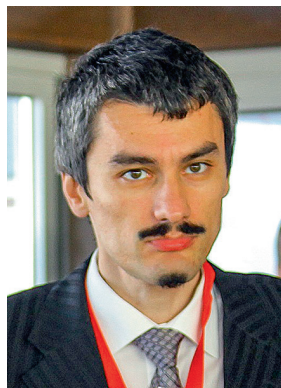
Konstitucionālās sūdzības jomā ir likvidēta īpatnējā situācija, ka Konstitucionālā tiesa bija tiesīga vērtēt tikai likumu konstitucionalitāti. Saskaņā ar jauno regulējumu Konstitucionālajai tiesai ir pilnvaras noteiktā kārtībā pārbaudīt jebkura normatīvā akta konstitucionalitāti, ja tas aizskar cilvēka pamattiesības un brīvības. Turklāt konstitucionālā regulējuma līmenī ir pacelta norma, kas paredz, ka šādos gadījumos Konstitucionālajai tiesai ir jāņem vērā arī šo normu piemērošanas praksē nostiprinātā interpretācija. Šie grozījumi, protams, krietni paplašināja konstitucionālās sūdzības institūta robežas.

Minētās konstitucionālā regulējuma izmaiņas, mūsaprāt, rada pamatu Konstitucionālās tiesas aktīvisma efektīvām izpausmēm. Šīs izmaiņas bija kļuvušas par nepieciešamu un neatliekamu soli. Tomēr svarīga loma ir arī šī regulējuma ieviešanai likumos un dzīvē. Viss vēl ir priekšā. Tādējādi varam pārliecinoši secināt, ka Konstitucionālās tiesas aktīvisms patiešām kalpo Konstitūcijas virsvadības efektīvai nodrošināšanai, varas konstitucionālā līdzsvara un varas dalīšanas ievērošanai, kā arī Konstitūcijā nostiprināto cilvēka tiesību un brīvību aizsardzībai.

Vēlu veiksmi konferences darbā un pateicos par uzmanību.

Valentins Zoltans Puskas
(*Valentin Zoltán Puskás*)
Rumānijas Konstitucionālās
tiesas tiesnesis

Karoli Benke
(*Károly Benke*)
Rumānijas Konstitucionālās tiesas
tiesneša vecākais palīgs

Tiesu aktīvisma regulējošā loma. Rumānijas Konstitucionālās tiesas pieredze – pastāvīgā attīstība

Kopsavilkums

Šā referāta mērķis ir izklāstīt Rumānijas Konstitucionālās tiesas pieredzi tiesu aktīvisma aspektā un aizstāvēt tā nepieciešamību, īstenojot konstitūcijas virsvadības principu. Izvēlētie un analizētie nolēmumi fokusējas uz Konstitucionālās tiesas attiecībām ar likumdevēju un tiesu varu. Konstitucionālā tiesa regulē šo attiecību aktivitāti ar Konstitūcijas interpretācijas palīdzību. Konstitūcijas normatīvais saturs ir jāpaplašina un jāstiprina, ietverot tajā noteiktas no starptautiskajiem cilvēktiesību aizsardzības dokumentiem izrietošas saistības, ciktāl tas neskar nacionālo konstitucionālo identitāti. Vienlaikus atzīmēsim, ka pastāv stingri novilkta robeža starp tiesu aktīvismu un citu valsts institūciju kompetences pārkāpumu.

*

Konstitucionālās tiesas darbības sākumā var būt raksturīgas grūtības ar tās institucionālo leģitimitāciju. Tomēr sava pienesuma apliecināšana ir laika jautājums, ja tiesai ir aktīva pieeja attiecībā uz savu lomu – nodrošināt konstitūcijas virsvadības principu. Protams, šim nolūkam tiesai jābūt apveltītai

ar pilnvarām, kas nodrošina šīs lomas pienācīgu izpildi (ārējie nosacījumi tiesas darbībai, kas nav saistīti ar tiesas rīcību), bet tiesai šīs pilnvaras strikti jāīsteno (iekšējais aspekts, kas saistīts ar tiesas un tās locekļu rīcību). Šādā kontekstā, lai saprastu, vai konstitucionālā tiesa sekmē tiesu aktīvismu vai pašierobežošanos, mēs esam definējuši divus konceptus, kas Rumānijas tiesību filozofijā ir diezgan jauni. Iepriekšējos pētījumos mēs tos izmantojām un attīstījām, analizējot konstitucionālās tiesas un tiesu varas attiecības,¹ uzsverot, ka konstitucionālajai tiesai ir jānodrošina, lai tiesas rīkojas atbilstoši konstitūcijas prasībām, kamēr konstitūcijas juridiskās interpretācijas monopols pieder konstitucionālajai tiesai. Ciktāl tas skar konstitucionālās tiesas lomu, ir skaidrs, ka šos divus konceptus var vienlīdz attiecināt arī uz parlamentu vai valdību. Taču šā dialoga intensitāte, no vienas puses, būtiski atkarīga no konstitucionālās tiesas pozīcijas, lomas, pilnvarām, nolēmumu iedarbības un institucionālās leģitimitātes, proti, kritērijiem, kurus mēs nosaucām par objektīviem, un, no otras puses, – no konstitucionālās tiesas sastāva, kā arī politiskajiem, ekonomiskajiem un sociālajiem apstākļiem konkrētajā laikā jeb kritērijiem, kurus mēs nosaucām par subjektīviem. Varētu šķist, ka tiesu aktīvismam nav vietas un jāīsteno vienīgi parasta konstitucionālā kontrole – uzdevums, kas raksturīgs katrai konstitucionālajai tiesai. Šāds apgalvojums būtu patiess, ja pastāvētu abstrakts ceļš, kā risināt šo jautājumu. Taču īstenību nevar aptvert ar abstraktiem jēdzieniem, tāpēc minētās kompetences normālu īstenošanu zināmos apstākļos var uzskatīt par tiesu aktīvismu. Ja novērojamas (a) konstitucionālās tiesas prakses izmaiņas zināmā virzienā, (b) konstitucionāla cīņa ar citiem valsts varas atzariem par to ilgstošas administratīvās vai tiesu prakses maiņu vai (c) konstitūcijas paplašināta interpretācija, mēs varam pieņemt, ka pastāv augsts konstitucionālās iesaistīšanās līmenis, mēģinot sekmēt sabiedrības politisko un tiesisko evolūciju nākotnē. Un tas ir tiesu aktīvisms.

Lai analizētu Rumānijas pieredzi, jāpatur prātā, ka mūsu institucionālajā ainavā Konstitucionālā tiesa ir samērā jauna institūcija,² jo tā nodibināta saskaņā

¹ Puskás V. Z., Benke K. - *Implications of the decisions of the Constitutional Court on the activity of the High Court of Cassation and Justice and of the Superior Council of Magistracy* // Constitutional Court Bulletin no.2/2014, p.7-32.

² Gatavojot Konstitūcijas projektu, bija arī viedokļi, ka jāpārņem amerikāņu likumu konstitucionalitātes kontroles modelis, jo tādas institūcijas izveide, kas varētu kontrolēt visus trīs varas atzarus, tika uzskatīta par pārmērību. Turklāt pastāvēja veidoklis, ka likumu konstitucionalitātes pārbaudei vajadzētu būt vienīgi Augstākās tiesas kompetencē, bet *a priori* kontrole būtu jāveic abu Parlamenta palātu komitejai. Detalizētāk sk.: I. Vida – *Bătălia pentru Curtea Constituțională* (Cīņa par konstitucionālo tiesu) // *Despre Constituție și Constituționalism – Liber Amicorum Ioan Muraru* (Par konstitūciju un konstitucionālismu – Liber Amicorum Ioan Muraru), Hamangiu Publishing House, Bucharest, 2006, pp. 235-248. Īpaši sk. 244. un 246. lpp.

ar 1991. gadā pieņemto Konstitūciju.³ Turklāt to, kas šobrīd ir konstitucionālās tiesas vissvarīgākā un īpašā kompetence – likumu konstitucionālā kontrole –, agrāk īstenoja vispārējās jurisdikcijas tiesas. Tā tas bija gan komunistiskā režīma sākumā (no 1911. līdz 1945. gadam), gan pēc 1989. gada revolūcijas, kad Augstākās tiesas plēnums četros 1991. gada 14. janvāra spriedumos (tātad pirms Konstitūcijas pieņemšanas) atzina, ka tam vienīgajam ir tiesības lemt par likumu konstitucionalitāti pēc Rumānijas ģenerālprokurora pieteikuma.⁴ Pēc Konstitūcijas pieņemšanas 1991. gadā Augstākās tiesas plēnums zaudēja praksē iedibinātās pilnvaras pārbaudīt likumu konstitucionalitāti un tās tika nodotas Konstitucionālajai tiesai.

Turpinājumā mēs īsi aprakstīsim: (1) to, kā Rumānijas Konstitucionālā tiesa pasargāja un nostiprināja savas pilnvaras pēc Valdības un Parlamenta mēģinājumiem tās ierobežot; (2) to, kā Konstitucionālā tiesa stiprināja savu pozīciju attiecībā uz tiesu varu; un (3) tiesas pieeju attiecībā uz Konstitūcijas interpretāciju, ņemot vērā Rumānijai saistošo starptautisko līgumu un Eiropas Savienības normatīvo aktu prasības. Tādējādi ir trīs veidu situācijas, kuras jāanalizē, runājot par Konstitucionālās tiesas aktīvismu:

- 1) Konstitucionālās tiesas aktīvisms noved pie likumdevēja *ex post* reakcijas nolūkā ierobežot tās pilnvaras;
- 2) Konstitucionālās tiesas aktīvisms paplašina konstitucionālās kontroles jomu, aptverot arī normu interpretāciju ar mērķi nodrošināt tiesību normu interpretācijas un piemērošanas vienveidību, kā arī judikatūras konsolidēšanu;
- 3) Konstitucionālās tiesas aktīvisms zināmos apstākļos konstitucionalizē saistības, kas izriet no starptautiskajiem līgumiem par cilvēktiesībām vai no Eiropas Savienības tiesībām, tiem kļūstot par atsaukšanās vai interpretācijas standartu, kas tiek ielasīts Konstitūcijā.

³ Sk. arī likumu Nr. 47/1992 “Par Konstitucionālās tiesas organizāciju un darbību” (*Law no.47/1992 on the organization and functioning of the Constitutional Court*); publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 101, 1992. gada 22. maijs; pārpublicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 187, 1997. gada 7. augusts; Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 643, 2004. gada 16. jūlijs; Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 807, 2010. gada 3. decembris.

⁴ Tiesa nolēma, ka līdzekļi, kas tiesu varai ir pieejami, lai kontrolētu likumdevēju un izpildvaru, ir administratīvās tiesvedības process un konstitucionālās tiesvedības process; konstitucionālajā tiesvedībā kompetence pieder Augstākajai tiesai pēc ģenerālprokurora pieteikuma; šajā gadījumā Augstākās tiesas plēnums atsaucās uz 1990. gada oktobra tiesas lēmumu par Lielās Nacionālās Asamblejas dekrēta Nr. 92/1950 par dažu ēku nacionalizāciju (publicēts: Oficiālais Izdevums Nr. 36, 1950. gada 20. aprīlis) neatbilstību Konstitūcijai. Pieteikums tika atzīts par nepieņemamu. Detalizētāk sk.: M. Criste – *Controlul constituționalității legilor în România – aspecte istorice și instituționale* (Rumānijas likumu konstitucionālā kontrole – vēsturiskie un institucionālie aspekti), Lumina Lex Publishing House, Bucharest, 1992, p.70-76.

1. Tiesu aktīvisms un likumdevēja reakcija

Mēs lietosim jēdzienu “likumdevējs” plašā nozīmē, ar to saprotot ne tikai Parlamentu, bet arī Valdību, kad tā darbojas kā deleģētais likumdevējs. Jāatzīmē, ka Rumānijas konstitucionālajā sistēmā Valdības kompetencē ir pieņemt likumdošanas aktus, kuriem pēc tam ir jāiziet procedūra Parlamentā, kas tos apstiprina vai noraida (Konstitūcijas 115. pants).

Konstitucionālās tiesas pilnvaras ir nostiprinātas Konstitūcijā (146. panta “a”–“k” punkts), bet Konstitūcijā ietverts arī noteikums (146. panta “l” punkts), kas noteic, ka Konstitucionālās tiesas likumā var noteikt arī citas tiesas pilnvaras. Pamatojoties uz šo konstitucionālo pamatu, Parlaments pieņēma likumu Nr. 177/2010⁵, saskaņā ar kuru Konstitucionālā tiesa vērtē arī Parlamenta Deputātu palātas rezolūciju, Senāta rezolūciju un Apvienoto palātu rezolūciju konstitucionalitāti.⁶ Pēc minētā likuma pieņemšanas 40 senatori apstrīdēja tā konstitucionalitāti Konstitucionālajā tiesā *a priori* konstitucionālās kontroles ietvaros, bet tiesa pieteikumu noraidīja.⁷ Konstitucionālās tiesas izrādītais aktīvisms, īstenojot šīs pilnvaras, pamudināja valdošo politisko partiju pārstāvjus nikni apstrīdēt šo regulējumu.⁸ Tā rezultātā vispirms Parlaments, bet pēc tam arī Valdība mēģināja šo likumu atcelt, pieņemot likumu⁹ un ārkārtas rīkojumu¹⁰. Kad šie centieni cieta neveiksmi, Parlaments centās ierobežot Konstitucionālās tiesas rīcības brīvību iepriekš minēto pilnvaru īstenošanā.¹¹

Konstitucionālā tiesa 2012. gada 9. jūlija nolēmumā Nr. 727¹² atzina, ka likuma grozījumi, ar kuriem atceltas Konstitucionālās tiesas pilnvaras izvērtēt Parlamenta Deputātu palātas rezolūciju, Senāta rezolūciju un Apvienoto palātu rezolūciju konstitucionalitāti, mazina Konstitucionālās tiesas – nozīmīgas valsts

⁵ Likums Nr. 177/2010, ar kuru grozīts un papildināts likums Nr. 47/1992 “Par Konstitucionālās tiesas organizāciju un darbību”, Civilprocesa kodekss un Kriminālprocesa kodekss; publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 672, 2012. gada 4. oktobris.

⁶ Rumānijas tiesību sistēmā šādas rezolūcijas var būt saistītas ar Parlamenta uzticības vai neuzticības balsojumiem, noteiktu augsta ranga amatpersonu iecelšanu vai atcelšanu utt.

⁷ 2010. gada 22. septembra lēmums Nr. 1106; publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 672, 2010. gada 4. oktobris.

⁸ Plašai šā jautājuma izpētei sk.: Puskas V. Z. – *Rolul Curții Constituționale în consolidarea statului de drept (Konstitucionālās tiesas loma tiesiskuma veicināšanā)* krājumā “Repere actuale din jurisprudența Curții Constituționale a României și perspective de justiție europeană” (Šā brīža etalons Rumānijas Konstitucionālās tiesas judikatūrā un Eiropas taisnīguma perspektīvas), Sitech Publishing House, Craiova, 2012.

⁹ Likums tika pieņemts 2012. gada 25. jūnijā un nekavējoties apstrīdēts Konstitucionālajā tiesā.

¹⁰ Ārkārtas rīkojums Nr. 38/2012, ar kuru grozīts likums Nr. 47/1992 “Par Konstitucionālās tiesas organizāciju un darbību”; publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 445, 2012. gada 4. jūlijs.

¹¹ Likums par Ārkārtas rīkojuma Nr. 38/2012 apstiprināšanu, pieņemts 2012. gada 18. jūlijā.

¹² Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 477, 2012. gada 12. jūlijs.

institūcijas – autoritāti. Vienlaikus tas ir tiesiskuma principa pārkāpums, kas var novest pie neparedzamiem sarežģījumiem, tiecoties pēc atbilstošas valsts politikas, kas vērsta uz tādas demokrātiskas valsts veidošanu un stiprināšanu, kurā Konstitūcija, tās virsvadības princips un likumi ir obligāti. Konstitucionālā tiesa norādīja, ka demokrātiskai, tiesiskai un sociālai valstij nevajadzētu palikt kā pamatprincipam vienīgi teorētiskā līmenī bez praktiskām izpausmēm, bet tam ir jātop iedzīvinātam un pienācīgi ievērotam gan valsts institūciju, gan pilsoņu vidū.

Tiesa arī atzīmēja, ka visu Parlamenta rezolūciju izslēgšana no konstitucionālās kontroles tvēruma nav balstīta uz tiesiskuma principu, bet, iespējams, pamatota ar nepieciešamību, kam raksturīga subjektivitāte, interpretācijas iespējas un patvaļa. Tomēr konstitucionālā tiesvedība ir balstīta uz tiesiskuma principu, nevis nepieciešamību. Tiesa uzsvēra, ka šādu pilnvaru īstenošana tai nevar būt “pārmērīgs” slogs, kā norādīts apstrīdētā likuma paskaidrojošajā ziņojumā, vai kompetence bez juridiskas nozīmes, jo tā ir leģitīmi uzdots un tādējādi nesaraucjami integrēta juridiskajā mehānismā, kura mērķis ir sekmēt varas dalīšanu un līdzsvarošānu demokrātiskā, tiesiskā un sociālā valstī. Vērtēt un lemt par Konstitucionālās tiesas aktivitāti, it īpaši izmantojot kvantitatīvus standartus, nozīmē nepareizi uztvert un ignorēt šīs tiesas fundamentālās lomas būtību.

Konstitucionālā tiesa secināja, ka Konstitūcijas 146. panta “l” punktā ietvertās normas mērķis, kā tas izriet no teksta “pilda arī citus pienākumus, kuri paredzēti Konstitucionālās tiesas likumā”, bija atļaut likumdevējam paplašināt Konstitucionālās tiesas pilnvaras. Tāpēc interpretēt šo fundamentālo normu tādējādi, ka likumdevējam ir tiesības arī Konstitucionālās tiesas kompetenci ierobežot, atcelt vai samazināt uz citu fundamentālu normu rēķina, nozīmētu iztukšot šīs normas saturu. Proti, tas nozīmētu novirzīt šo normu no mērķa stiprināt konstitucionālo demokrātiju, pēc kā tiekušies normas radītāji. Tas būtu pilnīgi nepieņemami. Tāpēc Konstitucionālās tiesas kompetence, kas paredzēta Konstitūcijas 146. panta “l” punktā, nevar tikt grozīta, ja tas faktiski noved pie šīs kompetences likvidēšanas. Tādējādi, pat ja kompetence izvērtēt Parlamenta rezolūciju konstitucionalitāti Konstitucionālajai tiesai tika piešķirta ar likumu, tas ieguva konstitucionālu raksturu saskaņā ar Konstitūcijas 146. panta “l” punktu.

Līdz ar to Konstitucionālā tiesa nolēma, ka risinājums likumdošanas ceļā izslēgt Parlamenta rezolūcijas no konstitucionālās kontroles tvēruma pārkāpj konstitucionālos principus un vērtības un tāpēc tas neatbilst Konstitūcijai.¹³

¹³ 2011. gada 17. jūnija nolēmumā Nr. 799 (publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 440, 2011. gada 23. jūnijs) un 2014. gada 14. februāra nolēmumā Nr. 80 (publicēts:

Jāpiemin, ka Konstitucionālā tiesa par neatbilstošu Konstitūcijai atzina visu likumdošanas risinājumu – ne tikai likumu, kas tika izvērtēts *a priori* konstitucionālās kontroles ietvaros un tobrīd vēl nebija stājies spēkā, bet arī Valdības ārkārtas rīkojumu, kurš tika izdots, kamēr likumu vērtēja Konstitucionālā tiesa, un kurš ietvēra tādu pašu Konstitucionālās tiesas pilnvaru ierobežojumu. Tiesas nolēmuma sekām vajadzētu būt tādām, ka Parlaments noraida Valdības ārkārtas rīkojumu. Taču tā vietā Parlaments šo rīkojumu apstiprināja.¹⁴ Tomēr Konstitucionālā tiesa *a priori* konstitucionālās kontroles ietvaros par neatbilstošu Konstitūcijai atzina arī minēto likumu par Valdības ārkārtas rīkojuma apstiprināšanu, jo tas prettiesiski ierobežoja Konstitucionālās tiesas kompetenci īstenot Parlamenta rezolūciju konstitucionālo kontroli.¹⁵

Pēc šīs konstitucionālās cīņas Konstitucionālās tiesas pilnvaras, kas tai tika piešķirtas ar likumu Nr. 177/2010, joprojām ir spēkā, un nav bijis citu mēģinājumu tās atcelt vai ierobežot likumdošanas ceļā. Varam apgalvot, ka Parlamenta rezolūciju konstitucionālā kontrole ir kļuvusi par ierastu demokrātisku izpausmi. Kopš 2012. gada septembra Konstitucionālā tiesa ir taisījusi 19 nolēmumus par Parlamenta rezolūcijām. Līdz ar to ir acīmredzami, ka Konstitūcijas dinamiska interpretācija bija galvenais pamats, kas ļāva nosargāt nemainīgu Konstitucionālās tiesas kompetenci.

Vēl šajā kontekstā pieminēšanas vērts ir 2011. gada 15. jūnija nolēmums Nr. 766.¹⁶ Ar šo nolēmumu Konstitucionālā tiesa paplašināja savu kompetenci, attiecinot to arī uz tādu normatīvo aktu konstitucionālo kontroli, kuri zaudējuši spēku, bet kuri joprojām ietekmē konkrētus tiesas procesus. Jāuzsver, ka šis nolēmums iezīmēja pagrieziena punktu Konstitucionālās tiesas praksē, jo līdz 2011. gadam tiesas nostāja bija pretēja, proti, ka tās kompetencē neietilpst spēku zaudējušu normatīvo aktu konstitucionalitātes izvērtēšana. Šī pašierobežošanās tika atstāta pagātnē, un kopš 2011. gada Konstitucionālā

Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 246, 2014. gada 7. aprīlis), kas pieņemti par diviem likumprojektiem saistībā ar grozījumiem Rumānijas Konstitūcijā (146. panta “a” punktā), Konstitucionālā tiesa norādīja, ka Konstitūcijas 146. panta “l” punkts var tikt izslēgts no Konstitūcijas vienīgi ar grozījumiem, kuri vienlaikus Konstitūcijā noteiktu Konstitucionālās tiesas pilnvaras izvērtēt Parlamenta rezolūciju konstitucionalitāti. Pretējā gadījumā, vienkārši izslēdzot no Konstitūcijas 146. panta “l” punktu, tiktu pārkāpts Konstitūcijas 152. pants “Konstitucionālās kontroles ierobežojumi”.

¹⁴ Saskaņā ar pieņemto likumu Konstitucionālās tiesas kompetencē vairs nebūtu izvērtēt ar Parlamenta iekšējo autonomiju saistītu lēmumu un Parlamenta pieņemtu individuālu *intuitu personae* lēmumu konstitucionalitāti.

¹⁵ 2012. gada 19. septembra nolēmums Nr. 738. Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 690, 2012. gada 8. oktobris.

¹⁶ Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 549, 2011. gada 3. augusts.

tiesa uzskata sevi par tiesīgu izvērtēt visu normatīvo aktu konstitucionalitāti neatkarīgi no tā, vai šie akti ir spēkā vai nav.

2. Tiesu aktīvisms un tiesu vara

Gan civiltiesības, gan krimināltiesības regulējošie normatīvie akti paredz divus juridiskus institūtus, kas īsteno Konstitūcijas 126. panta trešajā daļā noteikto: “Augstākā tiesa atbilstoši savai kompetencei nodrošina, lai citās tiesās likumi tiktu interpretēti un piemēroti vienveidīgi.” Šie divi institūti ir kasācijas sūdzība un prejudiciālā nolēmuma procedūra.

Konstitucionālā tiesa savā judikatūrā ir noteikusi: “Kasācijas tiesvedībā vērtēto tiesību jautājumu risinājuma obligātums nozīmē, ka tiesnesim ir jāievēro Augstākās tiesas sniegtā vienveidīgā tiesību normu interpretācija.”¹⁷ Tāpēc Konstitucionālā tiesa 2011. gada 23. jūnija nolēmumā Nr. 854¹⁸ atzina sevi par tiesīgu apstiprināt 1968. gada Kriminālprocesa kodeksa 394. panta konstitucionalitāti interpretācijā, kas sniegta Augstākās tiesas kopsēdes nolēmumā Nr. LX/2007, izskatot Rumānijas ģenerālprokurora iesniegto kasācijas sūdzību.¹⁹ Jāpiebilst, ka Konstitucionālā tiesa, lemjot par Augstākās tiesas interpretētas tiesību normas konstitucionalitāti, vispirms pārbauda, vai šī interpretācija atbilst Konstitūcijas 126. panta trešajai daļai.²⁰ Tādējādi Konstitucionālā tiesa noskaidro, pirmkārt, vai Augstākās tiesa, interpretējot tiesību normu, nav iejaukusies likumdevēja kompetencē, un, otrkārt, vai konkrētā veidā interpretētā norma ir konstitucionāla, proti, vai tā atbilst Konstitūcijai.²¹

¹⁷ Sk. arī 2011. gada 18. janvāra nolēmumu Nr. 8. Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 186, 2011. gada 17. marts.

¹⁸ Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 672, 2011. gada 21. septembris.

¹⁹ Ar 2011. gada 23. jūnija nolēmumu Nr. 854 Konstitucionālā tiesa atzina, ka tā nevar vērtēt Augstākās tiesas nolēmumu kā aktu, bet var vērtēt primāro normatīvo aktu un tā interpretāciju Augstākās tiesas nolēmumā, tādējādi norādot, ka tā atgriežas pie prakses, kas tika iedibināta ar 2003. gada 4. novembra nolēmumu Nr. 409 (publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 848, 2003. gada 27. novembris). Konstitucionālā tiesa turpināja to, ko bija iesākusi ar 2011. gada 18. janvāra nolēmumu Nr. 8 (publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 186, 2011. gada 17. marts), ar kuru tā izvērtēja likuma Nr. 33/1994 35. panta konstitucionalitāti saistībā ar obligāto iztulkojumu, kas tika sniegts Augstākās tiesas kopsēdes nolēmumā Nr. 53/2007. Nosaukumā un rezolutīvajā daļā tas gan netika minēts, bet analizēts secinājumu daļā.

²⁰ Sk. 2014. gada 17. jūnija nolēmumu Nr. 349. Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 582, 2014. gada 4. augusts.

²¹ 2011. gada 30. jūnija nolēmumā Nr. 898 (publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 706, 2011. gada 6. oktobris) Konstitucionālā tiesa atzina, ka Augstākās tiesas 2011. gada 4. aprīļa nolēmums Nr. 3, kas attiecās uz skolotāju algām, “ir tālu no likumdevēja varas kompetences pārkāpšanas, jo ar to pareizi piemēroti Konstitucionālās tiesas nolēmumi, kuros vērtēti ar skolotāju algām saistīti jautājumi”.

Konstitucionālā tiesa 2011. gada 23. jūnija nolēmumā Nr. 854 atzina: “Faktu, ka kasācijas tiesvedībā taisītā nolēmumā tiesību normai ir sniegta noteikta interpretācija, nedrīkst uzskatīt par šķērslī, kas liegtu Konstitucionālajai tiesai kā Konstitūcijas virsvadības nodrošinātājai izvērtēt apstrīdēto normu Augstākās tiesas sniegtajā interpretācijā. Konstitūcija nosaka robežas, kādās likumdevējs un citas institūcijas drīkst rīkoties. Tāpēc ikvienai tiesību normu interpretācijai ir jāatbilst Konstitūcijas 1. panta piektajā daļā noteiktajam, ka Rumānijā Konstitūcijas un tās virsvadības ievērošana ir obligāta.” Tādējādi Konstitucionālā tiesa “pārbauda piemērojamo tiesību normu konstitucionalitāti tādā interpretācijā, kādu kasācijas tiesvedībā sniegusi Augstākā tiesa. Pretējs uzskats būtu pretrunā ar Konstitucionālās tiesas pastāvēšanas galveno jēgu, noliedzot tās konstitucionālo lomu un pieļaujot, ka tiesību norma var tikt piemērota neatbilstoši Konstitūcijai”.

Tādējādi Augstākās tiesas kompetencē ietilpst tiesību normu interpretācija un piemērošana Konstitūcijā noteiktajās robežās un šo kompetenci nedrīkst īstent, iejaucoties likumdevēja kompetencē vai nonākot pretrunā ar Konstitucionālās tiesas judikatūru.

Šajā kontekstā ir vērts pieminēt Augstākās tiesas kopsēdes 2010. gada 18. oktobra nolēmumu Nr. 8²², kurā tika norādīts, ka pēc Kriminālkodeksa 205.–207. panta izslēgšanas ar likumu Nr. 278/2006, kurš grozīja un papildināja Kriminālkodeksu un citus likumus, “apvairošana un neslavas celšana netiek atkārtoti inkriminēta”, lai gan Konstitucionālā tiesa iepriekš 2007. gada 18. janvāra nolēmumā Nr. 62²³ bija atzinusi, ka likums Nr. 278/2006 neatbilst Konstitūcijai un ka tas “zaudē spēku saskaņā ar Konstitūcijas 147. panta pirmo daļu, bet izslēgtās tiesību normas turpina būt spēkā”. Bija acīmredzami, ka Augstākā tiesa pārsniedza savu konstitucionālo kompetenci vienveidīgi interpretēt tiesību normas, faktiski atceļot Konstitucionālās tiesas 2007. gada 18. janvāra nolēmumu Nr. 62. Pēc tam Konstitucionālā tiesa 2013. gada 29. aprīļa nolēmumā Nr. 206²⁴ norādīja, ka Augstākās tiesas 2010. gada 18. oktobra nolēmumā Nr. 8 ietvertais “izvērtējamo tiesību jautājumu risinājums” neatbilst Konstitūcijas 1. panta trešajai, ceturtajai un piektajai daļai, 126. panta trešajai daļai, 142. panta pirmajai daļai un 147. panta pirmajai un ceturtajai daļai, kā arī ar Konstitucionālās tiesas 2007. gada 18. janvāra nolēmumu Nr. 62.

Šis pēdējais nolēmums parāda, ka netieši ar Civilprocesa kodeksa vai Kriminālprocesa kodeksa normu starpniecību persona var pat apstrīdēt

²² Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 416, 2011. gada 16. jūnijs.

²³ Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 104, 2007. gada 12. februāris.

²⁴ Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 350, 2013. gada 13. jūnijs.

kasācijas tiesvedībā taisīto Augstākās tiesas nolēmumu konstitucionalitāti.²⁵ Vēl vairāk, Konstitucionālā tiesa ar 2011. gada 17. jūnija nolēmumu Nr. 799²⁶ atzina Augstākās tiesas nolēmumu izvērtēšanu par jaunu tās kompetenci. Konstitucionālā tiesa norādīja, ka “tiesām saistošajām kasācijas tiesvedībā taisīto nolēmumu atziņām, kuru mērķis ir nodrošināt tiesību normu interpretācijas un piemērošanas vienveidību, ir jāatbilst konstitucionālajām prasībām, tāpēc ir nepieciešama šo atziņu konstitucionālā kontrole”.

Konstitucionālā tiesa arī atzinusi, ka tiesību akta saturs, kas interpretēts prejudiciālā nolēmuma procedūras ietvaros, var tikt pakļauts konstitucionālajai kontrolei tāpat kā interpretācija, kas sniegta kasācijas tiesvedībā.²⁷

Saskaņā ar neseno Konstitucionālās tiesas judikatūru konstitucionālajai kontrolei var tikt pakļauts arī tiesību akta saturs, kas atklāts pastāvīgā tiesu judikatūrā un apstiprināts pēdējās instances tiesas nolēmumos.²⁸

3. Tiesu aktīvisms, nosakot Konstitūcijas normatīvo saturu

3.1. Konstitucionālā tiesa 2015. gada 24. februāra nolēmumā Nr. 64²⁹ atzina, ka Konstitūcijas 41. panta otrajā daļā, kas nosaka tiesības uz sociālo aizsardzību darbā, uzskaitīti šo tiesību elementi, proti, darbinieku drošība un veselība, sieviešu un jauniešu darba apstākļi, minimālās darba algas noteikšanas principi, iknedēļas atpūtas laiks, apmaksāts atvaļinājums, darbs bīstamos un īpašos apstākļos, apmācība, kā arī “citi likumā noteiktie apstākļi”. Tiesa secināja, ka likumdevēja nolūks, atsaucoties uz “citiem likumā noteiktajiem apstākļiem” un tādējādi radot tiesību normatīvo ietvaru, bija atļaut šīs tiesības veidot un strukturēt dinamiskā veidā, lai pielāgotos jaunajiem ekonomiskajiem un sociālajiem apstākļiem, kas rodas sabiedrības attīstības gaitā.

Lai atklātu pamattiesību uz sociālo aizsardzību darbā saturu papildus Konstitūcijas tekstā tieši minētajiem komponentiem, Konstitucionālā tiesa

atbilstoši Konstitūcijas 11. un 20. pantam secināja, ka pilsoņu tiesības un brīvības ir jāinterpretē saskaņā ar starptautiskajiem līgumiem, kuriem Rumānija pievienojusies, kā arī likumiem, kas aizsargā pamattiesības un brīvības vismaz tādā līmenī, kāds noteikts starptautiskajos līgumos. Līdz ar to Konstitūcijā nostiprinātās tiesības un brīvības interpretējamas saskaņā ar starptautiskajiem līgumiem, kas skar sociālo aizsardzību darbā, proti, konstitucionālo regulējumu attīstošā veidā. Tādējādi Konstitucionālā tiesa, ņemot vērā pārskatītās Eiropas Sociālās hartas I daļas 21. un 29. punktu, nosprieda, ka tiesības uz sociālo aizsardzību darbā ietver arī darbinieku informēšanu un konsultēšanu, integrējot šos komponentus minēto pamattiesību normatīvajā saturā.

Ievērojot minēto, Konstitucionālā tiesa noteica, ka Konstitūcijas 41. panta otrā daļa papildus Konstitūcijā minētajiem tiesību uz sociālo aizsardzību darbā būtiskajiem komponentiem netieši pieļauj, ka ar Konstitucionālās tiesas nolēmumu starpniecību tiek konstitucionalizēti starptautiskajos līgumos noteiktie tiesību uz sociālo aizsardzību darbā pasākumi, kā arī pasākumi, kuri noteikti likumā Rumānijas starptautisko saistību dēļ vai kuri bijuši nepieciešami īpaša sociālā vai ekonomiskā rezultāta panākšanai. Līdz ar to darbinieku informēšana un konsultēšana ir tiesību uz sociālo aizsardzību darbā pasākumi ar konstitucionālu spēku un tie interpretācijas ceļā pievienojami citiem Konstitūcijas 41. panta otrajā daļā tieši minētajiem komponentiem.

Tāds pats interpretācijas ceļš atrodams 2011. gada 4. janvāra nolēmumā Nr. 2.³⁰ Šis nolēmums galvenokārt skar pie nacionālajām minoritātēm piederošu personu izglītības aspektus, piemēram, tādu izglītības vienību veidošanu, kurā visi mācību priekšmeti tiek apgūti minoritātes valodā vai kurā rumāņu valoda un literatūra tiek mācīta saskaņā ar programmu un materiāliem, kas izstrādāti konkrētai minoritātei. Pamatojoties uz Konstitūcijas 11. un 20. pantu, Konstitucionālā tiesa savā analizē izmantoja Konstitūcijas 6. panta un 32. panta trešās daļas³¹, kā arī saistīto starptautisko tiesību normu kombinēto piemērošanu un interpretāciju, plaši atsaucoties uz Deklarāciju par to personu tiesībām, kuras pieder pie nacionālajām vai etniskajām, reliģiskajām un valodas minoritātēm (pieņemta ar ANO Ģenerālās asamblejas 1992. gada 18. decembra rezolūciju

²⁵ Vairāk informācijas: Puskas V. Z., Benke K. - *Implications of the decisions of the Constitutional Court on the activity of the High Court of Cassation and Justice and of the Superior Council of Magistracy* // The Constitutional Court Bulletin, no.2/2014, p. 24.

²⁶ Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 440, 2011. gada 23. jūnijs.

²⁷ Sk. 2014. gada 6. maija nolēmumu Nr. 265 (publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 372, 2014. gada 20. maijs); 2015. gada 29. oktobra nolēmumu Nr. 717 (publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 216, 2016. gada 23. marts) vai 2016. gada 17. marta nolēmumu Nr. 152 (publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 419, 2016. gada 3. jūnijs).

²⁸ 2012. gada 13. novembra nolēmums Nr. 956 (publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 838, 2012. gada 12. decembris); 2013. gada 29. oktobra nolēmums Nr. 448 (publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 5, 2014. gada 7. janvāris) vai 2015. gada 10. decembra nolēmums Nr. 841 (publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 110, 2016. gada 12. februāris).

²⁹ Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 286, 2015. gada 28. aprīlis.

³⁰ Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 136, 2011. gada 23. februāris.

³¹ 6. pants nosaka: “(1) Valsts atzīst un garantē pie nacionālajām minoritātēm piederošām personām tiesības uz viņu etniskās, kulturālās, lingvistiskās un reliģiskās identitātes saglabāšanu, attīstību un izeiksmi. (2) Aizsardzības pasākumiem, kurus Rumānijas valsts īsteno ar mērķi saglabāt, attīstīt un izeikt pie minoritātēm piederošu personu identitāti, ir jāatbilst vienlīdzības un nediskriminācijas principam attiecībā pret citiem Rumānijas pilsoņiem.” 32. panta trešā daļa nosaka: “Pie nacionālajām minoritātēm piederošajām personām ir tiesības mācīties viņu dzimto valodu un mācīties šajā valodā. Veidu, kādā šīs tiesības tiek īstenotas, nosaka likums.

Nr. 47/135), kā arī Eiropas Padomes dokumentiem³² – Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību (ratificēta ar likumu Nr. 33/1995³³), šīs konvencijas paskaidrojošo ziņojumu un Eiropas reģionālo vai minoritāšu valodu hartu (ratificēta ar likumu Nr. 282/2007³⁴). Visi minētie starptautiskie dokumenti skar pie nacionālajām minoritātēm piederošu personu īpašo situāciju, kas prasa noteiktu rīcību no valsts puses. Tādējādi Konstitucionālā tiesa norādīja, ka visiem normatīvajiem aktiem ir jāatbilst gan konstitucionālajām, gan Rumānijai saistošo starptautisko līgumu prasībām. Tiesa secināja, ka Nacionālais Izglītības likums, ciktāl tas skar tādu izglītības vienību veidošanu, kurā visi mācību priekšmeti tiek apgūti minoritātes valodā vai kurā rumāņu valoda un literatūra tiek mācīta saskaņā ar programmu un materiāliem, kas izstrādāti konkrētai minoritātei, ievieš un attīsta minētās prasības veidā, kas nodrošina pie nacionālajām minoritātēm piederošu personu kulturālās identitātes nepārtrauktu attīstību.

3.2. Runājot par Eiropas Savienības tiesībām, Konstitucionālā tiesa 2015. gada 24. februāra nolēmumā Nr. 64 konstatēja, ka Eiropas Savienības Tiesa 2011. gada 3. marta spriedumā lietā C-235/2010 “*David Claes and others v Landsbanki Luxembourg SA*”, ņemot vērā Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 27. pantu un Padomes 1998. gada 20. jūlija direktīvu 98/59/EC par dalībvalstu tiesību aktu tuvināšanu attiecībā uz kolektīvo atļaušanu, nosprieda, ka direktīvā paredzētais informēšanas un konsultēšanas pienākums ir jāievēro, neskatoties uz to, ka uzņēmums uzsācis reorganizācijas vai likvidācijas procesu tiesā.

Attiecībā uz Eiropas Savienības tiesību piemērošanu konstitucionālajā kontrolē, Konstitucionālā tiesa atzina, ka, atsaucoties uz šādu normu, saskaņā ar Konstitūcijas 148. panta otro un ceturto daļu pastāv kumulatīvu nosacījumu kopums: no vienas puses, šai normai jābūt pietiekami skaidrai un precīzai pašai par sevi vai tās nozīmei ir jābūt Eiropas Savienības Tiesas atklātai skaidrā un precīzā veidā, bet, no otras puses, normai ir jābūt ar zināmu konstitucionālu nozīmību, lai tās normatīvais saturs būtu atbalsts brīdī, kad nacionālais likums, iespējams, pārkāpj Konstitūciju – vienīgo tiešo izziņas avotu konstitucionālās kontroles ietvaros.³⁵ Kolīziju starp nacionālajām un Eiropas Savienības tiesību normām, ja pēdējām ir konstitucionāla nozīmība, nevar atrisināt, balstoties vienīgi uz konstitucionālo principu par Eiropas Savienības tiesību piemērošanas prioritāti, bet pārlicinoties, ka pārkāpta Konstitūcijas 148. panta otrā daļa, kuras

³² Visi šie starptautiskie tiesību akti uzsver, ka pastāvīga pie nacionālajām vai etniskajām, reliģiskajām un lingvistiskajām minoritātēm piederošu personu tiesību veicināšana un īstenošana ir sabiedrības attīstības neatņemama daļa demokrātiskā valstī.

³³ Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 82, 1995. gada 4. maijs.

³⁴ Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 752, 2007. gada 6. novembris.

³⁵ Sk. arī 2011. gada 18. maija nolēmumu Nr. 688. Publicēts: Rumānijas Oficiālais Laikraksts, I daļa, Nr. 487, 2011. gada 8. jūlijs.

tekstā nepārprotami ietverta klauzula par nacionālo tiesību normu atbilstību Eiropas Savienības tiesībām un kuras pārkāpumam jābūt Konstitucionālās tiesas konstatētam. Protams, kompetence novērst kolīzijas starp nacionālajām un Eiropas Savienības tiesību normām, kam nav konstitucionālas nozīmības, pieder likumdevējam vai tiesām atkarībā no situācijas.

3.3. Konstitūcijas 20. panta pirmā daļa nosaka: “*Konstitucionālie noteikumi, kas attiecas uz pamattiesībām un brīvībām, interpretējami un piemērojami saskaņā ar Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju, paktiem un citiem līgumiem, kurus Rumānija ir noslēgusi.*” Ņemot vērā šo normu un iztulkojot Konstitūciju dinamiski, Konstitucionālā tiesa ir konstitucionalizējusi starptautisko līgumu normas. Minētajā judikatūrā uzsvērts, ka Konstitūcijā nostiprināto pamattiesību un brīvību aizsardzības līmenim jābūt vismaz tādām pašām kā Rumānijai saistošajos starptautiskajos dokumentos nodrošinātajam, jo Konstitūcijas 20. panta pirmā daļa noteic, ka starptautiskie līgumi veido Konstitūcijas saturu. Tādējādi Konstitucionālajai tiesai, analizējot un strukturējot konstitucionālās tiesības vai brīvības, jāņem vērā Rumānijai saistošie starptautiskie līgumi un tā var konstitucionalizēt atsevišķus aspektus, kas izriet no šo līgumu normām.³⁶

Vēlamies norādīt, ka Konstitucionālās tiesas 2011. gada 15. jūnija nolēmumā Nr. 766 un 2015. gada 24. februāra nolēmumā Nr. 64 ir atsaucē uz dzīvo tiesību konceptu. Atbilstoši tam pamattiesības nepastāv abstrakti un tām nav fiksēta, nemainīga satura, jo konstitucionālie koncepti ir pakļauti attīstībā esošai interpretācijai. Tādējādi Konstitucionālā tiesa ir uzsvērusi, ka pamattiesībām un brīvībām ir evolucionējoša nozīme un ka tās nav abstraktas un atrautas no tiesiskās realitātes. Tomēr šī evolucionējošā nozīme nedrīkst mazināt tiesībām nodrošināmo tiesisko aizsardzību. Tieši pretēji – tiesiskās aizsardzības līmenim ir jāpaaugstinās, nodrošinot taisnīgu līdzsvaru starp pamattiesībām, kas konkrētā laikā savstarpēji konkurē.

Eiropas Savienības normatīvos aktus konstitucionālajā kontrolē nevar izmantot tieši, taču tie satur ļoti svarīgus pamatprincipus, kas var būt jāņem vērā, veicot šādu kontroli. Normatīvu pretrunu esamība starp Eiropas Savienības un nacionālajām tiesībām automātiski nenorāda uz konstitucionalitātes problēmu. Šāda problēma pastāv vienīgi gadījumā, ja Eiropas Savienības tiesību norma acīmredzami attiecas uz konstitucionālas nozīmes jautājumu. Piemēram, Konstitucionālā tiesa 2015. gada 24. februāra nolēmumā Nr. 64 konstatēja, ka tas, vai Eiropas Savienības normatīvajā aktā skartajam jautājumam ir konstitucionāla nozīme, atkarīgs no attiecīgās konstitucionālās normas dabas.

³⁶ Par tālāko attīstību sk.: M-M. Pivniceru, Benke K. - *Constitutionalisation of the obligations under international treaties and European Union binding acts – Constitutional Court of Romania // Vienna Journal on International Constitutional Law, vol.9, no.3/2015, p.455-456.*

Turklāt Konstitucionālā tiesa norādīja, ka nepārprotami pastāv konstitucionāls noteikums attiecībā uz to, ka tiesību normām, kam ir zemāks spēks nekā Konstitūcijai, ir jāatbilst Eiropas Savienības tiesībām – protams, tādā apjomā, kas neradītu ar nacionālo konstitucionālo identitāti saistītas problēmas.

Nacionālās konstitucionālās identitātes koncepts ticis pastāvīgi akcentēts Konstitucionālās tiesas nolēmumos, un tas tiek uzvertts kā iespējams šķērslis no Eiropas Savienības tiesībām izrietošo saistību īstenošanai nacionālā līmenī. Šā koncepta saturs nav strikti un izsmeltoši atklājams, tomēr tas tiek veidots atbilstoši konstitucionālajām vērtībām, kas definē valsti un tās pastāvēšanu. Šajā ziņā ir vērts pieminēt kristīgās vērtības, kuras veido un vada Konstitūcijā nostiprināto tiesību un brīvību sistēmu,³⁷ nacionālo minoritāšu īpašo aizsardzību, kā arī *ius cogens* principus. Tādējādi nacionālā konstitucionālā identitāte ir saistīta ar cilvēces dziļākajām saknēm.

Apkopojot minēto, Rumānijas Konstitucionālās tiesas aktīvisms ir nostiprinājis tās institucionālo pozīciju ieperetim citām valsts varas institūcijām, kā arī ļāvis ar Konstitūcijas interpretācijas palīdzību īstenot saistības, kas izriet no starptautiskajiem cilvēktiesību dokumentiem vai Eiropas Savienības tiesībām. Šajā pēdējā gadījumā Konstitucionālās tiesas nolēmumus var uzskatīt par neredzamo Konstitūciju, kas izskaidro un paplašina Konstitūcijas normatīvo saturu. Protams, tiesu aktīvismam ir arī robežas. Proti, konstitucionālās tiesas nav tiesīgas uzņemties citu valsts varas atzaru kompetenci un atbildību. Tādējādi konstitucionālās tiesas nolēmumos nav vietas *ultra vires* pieejai attiecībā uz savām pilnvarām, kas nostiprinātas Konstitūcijā un likumā.

³⁷ Sk.: Puskás V. Z. – *Christian values in the Romanian Constitution* // The Constitutional Court Bulletin, No.2/2011, p.7-10.

Pēters Rosma (Peeter Roosma)^{1*}
Igaunijas Republikas Augstākās tiesas
Konstitucionālās kontroles palātas tiesnesis

Pārdomas par tiesu aktīvismu: no īpašuma tiesību reformas līdz sodu politikai

Ievads

Vairāki runātāji šajā konferencē ir apšaubījuši frāzes “tiesu aktīvisms” noderīgumu. Ir ticis jautāts, vai, ņemot vērā šī jēdziena neskaidrību un negatīvo raksturojumu, tas ir pietiekami cienīgs, lai par to diskutētu tiesneši. Tomēr, kaut arī “tiesu aktīvisms” nav ticis precīzi definēts, šķiet, ka ir aptuveni skaidrs, kas ar šo jēdzienu tiek saprasts. Tādēļ es referātā šo jēdzienu izmantošu, kaut gan darīšu to ar zināmu piesardzību.

Igaunijas Augstāko tiesu (*Riigikohus*)² var uzskatīt par aktīvu, ja ņem vērā tradicionālo standartu, ka par aktīvu tiek uzskatīta ikviena tiesa, kas atzīst par spēkā neesošu demokrātiski ievēlētu parlamenta pieņemtu likumu, proti, tiesa, kas efektīvi veic tai uzticēto konstitucionālās kontroles funkciju. Protams, fakts, ka tiesas šādi rīkojas, nav nekas jauns jau kopš “*Marbury v. Madison*”³ lietas laikiem un faktiski ir visu moderno konstitucionālo tiesu kopēja iezīme.

¹ * Es vēlētos pateikties Beritai Āvikso (*Berit Aaviksoo*), Igaunijas Augstākās tiesas Konstitucionālās kontroles palātas padomniecei, par viņas nenovērtējamo palīdzību šī referāta sagatavošanā.

² Igaunijas konstitucionālajā sistēmā konstitucionālās kontroles pilnvaras ir uzticētas Augstākajai tiesai. Augstākā tiesa izskata konstitucionālās kontroles lietas vai nu Konstitucionālās kontroles palātā, kas sastāv no Administratīvo tiesību, Krimināllietu un Civillietu palātu tiesnešiem, vai arī plenārsēdē.

³ ASV Augstākās tiesas 1803. gada 24. februāra spriedums lietā “*Marbury v. Madison*”, 5 U.S. 137 (1803).

Raksturojot tiesu aktīvismu kā lēmumu pieņemšanu par politiskiem jautājumiem, skaidrība nepieaug. Politiku var definēt kā vērtību autoritatīvu noteikšanu konkrētai sabiedrībai. *Riigikohus* tāpat kā jebkura cita pēdējās instances tiesa taisa spriedumus, kas ir autoritatīvi un normatīvi tādā izpratnē, ka tie ataino izvēli starp dažādiem vērtējumiem. Šādu izvēli nav iespējams izdarīt, izmantojot vispārpieņemtos mēru standartus.⁴

Turklāt varētu uzskatīt, ka viedokli par konkrētas tiesas vietu uz aktīvisma un pašierobežošanās skalas varētu iespaidot novērotāja skatpunkts. Tiesas lomu atšķirīgi var uztvert politiķi, juristi (tiesneši, praktizējoši juristi, tiesību zinātnieki), politikas zinātnieki, sabiedrība utt. Nav viegli izmērīt šāda veida “subjektīvo aktīvismu”. Mazā valstī, kur par šo jautājumu nav daudz zinātniskās literatūras un socioloģiskās aptaujas parasti nenoskaidro daudz vairāk par dažādu institūciju, tostarp tiesu, uzticamību, “subjektīvā aktīvisma” izvērtējums vienmēr būs zināmā mērā spekulatīvs.

Referāta turpinājumā Igaunijas Augstākās tiesas vieta uz aktīvisma un pašierobežošanās skalas tiks aplūkota no trīs skatpunktiem. Pirmkārt, tiks aplūkotas lietas, kurās Augstākā tiesa ir atlikusi sava sprieduma spēkā stāšanos, lai ļautu Igaunijas Parlamentam (*Riigikogu*) pieņemt jaunu, Konstitūcijai atbilstošu likumu; otrkārt, tiks aplūkota saikne starp tiesas aktīvismu un pašierobežošanos no vienas puses un nozīmīguma (attiecināmības) doktrīnu konkrētās normu kontroles tiesvedībā no otras puses; treškārt, tiks aplūkota likumdevēja rīcības brīvība sodu politikas jomā.

Spriedumu spēkā stāšanās atlikšana: īpašuma tiesību reforma un aptiekas

Varētu uzdot jautājumu, vai konstitucionālo tiesu var uzskatīt – it īpaši, vai tā uzskatītu likumdevējs – par aktīvu, kad tā atliek sava sprieduma spēkā stāšanos un aicina likumdevēju noregulēt kādu noteiktu jautājumu. No vienas puses, likumdevējs saglabā iespēju izdarīt pats savas izvēles, bet no otras puses, likumdevējam ne vienmēr patīk, ka tā darbākārtību noteic tiesa – it īpaši sarežģītu politisku jautājumu gadījumā. Tas tā jo sevišķi ir gadījumos, kad konstitucionālā tiesa arī ieskicē pieņemamā regulējuma principus. Igaunijas Parlaments vairākkārt ir atteicies rīkoties Augstākās tiesas noteiktajos termiņos vai saskaņā ar tās izstrādātajām “vadlīnijām”. Lietas par Īpašuma tiesību reformas likumu un Medicīnas produktu likumu ir divi šādu situāciju piemēri.

⁴ Sal.: Hodder-Williams R. Six Notions of “Political” and the United States Supreme Court. *British Journal of Political Science*. Vol. 22, Issue 1 (1992), pp. 2-3.

20. gs. deviņdesmito gadu sākumā pieņemtais īpašuma tiesību reformu regulējošais tiesiskais regulējums gadiem ilgi ietvēra normu, ka jautājumi par īpašuma tiesību atjaunošanu personām, kuras Otrā pasaules kara laikā bija pārcēlušās uz dzīvi no Igaunijas uz Vāciju, jārisina saskaņā ar starptautisku līgumu. Tā kā šāds līgums netika noslēgts, potenciālie īpašnieki, kā arī esošie īpašumu valdītāji gadiem ilgi tika atstāti neziņā: nebija skaidrs, vai īpašumi tiks atdoti to pirmskara īpašniekiem vai arī tiks pārdoti (privatizēti) šībrīža valdītājiem. Augstākajai tiesai šis jautājums bija jārisina vairākkārt. Pirmajā reizē Augstākā tiesa atzina attiecīgo Īpašuma tiesību reformas likuma normu par neatbilstošu Konstitūcijai, jo minētā norma nebija pietiekami skaidra. Tomēr tiesa izvēlējās neatzīt normu par spēkā neesošu, jo uzskatīja, ka šāds risinājums būtu saistīts ar politiska lēmuma pieņemšanu (īpašumu atdošanu dažiem pirmskara īpašniekiem) un šāds lēmums būtu jāpieņem likumdevējam, nevis tiesai.⁵ Būtu vērts norādīt, ka, gramatiski interpretējot tolaik piemērojamo Konstitucionālās kontroles tiesvedības procesa likumu, Augstākajai tiesai minētajā lietā nebija tiesību vienkārši atzīt normu par neatbilstošu konstitūcijai: tai šī norma bija jāatzīst arī par spēkā neesošu. Tiesnešu mazākums savās atsevišķajās domās patiešām aicināja atzīt attiecīgo Īpašuma tiesību reformas likuma normu par spēkā neesošu, vienlaikus atliekot sprieduma spēkā stāšanos uz vienu gadu, lai gan arī šāda iespēja Konstitucionālās kontroles tiesvedības procesa likumā nebija paredzēta. Tā kā Parlaments vairākus gadus pēc šī sprieduma likuma grozījumus nepieņēma, Augstākajai tiesai, protams, nācās atgriezties pie šī jautājuma. Kad Augstākā tiesa vairāk nekā pēc trīs gadiem vēlreiz saskārās ar minēto jautājumu, tā atzīmēja, ka tās pašas Īpašuma tiesību reformas likuma normas atkārtota atzīšana par neatbilstošu Konstitūcijai situāciju neatrisinātu. Tāpēc Augstākā tiesa atzina normu par spēkā neesošu, bet atlika sprieduma spēkā stāšanos par sešiem mēnešiem (starplaikā pieņemtais jaunais Konstitucionālās kontroles tiesvedības procesa likums tieši paredzēja šādu atlikšanas iespēju), lai ļautu likumdevējam izdarīt izvēli.⁶ Kad, neskatoties uz Parlamenta centieniem, likuma grozījumi sešu mēnešu laikā tomēr nebija stājušies spēkā (Parlamenta pieņemtajiem likuma grozījumiem Republikas Prezidents uzlika veto), Augstākā tiesa beigu beigās atrisināja strīda pamatā esošo administratīvo lietu, pamatojoties uz Īpašuma tiesību reformas likuma vispārējām normām, jo uz aizceļotajiem attiecināmais izņēmums bija zaudējis spēku.⁷

⁵ Augstākās tiesas 2002. gada 28. oktobra spriedums lietā Nr. 3-4-1-5-02. Lielākā daļa Augstākās tiesas nolēmumu konstitucionālās kontroles lietās ir pieejami angļu valodā: <http://www.riigikohus.ee/?id=823>.

⁶ Augstākās tiesas 2006. gada 12. aprīļa spriedums lietā Nr. 3-3-1-63-05.

⁷ Augstākās tiesas 2006. gada 6. decembra spriedums lietā Nr. 3-3-1-63-05.

Lieta par Medicīnas produktu likumu ir vēl viens Augstākās tiesas un Parlamenta saspēles piemērs. Pirmajā lietā Augstākā tiesa atcēla aizliegumu dibināt jaunas aptiekas blīvi apdzīvotos rajonos.⁸ Sprieduma spēkā stāšanās tika atlikta par sešiem mēnešiem, ņemot vērā vairākus apsvērumus, tostarp, ka Parlaments jau bija sācis darbu pie jauna tiesiskā regulējuma, kā arī strauju likuma izmaiņu iespējamo negatīvo ietekmi uz aptieku pakalpojumu pieejamību lauku rajonos un uz farmaceitu brīvību nodarboties ar uzņēmējdarbību. Augstākās tiesas spriedums šajā lietā lika Parlamentam rīkoties un pieņemt grozījumus Medicīnas produktu likumā. Tomēr, kā Augstākā tiesa atzina nākamajā pēc gada taisītajā spriedumā,⁹ šiem grozījumiem bija tādas pašas sekas kā normām, kuras tiesa jau bija atzinusi par spēkā neesošām. Ņemot to vērā un ievērojot, ka likumdevējam bija dots pietiekams laiks jauna regulējuma izstrādāšanai, šajā gadījumā Augstākā tiesa neatlika sprieduma spēkā stāšanos.

Minētie piemēri parāda, ka Augstākās tiesas sākotnēja pašierobežošanās – kad tiesa ļauj Parlamentam izdarīt politiskas izvēles – reizēm var novest pie nepieciešamības atkārtoti pievērsties politiski jutīgiem jautājumiem. Šāda rīcība ne vienmēr ir patīkama likumdevējam, un tās rezultātā var rasties apgalvojumi par tiesas aktīvismu.

Igaunijā Parlamenta mazākuma deputātiem nav tiesību apstrīdēt tiesību normu atbilstību Konstitūcijai Augstākajā tiesā. Ir bijuši aicinājumi – sevišķi no juristiem, nevis politiķiem – paplašināt subjektu loku, kam ir tiesības vērsties Augstākajā tiesā,¹⁰ ļaujot iesniegt pieteikumus arī Parlamenta mazākuma deputātiem. Tomēr šādi grozījumi nav tikuši pieņemti, un nešķiet, ka šobrīd ir plašs atbalsts idejai par šādu grozījumu nepieciešamību. Tomēr varētu būt interesanti apsvērt, vai tad, ja Parlamenta deputātu mazākumam būtu bijusi iespēja iesaistīties likumdevēja un konstitucionālās tiesas saspēlē, Augstākajai tiesai iepriekš aplūkotajās lietās būtu piešķirta aktīvāka loma.

Nozīmīguma (attiecināmības) doktrīna: ieslodzīto balsstiesības

Saskaņā ar nozīmīguma (attiecināmības) doktrīnu,¹¹ ko Augstākā tiesa izstrādāja savā agrīnajā praksē un attīstīja turpmākajos gados, konstitucionālās

⁸ Augstākās tiesas 2013. gada 9. decembra spriedums lietā Nr. 3-4-1-2-13.

⁹ Augstākās tiesas 2014. gada 22. decembra spriedums lietā Nr. 3-4-1-30-14.

¹⁰ Sk, piemēram: Maruste R. Ettekanne Põhiseaduse viienda aastapäeva konverentsil [referāts konferencē, kas rīkota par godu Konstitūcijas piektajai gadadienai]. *Juridica*, 1997, Nr. 9, pp. 438-440.

¹¹ Igaunijā spēkā esošajā konstitucionālās kontroles sistēmā tiesas savos spriedumos var atzīt, ka likums vai cita vispārpiemērojama tiesību norma ir pretrunā Konstitūcijai, un izlemt lietu, šo normu nepiemērojot. Šādā gadījumā tiesai ir pienākums vērsties Augstākajā tiesā, lai nepiemērotu

kontroles tiesa konkrētās normu kontroles tiesvedībā izvērtē tikai piemērojamā, t.i., nozīmīgā (attiecināmā) likuma atbilstību konstitūcijai.¹² Savukārt attiecināmība ir tikusi definēta šādi:

“Apstrīdētajai normai ir jābūt ar izšķirošu nozīmi lietas atrisinājumam [...]. Likumam ir izšķiroša nozīme, ja gadījumā, kad likums neatbilstu Konstitūcijai, tiesai būtu jāpieņem atšķirīgs spriedums no tā, kas tai būtu jāpieņem, ja likums atbilstu Konstitūcijai.”¹³

Šīs ierobežošanās būtība ir atturēt tiesu no atbilžu sniegšanas uz tādiem abstraktiem jautājumiem, kas nav attiecināmi uz konkrēto tiesas izskatāmo lietu. Tādējādi šis princips ir viens no “lietu un strīdu”¹⁴ doktrīnas variantiem.

Tomēr jēdzienu “nozīmīgs (attiecināms) likums vai norma” var izprast dažādos veidos. Kā piemēru var minēt nesenu lietu par ieslodzīto balsstiesību absolūtu atņemšanu. Proti, Augstākajā tiesā vērsās apelācijas instances administratīvā tiesa, kas bija atzinusi par neatbilstošu Konstitūcijai tiesību normu, ar kuru bija paredzēts šāds absolūts aizliegums. Pieteicēji administratīvajā lietā bija divi ieslodzītie, kas izcietā attiecīgi vairāk nekā sešu gadu brīvības atņemšanas sodu un mūža ieslodzījumu par vairāku tīšu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Konstitucionālās tiesvedības dalībnieki (ieskaitot likumdevēju, kas bija pieņēmis apstrīdēto aizliegumu) piekrita, ka aizliegums ir pretrunā Konstitūcijai. Savukārt Augstākā tiesa atsaucās uz Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru un norādīja, ka tā iztulko Igaunijas Konstitūcijas 57. pantu (tiesības balsot) tāpat, kā Strasbūras tiesa bija interpretējusi Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 1. protokola 3. pantu. Tā uzskatīja, ka aizliegums, saskaņā ar kuru neviena persona, kas izcieš brīvības atņemšanas sodu, nedrīkst balsot vēlēšanās, neatbilst Konstitūcijas 57. pantam. Tomēr, ņemot vērā lietu īpašos apstākļus, tā neuzskatīja pieteicējiem piemēroto balsošanas aizliegumu par nesamērīgu šo personu izdarīto noziedzīgo nodarījumu rakstura dēļ. Augstākās tiesas motivācija bija šāda:

likumu atzītu par spēkā neesošu vai neatbilstošu Konstitūcijai. Abstraktā likumu kontrole ir uzticēta Republikas Prezidentam (*ex ante* kontrole) un Tieslietu kancleram (*ex post* kontrole).

¹² Igaunijas Konstitucionālās kontroles tiesvedības procesa likuma 14. panta otrā daļa noteic: “Izlemjot lietu, kuras pamatā ir tiesas spriedums vai lēmums, Augstākā tiesa var atzīt par spēkā neesošu vai neatbilstošu konstitūcijai vispārpiemērojamo likumu, starptautisku līgumu vai to normu vai atteikumu izdot vispārpiemērojamo tiesību normu, kas ir attiecināma uz lietas izlemšanu.”

¹³ Augstākās tiesas 2002. gada 28. oktobra spriedums lietā Nr. 3-4-1-5-02.

¹⁴ “Lietu un strīdu” doktrīnu savā praksē ir izstrādājusi ASV Augstākā tiesa, noteicot konstitucionālās kontroles tiesvedības robežas. Doktrīnas nosaukums ir atvasināts no ASV Konstitūcijas III panta otrās daļas 1. punkta, kas noteic, ka “[t]iesu vara attiecas uz lietām, kas saistītas ar likumību un izriet no šīs Konstitūcijas [...], un visiem strīdiem[, kas aprakstīti sīkāk]” – *tulkotāja piezīme*.

“Izlemt, kādi noziedzīgi nodarījumi vai šādu nodarījumu kvalifikācija ir pietiekama, lai ierobežotu balsstiesības, pirmām kārtām ir likumdevēja kompetencē. Izskatāmā lieta ir nonākusi Augstākajā tiesā tiesas ierosinātas konstitucionālās kontroles tiesvedības rezultātā, un tādējādi šī lieta ir saistīta ar konkrētās normu kontroles tiesvedību. Saskaņā ar Konstitucionālās kontroles tiesvedības procesa likumu Augstākā tiesa par neatbilstošu Konstitūcijai atzīst tiesību aktu vai normu, kas ir attiecināma uz tiesā izskatāmo lietu. Augstākā tiesa savā judikatūrā ir atzinusi, ka konkrētās normu kontroles tiesvedības mērķis visupirms ir kalpot tiesvedības pušu interesēm un ka konkrētās normu kontroles tiesvedības ietvaros Augstākā tiesa izvērtē normu atbilstību Konstitūcijai, pamatojoties uz konkrētās lietas faktiem. Tādējādi izskatāmā lieta attiecas uz konkrēto normu kontroli un Augstākā tiesa var izvērtēt tikai to, vai attiecībā uz abiem pieteikumu iesniedzējiem likumdevējs ir samērīgi izmantojis savas Konstitūcijas 58. pantā¹⁵ paredzētās tiesības.”¹⁶

Tādējādi Augstākā tiesa atzina, ka, ņemot vērā pieteicēju izdarīto noziedzīgo nodarījumu smagumu, viņu balsstiesību ierobežojums nebija nesamērīgs un ka konkrētās normu kontroles tiesvedības ietvaros nav iespējams abstrakti izvērtēt aizlieguma atbilstību Konstitūcijai. Atzīmēšanas vērts ir fakts, ka Augstākā tiesa šajā lietā izrādīja ievērojami lielāku pašierobežošanos nekā Eiropas Cilvēktiesību tiesa līdzīgā lietā “*Hirst v. the United Kingdom (no. 2)*”.¹⁷ Strasbūras tiesa šajā lietā atzina sūdzības iesniedzēja balsstiesību pārkāpumu, neraugoties uz faktu, ka viņam bija piespriests mūža ieslodzījums par smagiem noziedzīgiem nodarījumiem. Tā uzskatīja, ka bija pareizi izvērtēt attiecīgās tiesību normas atbilstību Konvencijai neatkarīgi no tā, vai gadījumā, ja šī norma būtu izteikta citādā – Konvencijai atbilstošā – veidā, sūdzības iesniedzējam tik un tā būtu bijušas atņemtas balsstiesības. Interesanti atzīmēt, ka tiesnešu mazākums “*Hirst*” lietā savās atsevišķajās domās kritizēja faktu, ka tiesa atzina Lielbritānijas tiesību normas par neatbilstošām Konvencijai *in abstracto*, kamēr Igaunijas Augstākās tiesas spriedumam *Riigikogu* vēlēšanu likuma lietā netika pievienotas atsevišķās domas.¹⁸

Tādējādi varētu apgalvot, ka attiecināmības doktrīna ir ne tikai samērā tehnisks jēdziens, bet tā arī kalpo kā instruments, kas Augstākajai tiesai pēc

¹⁵ Konstitūcijas 58. pants ļauj Parlamentam pieņemt likumus, ar kuriem tiek ierobežotas balsstiesības personām, kas notiesātas ar brīvības atņemšanas sodu.

¹⁶ Augstākās tiesas 2015. gada 1. jūlija spriedums lietā Nr. 3-4-1-2-15.

¹⁷ ECT Lielās palātas 2005. gada 6. oktobra spriedums lietā “*Hirst v. the United Kingdom (no. 2)*”, pieteikuma Nr. 74025/01.

¹⁸ Augstākās tiesas nolēmumos netiek norādīts balsojuma rezultāts, tāpēc tas fakts vien, ka spriedumam nebija pievienotas atsevišķās domas, nedod pamatu secinājumam, ka Augstākās tiesas spriedums tika pieņemts vienbalsīgi.

saviem ieskatiem ļauj būt tik aktīvai vai ierobežotai, cik tai liekas piemēroti konkrētā lietā.

Likumdevēja rīcības brīvība: sodu politika

Augstākā tiesa 2003. gadā kā *obiter dictum* pauda savu vispārējo attieksmi par politikas veidošanu deliktajā krimināltiesisko sankciju noteikšanas jomā:

“Konstitucionālās kontroles palāta norāda, ka likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, izvēloties sodu, kas atbilst obligātajiem noziedzīga nodarījuma elementiem. Soda apmērs ir balstīts uz sabiedrībā atzītiem vērtējumiem, kuru paušana ir likumdevēja kompetencē. Turklāt šādā veidā Parlaments var veidot valsts sodu politiku un ietekmēt noziedznieku rīcību.”¹⁹

Citētajā lietā Augstākā tiesa pēc pirmās instances tiesas pieteikuma vērtēja, vai Konstitūcijai atbilst divu gadu brīvības atņemšanas minimālais sods par atkārtotu neatļautu citas personas īpašuma izmantošanu. Pirmās instances tiesa bija atzinusi, ka attiecībā uz noziedzīgo *nodarījumu* lietā nebija tādu īpašu apstākļu, kas tai ļautu piemērot mazāku sankciju nekā minimālo brīvības atņemšanas sodu, kas bija paredzēts par attiecīgā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu. Tomēr, pēc pirmās instances tiesas domām, divu gadu brīvības atņemšanas sods bija nesamērīgs apsūdzētā tiesību uz brīvību ierobežojums. Augstākā tiesa nonāca pie atšķirīga secinājuma, ņemot vērā, ka piemērojamās Kriminālkodeksa vispārējās normas tiesai ļāva ņemt vērā arī īpašus apstākļus, kas attiecās uz apsūdzētā *personu*, lai izlemtu, vai varētu tikt piespriesta sankcija, kas ir mazāka par likumā noteikto minimumu. Tā kā pirmās instances tiesa nebija noskaidrojusi attiecīgos faktus vai analizējusi šo jautājumu un tā kā Augstākā tiesa nedrīkstēja noskaidrot faktus, tā noraidīja pirmās instances tiesas pieteikumu un atteicās atzīt aplūkoto minimālo sankciju par neatbilstošu Konstitūcijai.

Pēc divpadsmit gadiem Augstākajai tiesai atkal bija jārisina jautājums par Kriminālkodeksā paredzētās minimālās sankcijas atbilstību Konstitūcijai. Lieta attiecās uz minimālo sešu gadu brīvības atņemšanas sodu, kas bija paredzēts par seksuāla rakstura darbību veikšanu ar bērnu, kas jaunāks par desmit gadiem, bez vardarbības pielietošanas. Augstākā tiesa analizēja, vai zemāko instanču tiesas bija rūpīgi izvērtējušas, vai Kriminālkodeksa vispārējās normas pieļāva piemērot sankciju, kas bija zemāka par minimālo sankciju, ko par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu paredzēja Kriminālkodekss. Šajā gadījumā Augstākā tiesa pārliecinājās, ka tiesas bija noskaidrojušas, ka attiecīgajā krimināllietā nepastāvēja šādi apstākļi – ne attiecībā uz noziedzīgo *nodarījumu*, ne arī attiecībā uz apsūdzētā *personu*. Augstākā tiesa atzina, ka tam, ka teorētiski

¹⁹ Augstākās tiesas 2003. gada 25. novembra spriedums lietā Nr. 3-4-1-9-03.

pastāvēja iespēja piespriest par minimālo sankciju zemāku sodu, nebija nozīmes attiecībā uz šīs sankcijas konstitucionalitātes izvērtējumu.

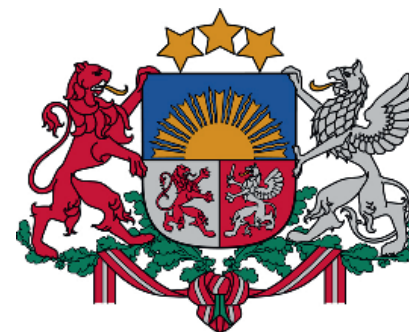
Atsaucoties uz savu agrāko praksi, Augstākā tiesa atkārtoja:

“Kriminālsodu noteikšanā kompetence pieder vienīgi likumdevējam, un, izlemjot, kāds sods atbilst kādam noziedzīgam nodarījumam (noteicot piemērojamā soda apmēra rāmjus), likumdevējam ir plaša rīcības brīvība. Soda apmērs ir balstīts uz sabiedrībā pieņemtajām vērtībām, kuru paušana ir likumdevēja kompetencē. Turklāt šādā veidā Parlaments var veidot valsts sodu politiku un ietekmēt noziedznieku rīcību. No varas dalīšanas principa netieši izriet, ka tiesām nevajadzētu rīkoties, vadoties pēc abstraktiem sodu politikas mērķiem, un aizstāt likumdevēju sodu sistēmas veidošanas procesā.”²⁰

Tomēr turpinājumā tiesa norādīja, ka, lai arī likumdevējam ir plaša rīcības brīvība, tas neliedz tiesām izvērtēt krimināltiesību normu, tostarp sankciju, atbilstību Konstitūcijai. Kaut gan Augstākā tiesa piekrita *Riigikogu* viedoklim, ka seksuāla rakstura noziegumi, kas vērsti pret bērniem, pēc sava rakstura ir smagi noziegumi un ka šādi noziedzīgi nodarījumi ir visas sabiedrības problēma, un šī iemesla dēļ bargi sodi ir attaisnojami, jo tie nepieciešami, lai aizsargātu citu personu tiesības un brīvības, tomēr tā atzina minimālo sešu gadu sankciju par šāda veida noziedzīgiem noziegumiem par neatbilstošu Konstitūcijai. Augstākā tiesa atzīmēja, ka likumdevējs, nosakot vienādu minimālo sankcijas apmēru, būtībā bija pielīdzinājis aplūkojamo noziedzīgo nodarījumu slepkavībai bez iepriekšēja nodoma. Tā uzskatīja, ka izskatāmajā lietā noziedznieka tiesību uz brīvību ierobežojums bija “acīmredzami nesamērīgs”, jo tas neatbilda noziedzīgā nodarījuma kaitīguma līmenim.

Noslēguma vietā

Mēdz teikt, ka attēls ir vairāk vērts par tūkstoš vārdiem. Kaut gan konstitucionālās tiesas vispārējā aktīvisma un pašierobežošanās mērīšana neizbēgami ir zināmā mērā spekulatīva nodarbe, iepriekš aprakstītie attēli parāda dažas tehnikas, ko izmanto Igaunijas Augstākā tiesa un kas man šķiet attiecināmas arī uz aktīvisma un pašierobežošanās diskusiju. Tomēr neatkarīgi no tā, vai tiek apspriesta spriedumu spēkā stāšanās atlikšana, attiecināmības doktrīna vai likumdevēja rīcības brīvība, neviens no iepriekš ieskicētajiem elementiem skaidri nenorāda uz kādu konkrētu vietu aktīvisma un pašierobežošanās skalā. Drīzāk šķiet, ka vienas un tās pašas tehnikas ir iespējams izmantot, lai sasniegtu rezultātus, kas uzskatāmi par atbilstošiem tiesu izskatīto lietu konkrētajiem apstākļiem.

²⁰ Augstākās tiesas 2015. gada 23. septembra spriedums lietā Nr. 4-1-13-15.